

TODEN TARINAT

Toden tarinat on kulttuurihistorian oppiaineen 40-vuotisjuhlakirja. Merkkipäivää juhlistaaksemme kirjoitimme, valokuvasimme ja maalasimme tarinoita, jotka johdattavat lukijan 1500-luvun kesäisiltä rantakallioilta majakoiden, varastojen ja kalastajamökkien salaperäisille oville. Yhteistä kirjan tarinoille on kaunokirjallisten vapauksien ottaminen, useissa faktan ja fiktion sekoittaminen. Kirja haluaa myös katsoa, kertoa ja ymmärtää toisin sitä todellisuutta, jossa menneisyyden ihmiset elivät omaa nykyhetkeään. Pohdiskellemme tutkijana olemista, hetkiä, jolloin tutkija kohtaa menneisyyden vieraan maailman ja löytää itsestään luovuuden.

ISBN 978-951-29-5225-0 painettu

ISBN 978-951-29-5226-7 verkko



TODEN TARINAT

TURUN YLIOPISTON KULTTUURIHISTORIAN OPPIAINEEN
40-VUOTISJUHLAKIRJA

Toden tarinat

TODEN TARINAT

TURUN YLIOPISTON
KULTTUURIHISTORIAN OPPIAINEEN
40-VUOTISJUHLAKIRJA

Toim. Anu Salmela, Heli Rantala, Hanne Koivisto,
Marjo Kaartinen & Meri Heinonen

Kulttuurihistoria Turun yliopisto
2012

Kustantaja: Kulttuurihistoria, Turun yliopisto
Kustannuspaikka: Turku
Taitto: Lauri Keskinen
Kansi: Lauri Keskinen. Kannen kuva: Sirpa Kelosto
ISBN 978-951-29-5225-0 painettu
ISBN 978-951-29-5226-7 verkko
Painopaikka: Painosalama, Turku 2012

Sisällys

Lukijalle	8
MENNEEN JA TULEVAN VÄLISSÄ	
<i>Kari Kallioniemi</i> Sebaldilainen matka kulttuurihistorian menneisyyteen	15
<i>Reima Välimäki</i> Tunnetut	21
<i>Päivi Rantala</i> Miten opin nukkumaan päiväunia	26
<i>Anu Salmela</i> Tuppisuu tuomiokirja: Kynäelmä jääräpäisen tutkijan ja uppiniskaisen tuomiokirjan kohtaamisesta	34
<i>Riitta Laitinen</i> Teollinen vallankumous	42
TUNNELMASTA TOISEEN — TARINOITA MENNEISYYDESTÄ	
<i>Anu Lahtinen</i> Viattomat	47
<i>Hannu Salmi</i> Pääskytuoren bibliomaani	51
<i>Meri Heimonen</i> Veli Johannes	62
<i>Marika Räsänen</i> Osattiin sitä ennenkin	68
<i>Marjo Kaartinen</i> Pelon vuodet	76

<i>Heli Rantala</i>	
Häät	82
<i>Sirpa Kelosto</i>	
Ovet	86
KERTOMISEN MONET TAVAT	
<i>Annikka Konola</i>	
Valoa kohti	97
<i>Hanne Koivisto</i>	
Sinivuorille kiipeämässä	105
<i>Kari Immonen</i>	
Kirjurin päivä	123
<i>Asko Nivala</i>	
Aidon ja jäljitelmän tuolla puolen: Lady Gagan autenttisuudesta	128
<i>Kimi Kärki</i>	
Accidents	140
Kirjoittajat	142

Lukijalle

Olisivatko nämä voineet olla sinun ajatuksiasi? En voi muuta kuin otaksua. Arvailu, kuvittelu, sepittely, keksiminen tarjoaa ainakin jonkinlaista lohtua, se on ehkä vain uskon kysymys, ei varmuutta. Voin vain yrittää. Pakko. Anteeksi etukäteen. ”Älä Herran tähden muuta minua tarinaksi”, sinä sanoit.
(André Brink: Ruttomuuri)

Tässä kirjassa annamme mielikuvituksemme lentää ja kuvittelemme, mikä tiettyssä ajassa ja paikassa olisi voinut olla mahdollista. Etsimme menneisyyden toimijoita ja pohdimme heidän elämänsä rajoja: millaisia tunteita he tunsivat, mitä he kokivat. Kysymme, millaista oli menneisyyden yksitoikkoisuus ja totunnaisuus, arki, jota ihmiset elivät, mutta myös, millaisia olivat juhlahetket, jolloin noustiin jopkapäiväisen yläpuolelle. Meitä kiinnostavat ihmiselämän kulminaatiokohdat, syntymä ja kuolema, kriisit, kipu ja kärsimys, mutta myös tulevaisuuden toivo. Kiinnitämme huomionsa menneisyyden ja nykyisyyden dialogisuuteen, kulttuuriin merkkeihin, jotka ovat kuin ovia salaperäisiin maailmoihin, merkityksiin, joissa nykyisyys ja menneisyys yhtyvät. Pohdiskelemme myös tutkijana olemista, hetkiä, jolloin tutkija kohtaa menneisyyden vieraan maailman ja löytää itsestään luovuuden.

Kulttuurihistorian 40-vuotisjuhlakirjaa varten päätimme hetkeksi irrottautua tieteellisen kirjoittamisen konventioista; tavoitteemme oli kirjoittaa vapaamuotoisempia kaunokirjallisia tekstejä, ottaa valokuvia ja maalata tauluja. Tästä huolimatta monet meistä päätyivät kuviin ja tarinoihin, jotka ovat saaneet inspiraationsa todellisista, historiallisista tapauksista tai jotka muutoin ovat kytköksissä kulttuurihistoriantutkijan työhön ja arkeen. Onneksemme historiaa voikin esittää monella tavalla. *Toden tarinoissa*, kuvallisissa ja kirjallisissa, voimme hetkellisesti ja välillisesti katsoa menneisyyttä sen aikaisten silmin, haistaa heidän nenillään, tuntea heidän ihollaan,

välittää heidän kokemuksiin ja pohtia heidän tekemiään valintoja. Kirjan tarkoituksena on katsoa, kertoa ja ymmärtää toisin sitä todellisuutta, jossa menneisyyden ihmiset elivät omaa nykyhetkeään.

Kerronnallisuus ja erilaisten kirjallisten ilmaisukeinojen käyttäminen ovat olleet osa historiankirjoitusta jo pitkään. 1800-luvulla romaanikirjallisuuden ja tieteellisen kirjoittamisen välinen raja ei ollut yksiselitteinen vaan myös historioitsijaa saatettiin pitää taiteilijana. Myös kulttuurihistorian oppiaineessa on kokeiltu ennenkin toisenlaista kirjoittamista. Kokoelmat *Lääkäri, lukkari, talonpoika, duunari* (1996) ja *30-vuotias tuntee. Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaineen juhla-kirja* (2002) ovat jättäneet jälkensä tähänkin kokoelmaan. Niiden vaikutus näkyy yksittäisten ihmisten kokemusten ja tunteiden tärkeyden korostamisena, halussa mennä menneisyyden ihmisten keskelelle niin, että historia kuitenkin kohdataan samalla nykyhetkestä käsin.

Historia on kirjallista ja mielikuvituksellista toimintaa, jossa tieto on muutakin kuin tieteellistä tietoa. Mielikuvituksen avulla voimme muodostaa käsityksiä asioista, jotka eivät enää ole läsnä. Sen avulla voimme myös ylittää nykyhetken, pohtia mennyttä ja suunnata tulevaan. Kertominen tuo menneisyyden läsnäolevaksi, se on kaikille kulttuureille luonteenomainen tapa ymmärtää asioita ja siirtää kokemusta ihmiseltä ja sukupolvelta toiselle. Kertomusten kertominen ja niiden kirjoittaminen ovat ihmisen tapa olla olemassa.

Tässä teoksessa näytämme mitä tapahtuu, kun lähtökohtana on pelkkä kirjoittamisen halu; halu kirjoittaa ilman rajoituksia miettimättä, mitä voimme tai saamme kirjoittaa. Limitämme historiallisiin dokumentteihin pohjautuvaa ja niihin eläytyvää kirjoittamista toisiinsa tavalla, jota viime vuosina on tehty myös dokumenttifilmeissä, teatterinäytelmissä ja kaunokirjallisuudessa. Tällöin ehdottomana pidetty raja dokumentaarisen ja fiktiivisen välillä särkyy ja teksti muodostaa kerroksellisen kokonaisuuden. Särö, rajan rikkominen, mahdollistaa kaunokirjallisten keinojen käyttöönoton – toiston, vaihtelun, katkokset ja lineaarisen aikajanan murtamisen.

Toden tarinoilla pyrimme täydentämään kuvaa historiasta, otta-
maan kiinni ennalta tuntemattomasta, ja etsimään uusia sisältöjä, sil-
lä kuten historioitsija Hayden White on todennut: ”Tarina on ole-
massa menneisyyden ihmisten teoissa, heidän elämänsä merkityksel-
listämisessä”. Katsomme, voimmeko tarinoita ja kuvata asioita niin,
että arkistoihin säilötty menneisyys alkaa hengittää. Kokeilemme,
voimmeko tehdä vieraan tutuksi ja tutun vieraaksi etsimällä men-
neisyyttä koskevia tunteita.

Teoksen tarinat muistuttavat siitä, että historioitsijatkin ovat osa
historiaa; he eivät ole ajan ulkopuolella. Myöskään kertoja ei ole ta-
rinansa ulkopuolella vaan kertomuksensa olennainen osa. Kertojalla
on, aivan kuten tutkijallakin, paljon valtaa. Kumpikin päättää, mitä
ja miten kertoo ja millaisena esittää kohteensa. Valinnan paikkoja
on monia: on päätettävä, missä valossa kertoo tarinansa, mitä koros-
taa ja mitä taas jättää katveeseen. Kertoja ja tutkija luovat molem-
mat tarinaansa juonen ja tietävät, että toinen kertoja loisi sen toisin.
Luovaa kirjoittamista opettanut kirjallisuustieteilijä Päivi Kosonen
vertaakin kertojan roolia ja kirjoittamista vuorelle kiipeämiseen.
Aiemmin kaikkietävä kertoja katseli ylhäällä vuorenhuipulla ym-
pärilleen ja näki kokonaisuuksia. Nyt myös kiipeäminen itsessään
on merkityksellistä, huipun tavoittamisen, totuuden tietämisen ja
ymmärtämisen vuoksi. Vuorelle voi nousta eri reittejä pitkin, toisel-
le puolelle, varjon puolelle, luolaan. Ajatus kiteytyy Per Olov En-
quistin kirjassa *Kartanpiirtäjät* (1993):

*Kertomus on silloin maisema, joka on valaistu voimakkaalla va-
lonheittimellä, ja tämä luo räikeän valon siitä korkeasta kohdasta
mistä voi nähdä yli koko tarinan; sitten valo sammutetaan. Valon-
heitin sytytetään uudessa kohdassa. Sanat ovat samat, kuten ker-
tomuskin, mutta maisema saa toisen sisällön.*

Myös tässä teoksessa kiipeillään vuorille, joiden seinämiä kertojat vuoroin valaisevat, vuoroin pimentävät. Kertomustensa lopuksi, jälkisanoin, kertojat reflektoivat vuorten – tarinoidensa, maalaustensa ja valokuviansa – syntyä: miten se on syntynyt; mille tuotos pohjaa, onko se omaa kokemusta, tutkimukseen perustuvaa fiktiota vai onko teoksella kenties tiukempi yhteys alkuperäislähteisiin. Ja ennen kaikkea: mitä kirjoittaja haluaa tekstillä tai kuvilla kertoa? Kertomusten jälkisanat kertovat tarinaa siitä, kuinka historioitsijat toimijoina rakentavat yhteyttä menneisyyden sisältöjen (sen mitä tapahtui) ja kerroksen muotojen (miten historiaa kirjoitetaan ja tuotetaan) välille. Itsetutkiskelu auttaa ymmärtämään erilaisia toimijuuksia ja kuvitteellisia rooleja, joita sekä menneisyyden ihmisillä että historioitsijoilla itsellään on.

Kirjoittaessaan auki valintojaan tutkijat kertovat samalla jotakin itsestään ja historiakäsityksestään. Osa kokoelmamme teksteistä kertookin siitä, miten ymmärrämme kulttuurihistorian tänä päivänä, ovathan tekstit siksi tiukasti sidoksissa tutkimuksiin niin teemojen valinnoissa kuin kerroksen tavoissa. Monissa tarinoissa asetutaan menneisyyden ihmisen asemaan; hän katsoo tuntematonta tulevaisuutta kohti. Vaikka joidenkin tarinoiden teemat ovat synkkiä, näkyy tarinoissa silti valon kajastusta.

Turussa marraskuussa 2012

Annikka Konola, Meri Heinonen, Marjo Kaartinen,
Hanne Koivisto, Heli Rantala ja Anu Salmela

Kirjallisuutta:

- Brink, André: *Ruttomuuri*. WSOY, Porvoo/Helsinki/Juva 1985.
- Experiments on Rethinking History*. Ed. by Alun Munslow & Robert A. Rosenstone. Routledge, New York & Oxfordshire, 2004.
- Kolmikymmenvuotias tuntee. Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaineen juhlakirja*. Toim. Kimi Kärki. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja 62. Turku 2002.
- Kosonen Päivi: Kertomuksia toisesta luolasta. *Kertomuksen luonto*. Toim. Kaisa Kurikka et al. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 107. Jyväskylän yliopisto, 2012.
- Lehtonen Mikko: Kertomus: luontomme. *Kertomuksen luonto*. Toim. Kaisa Kurikka et al. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 107. Jyväskylän yliopisto, 2012.
- Lääkäri, lukkari, talonpoika, duunari*. Toim. Vuokko Aromaa. Otava, Helsinki 1996.
- Pihlainen Kalle: Historia, historiatietoisuus ja menneisyyden käyttö. *Kasvatus ja aika* 3/ 2012.
- Pottuvoita ja banaanipuita*. Toim. Päivi Rantala & Veera Kinnunen. Lapin yliopisto-kustannus, Lapin yliopisto 2010.

MENNEEN JA TULEVAN VÄLISSÄ

Sebaldilainen matka kulttuurihistorian menneisyyteen

Avattuani ensi kertaa Turun yliopiston humanistisen tiedekuntarakennuksen Juslenian oven vuonna 1980 kulttuurihistorian opiskelutoverini ilmaisi ääneen pettymyksensä, joka kohdistui tämän brutalistista arkkitehtuuria edustavan rakennuksen aulan tunnelmaan. Hän oli odottanut löytävänsä sieltä jotain aivan muuta: tilaa kiertäviä antiikkisia patsaita, jotka kuin Louvren patsaskäytävillä tai British Museumin eri vuosisatoihin ja tyyleihin keskittyneillä osastoilla virittäisivät nuoren humanistin hengen lentoon, joka puhdistaisi sen suomalaisen koululaitoksen ja historianopetuksen sinne puoliväkisin tunkemasta materiaalista, joka epämääräistä ahdistusta heijastaen piti vielä 1980-luvun alussa suomalaista yhtenäiskulttuuria tiukassa pih-tiotteessaan, hellittäen vain harvoin kivuliasta puristustaan. Siksi kulttuurihistorian tuolloisen professorin Veikko Litzenin ensimmäinen lause johdantokurssin ensimmäisellä luennolla, ”unohtakaa kaikki mitä olette koulussa oppineet historiasta”, oli kuin erämaassa vaeltavalle nääntyneelle kulkijalle tarkoitettu, raamatullista toivoa hehkuva näky kaukana siintävästä keitaasta, jonka luonteesta – kangastus vai ei – oli kuitenkin vielä liian aikaista sanoa mitään. Juslenian aulan liepeillä ollut luentosali, joka henki hyvinvointivaltioaikakauden luontevan arkista virallisuutta valkoisine tiiliseinineen ja ruskeine verhoineen, oli myös paikka, jossa nuori historianopiskelija sai monesti kiittää menneisyyden siivillä jo aiemmalta opintotaipaleelta tuttuihin hetkiin ja paikkoihin, joita ei professori Litzenin ke-

hotuksesta huolimatta ollut voinut unohtaa. Ja vaikka väkevästi ympärillä vyörynyt angloamerikkalainen populaarikulttuuri vei tuolloin monenkin nuoren huomion pois itse luennosta, muun muassa David Bowien hitin *Ashes to Ashes* syyskuulta 1980 ansiosta, jonka anglikaanisissa hautajaisissa käytetty *Ashes to Ashes/Dust to Dust* – kertosäe, joka patsasrivistöjä Juslenian aulaan haikailleen kulttuurihistorian ylioppilaan käsittelyssä sai suomalaisen käännöksen ”tuhkaa tuhille, funkya funky-ihmisille”, jota moni raapusteli Juslenian salissaluentomuistiinpanojensa sekaan, joutui populaarikulttuuri silti kilpailemaan suosiosta sellaisten luentosarjojen kuin yleisen historian professori Matti Lauerman pitämän *1700-luvun kulttuurihistorian* kanssa. Professori Lauerman silminnähden liikuttuessa hänen kertoessa tarinaa *Marseljees*istä, tuosta Ranskan kansalliskokouksen kansallislauluksi 14. heinäkuuta 1795 julistamasta kappaleesta, joka sai itävaltalaisen juutalaisen silkkitehtailijan pojan Egon Friedellin lausumaan ”kuinka Ranskan vallankumouksessa on jotain esteettistä ja kammottavuudestaan huolimatta demonisen maalauksellista”, oli se kuin 1700-luvun historian maalauksellisuuden musiikillinen *crescendo*¹.

Kulttuurihistorian harjoitushuone – Juslenian luentosalin puolelta kolmannen kerroksen hissien vieressä helposti tavoitettavissa oleva pieni tila – oli jo tuolloin vakiintumassa turkulaisten elokuvan *aficionadojen*² videoiden katselu- ja nauhoitustilaksi lähinnä siitä syystä, että yksityishenkilöillä ei juuri ollut varaa hankkia vaikeasti liikuteltavia ja raskaita betavideo-nauhureita, jolloin oppiaineen liberaali ja suosiollinen, ellei peräti edistyksellinen, politiikka kannusti kokoamaan videokirjastoa, jonka nykyinen olinpaikka lienee kuitenkin hämärän peitossa. Siellä nähtyjen elokuvien, ja niiden parissa hartaasti rakennettujen pohdintojen, sarjaan kuuluivat muun muassa Stanley Kubrickin ‘Kunnian Polut’ (*Paths of Glory*, 1957), Alfred Hitchcockin ‘Vaarallinen Romanssi’ (*North by Northwest*, 1959) ja

¹ Kliimaksi.

² Asiaan hyvin perehtynyt harrastaja.

aikanaan Suomen elokuvatarkastamon kieltämä Nagisa Oshiman japanilainen eroottinen intohimodraama ‘Aistien valtakunta’ (*Ai no corrida*, 1976). VHS-nauhureiden alkaessa yleistyä vuoden 1982 paikkeilla niitä saattoi jopa hankkia edullisella kuukausivuokralla ylioppilaskylän yksioon ja jopa ensimmäisiä, outoa luksusta hehkuvia, vuokravideoita alkoi ilmestyä hyvin varustettujen liikkeiden hyllyille. Yksi ensimmäisistä vuokratuista ja katselluista kaseteista oli kohdallani Anthony Mannin epäonninen ohjaus ‘Rooman valtakunnan tuho’ (*The Fall of Roman Empire*, 1964), joka syöksi tuottajansa Samuel Bronsteinin vararikkoon. Ehkä elokuvan tumman kumeana kaikuva viesti siitä, että ”kaikki imperiumit sortuvat aikaan” oli liikaa John F. Kennedyn murhasta toipuvalle amerikkalaiselle yleisölle, joka samoihin aikoihin terapoi itseään merseybeatinä tunnetuksi tulleen populaarimusiikin genren avulla. Jo elokuvan *bleak midwinterin*³ maisemaa vasten kohtalokkaasti lausuttu alkuluonto, ”historia miettii kahta suurta kysymystä: miten selittää Rooman nousu ja miten selittää sen tuho, ymmärtämistä edistää kun muistaa, että valtakunnan tuhoa, kuten sen syntyäkään, ei aiheuttanut yksi syy vaan syitä oli useita, tuhoutuminen oli yli 300 vuoden tapahtumasarja, on kansakuntia, jotka eivät ole kestäneet niinkään pitkään”, määrittelee teoksen kiehtovalla tavalla antiikkispektaakkeleista poikkeavan tyylin. Vaikka Anthony Mann rutinoituneena western-ohjaajana toteutti huikean hevoskilvan Commoduksen ja legioonan kenraali Liviuksen välillä, joka oli kuin mistä tahansa karjaparonien yhteenotosta Nevadan erämaassa, nousi elokuvan keskiöön kuitenkin filosofikeisari Marcus Aureliuksen (121–180) hahmo. Häntä esitti Alec Guinness (1914–2000), tuo keskiaikaista pyhimyspatsasta kasvoiltaan muistuttava harras katolilainen ja brittelokuvan legendaarinen näyttelijä, jonka varhainen inspiraation lähde näyttelijän uralla oli Stan Laurel ja jonka ällistyttävä yhdennäköisyys Rooman Capitolium-kukkulalla olevan Marcus Aureliuksen ratsastajapatsaan kanssa sai nuoret kulttuurihistorian opiskelijat

³ Keskitalven kasvustosta vapaa ankea maisema.

haukkomaan henkeään. Erityisesti kohta, jossa Aurelius ottaa linnakkeessaan Tonavan varrella vastaan lähetystöjä Rooman valtakunnan kaikilta laidoilta – Britannian Pertinax, Petran Mithridates, Omnian Costobacus, Juudean Severus, Syyrian Vergilianus, Ateenan Perikles – on kuin esimerkki Guinnessin siirtymisestä aikapöimällä esittämänsä henkilön ruumiiseen, josta toinen vastaava ällistytävä esimerkki on hänen roolinsa Kaarle I:nä kuusi vuotta myöhemmin kuvatussa elokuvassa *Cromwell* (1970).

Sen sijaan Guinnessin rooli Obi-Wan Kenobina George Lucasin ensimmäisessä *Star Wars* -trilogiassa ei kuulunut hänen omiin suosikkeihinsa ja muistelmasarjansa viimeisessä osassa hän happamasti totesi antaneensa vastentahtoisesti nimikirjoituksensa trilogian nuorelle fanille, joka väitti katsoneensa sen yli 100 kertaa, vain sillä ehdolla, että hän lupasi lopettaa elokuvasarjan katselun. Tällaisesta addiktiivisesta monomaniasta muistuttavasta suhteesta fanitukseen oli tunnettu myös Scott Walker, The Walker Brothers-poikayhtyeen laulusolisti, joka anasti hetkeksi suosion kruunun itseltään Beatles-yhtyeeltä ja joka svengaavan Lontoon *cognoscentin*⁴ parissa oli kuuluisa elokuvaharrastuksestaan ja siihen liittyvästä, aikansa yhdestä suurimmasta yksityishenkilön omistamasta elokuvamusiikin levykoelmasta. Hän oli eittämättä niin ihastunut Dimitri Tiomkinin katedraaliuruilla kuorutettuun *The Fall of Roman Empire*n päätteeseen, että aloitellessaan varhaisia sävellystöitään anasti sen röyhkeästi The Walker Brothersien kappaleeseen *Archangel*⁵ (1966). Syystalvella 2011–2012 humanistisen tiedekunnan tutkijat, opettajat ja tukihenkilökunta saivat kuulla vahvistuksen jo kauan huhuna kiertäneeseen tietoon: Juslenian tiedekuntarakennus tultaisiin purkamaan kevään 2013 aikana ja sen tilalle rakennettaisiin nykyisiä tehokkuusvaatimuksia enemmän vastaava avokonttorirakennus.

⁴ Asiantuntijoiden joukko.

⁵ <http://www.youtube.com/watch?v=IQ90NmPFwvU>. Tarkistettu 30.9.2012.

Jälkisanat

Tämän matkan inspiraationa toimivat W. G. Sebaldin (1944–2011) romaanien, erityisesti *Satumuksen renkaat* (1995, suom. 2010), *Austerlitz* (2001, suom. 2002) ja *The Emigrants* (1992, suom. nimellä 'Vieraalla maalla. Neljä kertomusta', 2004), antamat lukukokemukset. Sebaldin tapa harrastaa tekstissään valtaisia kiihdytyksiä ja ladata ne täyteen ensikatsomalta tarinan kannalta turhaa ja epäoleellista triviaa ja paraphernaliaa on tarkemmin katsoen yritys kääntää menneisyyden pirstaleinen peili lukijaa kohti ja saattaa hänet pohtimaan, mitä me menneisyydestä todella muistamme. Kokonaisuuksia vai yksityiskohtia? Unenomaisia viittauksia sekoittuneina faktoihin? Ja kaikki tämä suodattuneena oman subjektiivisen tajuntamme läpi.

Sebald on myös antikliimaksin mestari. Maalattuaan ”hopeapensselillään” Sikstuksen kappelin kattomaalausta muistuttavan huikeasevan freskon, hän tyytyy sen jälkeen toteamaan, että pakkaa laukkunsa ja poistuu hotellihuoneesta kotiin. Pyrin tässä lyhyessä es- seessä sekä pilke silmäkulmassa luomaan pastissia Sebaldin tyylistä että tuomaan esiin sen tuntemuksen, mikä humanistia ja historian- opiskelijaa on monesti kohdannut kulttuurihistorian parissa. Liidel- tyään aikansa sebaldilaisissa sfääreissä hän on saanut monesti karvaas- ti kokea sen, minkä W. G. Sebald kirjojensa lopussa: on tullut aika tunkea likaiset sukat ja paita matkalaukkuun ja palauttaa avain info- tiskille.

Kirjallisuutta

- Basinger, Jeanine: *Anthony Mann*. New and Expanded Edition. Wesleyan University Press, Middletown 2007.
- Buckley, David: *David Bowie*. Alkuperäinen teos 'David Bowie. Strange Fascination.' 1999. Suomennos Hannu Tervaharju. Like Pekkari, Jyväskylä 2005.
- Friedell, Egon: *Uuden ajan kulttuurihistoria 2. Barokki ja Rokoko. Valistus ja vallanku- mous*. Tekijän luvun suomentanut Erik Ahlman. WSOY, Juva 1989.
- Guinness, Alec: *My Name Escapes Me. The Diary of a Retiring Actor*. Preface by John Le Carré. Penguin Books, London 1996.
- Read, Piers Paul: *Alec Guinness. The Authorised Biography*. Pocket Books, London 2003.

Watkinson, Mike & Anderson, Pete: *Scott Walker. A Deep Shade of Blue*. Virgin Books, London 1994.

Tunnetut

Habitual participation in simulated reality in the imaginary world should develop new dimensions for the emotional capacity of those who practice it.

Taguchi, Mayumi: "Imitating Christ as a meme". *post-medieval: a journal of medieval cultural studies* 3, nro 3 (2012): 323.

Tämä maailma on hajoamassa. Poliitiikassa ja taloudessa se on kai tehnyt niin jo hyvän tovin ja jatkaa iloista *Totentanziaan* rummun lyödessä tahtia kiivaammin ja kiivaammin. En enää oikein tiedä, olen jokin määrittämätön ajanjakso sitten lakannut seuraamasta uutisia millään johdonmukaisuudella. Kronologian ylläpitäminen tuntuu vaativan yhtä kohtuuttomia ponnistuksia kuin eheän maailmankuvan säilyttäminen.

Puhuessani maailmankuvasta tarkoitan paljon kouriintuntuvampaa havaintoa kuin olisin vielä muutama vuosi sitten tehnyt. Näen halkeamia, venymistä, rispaantumista, kulumista ja suoranaisia repeämiä ympärilläni olevassa todellisuudessa. Joskus hengen salpaava kauhu yksinkertaisesti estää kävelemästä kauppakeskuksen hiljaisempaa käytävää, ikään kuin lattialaattojen alla aukenisivat äärettömien avaruuksien syvyydet. Joskus tiet vievät väärin paikkoihin, usein aika ei ole missään suhteessa matkaan. Tiedän, että on ovia, joita ei pidä aukaista, koska niistä käveltyään ei voi kääntyä takaisin. Eikä niitä ole luonut korkein viisaus.

Pitäisin varmasti itseäni mielenvikaisena, kuten lähes kokonaan ympäriltäni kadonnut tuttavapiirini – hullu viimeisenä tietää olevansa hullu – jolleivät harhaani jakamaan kykenemättömät henkilöt olisi jakaneet hämmästykseni. Olen hyvästellyt tuttuni turkulaisessa kahvilassa iltapäiväkahveilla lähteäkseni ajamaan Helsinkiin. Siellä paikallinen ystäväni ihmetteli, miksi saavuin keskeyttämään hänen lounaspalaverinsa, kun meidän piti tavata vasta töiden jälkeen oluiden ääressä. Tämän jälkeen lopetin autolla ajon, ja aika pian ystäväni minun tapaamiseni.

Kuljen sivupolkuja, kävelen eri tahtiin kuin muut. Olen harhautunut pois oikealta tieltä kauan ennen eloni keskimatkaa. Tuntuu kuin en enää olisi samassa rytmissä ihmiskunnan valtaosan kanssa. Minulle puhutut sanat eivät enää ole tosia, ja vielä vähemmän minun muille puhumat. Ystäväni, entiset työtoverini, jopa perheeni ovat minulle Vieraita. Heidän sanansa ja tekonsa ovat *in saeculo* ja minä vaellan jossain muualla.

Näillä matkoillani en silti ole yksin. En muista tarkkaan, koska tapasin ensimmäisen Tunnetun. Ihmisen, joka ei ummistanut silmiään rappiolta ja murenemiselta, jonka sanoissa oli vielä tarkoitus. En edes tiedä, kuka on alkanut nimittämään meitä Tunnetuiksi, ja kenelle tai mille me olemme tunnettuja. Ehkä vain toisillemme. Jotkut, jotka ovat vasta äskettäin avanneet silmänsä, sanovat, että olemme Jumalan tuntemia, hänen valittujaan. Toisten mielestä oikeampi nimitys olisi Väliajalle Unohtuneet. Ei sinänsä hullumpi vertaus, ei ainakaan mielipuolen keksimäksi. Valtaosa ihmiskunnasta seuraa kaikelta muulta silmänsä ummistaen näytelmää teatterissa, jonka kulissit, käytävät ja tyhjän ravintolan me muutamats näemme. Ei meillä silti ole käsikirjoitusta emmekä tunne ohjaajaa. Pahinta on, ettemme tiedä, koska toinen puoliaika päättyy.

Silti me kokoonnumme. Tapaamme ympäri vuorokauden auki olevien huoltoasemien kahviloissa – harva meistä pystyy nukku-
maan kovin montaa tuntia yhtäjaksoisesti – jonkun kotona – osa meistä kykenee vielä maksaman vuokraa – tai vallatuissa taloissa,

joiden asukkaiden keskuudessa olemme marginaalin reunamerkin-
töjä. Tavatessamme joku joskus sanoo muutaman sanan kokemuk-
sistaan, mutta usein olemme vain hiljaa. Nautimme siitä, ettei pai-
kalla ole ketään, joka huutaisi vain meidän sävelkorvamme ymmär-
tämän asteikon ulkopuolelta.

Joitakin päiviä sitten jaksoin keskittyä niin pitkään, että kykenin
seuraamaan varttitunnin tai pari aamu-tv:tä. Joku uskontotieteilijä
tai sosiologi (olen itse asiassa varmaan joskus tavannut hänet, mutta
nimet ja kasvot alkavat lipsua mielestä) kertoi uudesta herätysliik-
keestä, joka houkuttelee yhteiskunnan laitamille pudonneita. Kesti
hetken tajuta, että hän puhui meistä. Meillä on kuulemma jonkin-
lainen sosiaalisen oikeudenmukaisuuden eskatologia, mahdollisesti
olemme 2010-luvun alun occupy-liikkeen hengellinen jatke. Jän-
nittävä ajatella, että kukaan Tunnettu viitsisi nähdä vaivaa jonkin
edes etäisesti doktriiniksi tunnistettavan muotoilemiseksi, mutta eh-
kä olisin itsekin vielä jokin aika sitten laatinut tuon kaltaisen selityk-
sen.

Olen alkanut ajatella, toivoa tai ehkä hourailla, että näemme
toiselle puolelle, toisiin maailmoihin ja todellisuuksiin, että meille
tarjotaan ovia, joista voimme paeta ja aloittaa alusta. Tiedän kyllä,
että mikäli toisia maailmankaikkeuksia on olemassa, mikäli ne ir-
taantuvat omastamme, meillä ei ole mitään keinoa havaita niitä.
Puhumattakaan että voisimme matkustaa niihin. Schrödingerin kissa
ei tiedä laatikossaan, että rinnakkaisessa todellisuudessa radioaktiivi-
sen aineen hajoaminen on rikkonut myrkkypullon, ja että se on sa-
maan aikaan elävä ja kuollut. Ehkä minäkin olen kävellyt jostakin
tummin, varoittavin kirjaimin koristellusta ovesta tai pudonnut
päättymättömien aikakausien tyhjiyteen kaakelilaattojen välistä, en-
kä vain tajua sitä. Se voisi selittää, miksi olen jäänyt maailmojen vä-
liin. Kohta joku raottaa laatikon kantta, tajuan olevani mennyttä ja
lakkaan olemasta.

Tai sitten ne ovet, halkeamat ja sammuneiden katulamppujen
kohdalla risteävät tiet ovat aitoja mahdollisuuksia. Pitää uskaltaa ek-

syä synkkään metsään, jotta saa runoilijan oppaakseen. On kerättävä rohkeutta seistä kaameana keskiyönä paikallaan, kun oraakkeli avaa härän verellä reitin Manalaan. Ehkä sielu koostuu vielä kaikkia kvarkkeja pienemmistä palasista, ehkä se ei jää kiinni mihinkään mittalaitteeseen. Miten se muuten voisi lävistää ajan ja ikuisuuden, seistä kaiken kosmoksen ja kolminaisuuden tuolla puolen kohdaten itsensä autiomaassa, löytää kaiken perustan?

Jälkisanat

Väitöstutkimukseni käsittelee maallikkouskonnollisuuden, hengellisten sääntökuntien ja kirkon reformin vuorovaikutusta ja yhteentörmäystä inkvisiittori Petrus Zwickerin kampanjassa harhaoppisuutta vastaan 1300-luvun lopun Saksassa. Tutkimusintressejäni ovat laajemminkin oikean ja väärän opin kysymykset, myöhäiskeskiajan historia ja hengellisten sääntökuntien historia. Lisäksi olen kiinnostunut medieevalismista eli keskiajan kuvaamisesta ja sitä koskevien käsitysten rakentamisesta historian tutkimuksessa ja populaarikulttuurissa.

Yllä oleva lyhyt novelli sivuaa tutkimusintressejäni pohtimalla marginaaliin pudonneen ryhmän kokemusta. Myös nimitykset Vieras ja Tunnettu ovat keskiaikaisten saksalaisten valdesilaisten harhaoppisten käyttämiä: tunnettuja (*künden*) olivat oman ryhmän jäsenet, ympäröivä vihamielinen maailma koostui vieraista (*fremden*).

Tarinani minäkertojan hajanaiset muistelut eivät kuitenkaan kerro tietoisesti radikaalista ryhmästä, vaan joukosta ihmisiä, jotka kokevat jääneensä välitilaan ja jotka etsivät poispääsyä. Pastissikerromus on kunnianosoitus vieraisiin maailmoihin kuljettaville klassikoille: suoria viittauksia on Danten *Jumalaiseen näytelmään*, Vergiliuksen *Aenes*-eepokseen (johon tietysti Dante itse viittaa) ja Mestari Eckhartin kirjoituksiin. Vähintään yhtä paljon inspiraatiota olen kuitenkin saanut moderneista kauhun ja fantasian mestareista. Yliluonnollisen kokemuksen ja kertojan mielenvikaisuuden välillä lei-

kittely juontaa juurensa Edgar Allan Poen ja H. P. Lovecraftin teoksiin. Välitilakokemus on kumarrus Neil Gaimanin mestarilliselle kertomukselle *Neverwhere* ja toive paeta tästä maailmasta toiseen liivahti omaan tarinanpoikaseeni Johanna Sinisalon kirjasta *Enkelten verta*.

Miten opin nukkumaan päiväunia

Maanantaipalaveri

En koskaan nuku päiväunia. Minusta päiväunien nukkuminen on merkki siitä, että yöllä ei saa tarpeeksi unta. Se taas tarkoittaa, ettei osaa organisoida ajankäyttöään riittävän tehokkaasti. Minä osaan, olen aina osannut. Aamuseitsemältä herään virkeänä, ilta yhdeltä-toista sammutan valon, suljen silmät ja nukahdan. Päiväsaikaan teen töitä, illalla hoidan kotia, käyn jumpassa ja kuljetan lapsia harrastuksiinsa. Lasten ollessa pieniä tein heidän nukkuessaan ensin gradun, sitten väitöskirjan. Ei olisi tullut mieleenikään jäädä lapsen nukahdettua sängylle pötköttämään. Päiväsaikaan!

Tämän viikon maanantaipalaverissa yrityksemme johtaja kuitenkin esitti ajatuksen, että meidän työntekijöiden olisi alettava ottaa päiväunia. Hän oli lukenut Helsingin Sanomista tutkimustuloksista, joiden mukaan kahdenkymmenen minuutin nokoset virkistävät mieltä, herättävät luovuutta ja tehostavat työntekoa. Hän oli saman tien tilannut verkkokirjakaupasta opaskirjan, jossa neuvotaan hyviä päiväunikäytäntöjä. Kirja sijoitetaan kahvihuoneemme pöydälle, ja jokainen saa perehtyä siihen vuorollaan. Vuorolista tehtiin palaverin päätteeksi. Minun vuoroni on kolmantena, heti johtajan ja hänen sihteerinsä jälkeen.

Johtaja oli myös tilannut kahvihuoneeseen torkkusohvan ja torkkupeiton. Niiden varaamista varten ei vielä tehty vuorolistaa. Hän kartoitti myös työntekijöiden mahdollisuuksia nukkua työ-

huoneessaan. Kerroin, että koen ajatuksen hyvin epämukavaksi: työtuolini on säädetty istumista, ei makoilua varten. Palaverin päätyttyä kokeilin mahdollisuutta lyhyiden nokosten ottamiseen työpisteelläni. Mahdollisuudet ovat seuraavat. Yksi: säädän työtuolin selkänojan siten, että nojaan kevyesti taaksepäin. Tuen jalat kirjoituspöydän alimpaan laatikkoon. Asettelen kädet tuolin käsinojille. Suljen silmät, nojaan päätä taaksepäin. Asento ei tunnu hyvältä: jalat lipsahtavat lattialle, ja jo pienen hetken päästä alkaa suupielestä valua kuolaa, mikä tuntuu sekä epämiellyttävältä että nolostuttavalta.

Toinen mahdollisuus on nukkua pää näppäimistön päällä, jolloin niska rentoutuu. Työtuolia ei kuitenkaan saa lukittua paikoilleen, joten se lähtee valumaan taaksepäin siten, että pian takapuoleni on liukunut kauas käsistä ja asento muuttuu huteraksi.

Kumpikaan vaihtoehto ei siis ole mahdollinen, minkä kävin kertomassa johtajan sihteerille. Pyysin häntä varaamaan minulle torkkusohvan ja -peiton jokaiseksi arkipäiväksi ajalle 14.15–14.35, jonka oletan olevan optimaalinen päiväunia varten.

Valmistautuminen

Maanantai-iltana tulin ajatelleeksi, että kun en koskaan ole nukkunut päiväunia, en kenties osaisikaan tehdä sitä työpaikalla. Tullakseni tehokkaaksi päiväunien nukkujaksi ja hyödyntääkseni esimieheni antaman mahdollisuuden työn tehostamiseen päiväunien avulla minun tulisi siis harjoitella. Päätin aloittaa päiväunien nukkumisen harjoittelun kotona, heti tiistaina työpäivän päätyttyä. Oletin, että turvallisessa kotiympäristössä harjoittelu takaisi parhaan tuloksen.

Koska esimiehen tilaama ohjekirja ei vielä ollut saapunut, googlasin vinkkejä onnistuneisiin, hyödyllisiin ja virkistäviin päiväuniin. Ohjeet tuntuivat olevan yhtä mieltä siitä, että tehokkaat ja lyhyet torkut olisivat parhaat, aivan kuten esimieheni siteeraamat tutkimuksetkin olivat osoittaneet. Täyttä selvyyttä en saanut siihen, mihin aikaan päiväunet kannattaisi nukkua, mutta koska työpäiväni

päättyy klo 16.15 ja varaamani päiväuniaika on klo14.15, arvelin sopivan ajankohdan uniharjoitukselle olevan heti työpäivän jälkeen. Kirjasin siis kalenteriini tiistain kohdalle: päiväunet klo 16.30. (Työmatkani kestää kävellessä kymmenen minuuttia, pyörällä viisi. Nyt on syksy, joten kuljen töihin pyörällä. Ehdin siis hyvin töistä kotiin torkuille.)

Googlaamissani ohjeissa suositeltiin, että ennen torkuille menoa kannattaa juoda kahvia, koska se alkaa vaikuttaa unen aikana ja herätessä olo on sopivasti virkistynyt. Minä en juo kahvia. Viimeksi maistoin sitä serkun häissä yli kymmenen vuotta sitten, kun en kehdannut kieltäytyä. Ajaisikohan tee saman asian, vai pitäisikö kuitenkin kokeilla kahvia? Jätin päätöksen teon tiistaille. Ohjeissa neuvottiin myös viilentämään ja pimentämään huone päiväunia varten. Se tuskin on ongelma, asuntomme on aina sopivan viileä. Ympäristön tulee olla rauhaista. Sekään ei ole ongelma, lapset ovat harrastuksissaan (tytär ratsastustunnilla, poika musiikkiopiston teoriassa, jota hän inhoaa) ja puoliso vielä töissä. Toivon, että naapuri on tiistaina aamuvuorossa niin ettei hänen koiransa hauku yksinäisyyttään ja häiritse nukkumisharjoitustani.

Harjoitus

Tiistaina kello 16.25 olen kotona ja valmistaudun nukkumaan. Juon kupillisen kahvia, hiukan yökkäillen. (Päädyin kuitenkin kahviin, koska se mainittiin niin monilla internet-sivuilla; teestä ei puhuttu yhdelläkään.) Olen kerännyt sohvalle muutaman tyynyn ja äidiltä syntymäpäivälahjaksi saamani villaisen Aino-torkkupeiton, punaisen. Huone on viileä, ja olen sulkenut verhot. Puhelin on äänettömällä. Asetun sohvalle selälleni, vedän peiton jalkojeni päälle ja suljen silmät.

Tuntuu oudolta vain maata hiljaa paikallaan, vaikka en ole sairas. Kahvin maku häilyy vielä kitlaessa. Tekee mieli avata silmät, mutta en kuitenkaan tee sitä. Aloitan joogatunnilta tutun rentou-

tumisharjoituksen: keskityn vuorotellen jokaiseen varpaaseen, sormiin, kasvoihin, vatsaan ja niin edelleen.

Rentouttaessani vasenta polvea huomaan ajatusteni siirtyneen aikaan jolloin lapset olivat pieniä. Punaista torkkupeittoa ei vielä silloin ollut, mutta tunnelmassa on jotain samaa: tunne siitä että aika on pysähtynyt, hiljaisuus, silmien takana liikkuvat värit ja valo. Poika ei suostunut nukahtamaan päiväunille, ellen maannut hänen vieressään silmät kiinni. En koskaan nukahtanut – vai nukahdinko? Yhtäkkiä en muista.

Puristan silmiä kiinni, ja samassa tunnen siirtyväni ajassa lähes neljäkymmenen vuoden taakse. Ympäriilläni on päiväkodin nukkumishuone, nukkari, sen siniset, punaiset ja keltaiset kangassängyt jotka päivän ajaksi oli pinottu kolme päällekkäin. Isoin sininen päällimmäisenä, keskellä punainen ja alimpana pienin keltainen sänky. Minä makaan punaisella sängyllä ikkunan vieressä. Auringon valo heijastelee sälekaihtimen raosta ja saa punaisen hohtamaan. Ikkunan alla on patteri, jonka maali on lohkeillut. Joka päivä rapsutan pienen palan maalia irti ja pyörittelen siitä sormissani pallon. Lokerossani päiväkodin eteisessä on jo monta maalipalloa. Pehmohylje Vikke makaa vieressäni, pureskelen sen viiksiä jotka ovat jo ennestään täynnä pieniä hampaanjälkiä. Ei nukuta. Ympäriiltä kuuluu tasaista tuhinaa ja huone tuoksuu lasten unelta. Päiväkodin tätikin on nukahtanut kirja sylissään.

Päiväunet on asia, josta äidin kanssa kinaamme jatkuvasti. En haluaisi nukkua vaan mieluummin leikkisin tai lukisin, mutta viikolla päiväkodissa on pakko nukkua. Viikonloppuna äiti ja isä haluavat itse mennä päiväunille, joten meidätkin pakotetaan lepäämään. Joskus nousen sängystä ja istun isän ja äidin makuuhuoneen oven taakse odottamaan että he heräävät. Yleensä he kuitenkin kuulevat kun leikin ja taluttavat minut takaisin sänkyyn. Sisko nukkuu, hikinen kihara on liimaantunut poskeen. Hänellä on peukku suussa, ja kainaloon on tiukasti rutistettu äidin vanha alushame, uni-

rätti. Sisko näyttää suloisen ruusuiselta. Haluaisin osata nukkua, yksin on tylsää valvoa.

Kesällä mummolassakin päiväunet kuuluvat asiaan. Vaari nukkuu tuvan penkillä, villasukat jalassa ja sanomalehti kasvojen peittönä. Isä nukkuu pihalla riippukeinussa, äiti kuistin sohvalla. Minut ja pikkusiskon mummo vie kamarin sivustavedettävään sänkyyn ja asettuu itse väliimme. Hän kertoo tarinoita lapsuudestaan: puputarinan, ankkatarinan tai lehmätarinan. Sisko nukahtaa pian, samoin mummo. Mummo kuorsaa, hänen kukkakuvioinen mekkonsa kohoilee ja leuan helttamaiset pussit tärisyvät. Suonikkaat ja ryppyiset kädet hän on ristinyt rinnalle, silmälasit ovat ikkunalaudalla turvassa. Talo on hiljainen, kuorsauksen lisäksi kuulen vain mummon rannekellon tikityksen.

Kun olen varma siitä, että mummo on sikeässä unessa, kiipeän hänen ylitseen, hilaan itseni lattialle ja tassuttelen tupaan lukemaan sarjakuvia. Tiedän mummon unien kestävän tasan tunnin. Katson välillä aikaa isosta kaappikellosta, ja sopivan ajan päästä kömmän takaisin mummon viereen. Herätessään mummo maiskuttelee suutaan ja näyttää hetken siltä, ettei oikein tiedä missä on. Yritän näyttää siltä, että olen nukkunut sikeästi.

Myönnytys

Palaan ajatuksissani tähän hetkeen, kotisohvalle punaisen peiton alle. Selvästikään en ole nukkunut, vaikka kaksikymmentä minuuttia on varmasti jo kulunut. Tulen äkkiä ajatelleeksi, että jos en kotisohvallakaan nuku, miten sitten työpaikalla? Menenkö joka päivä työpaikan sohvalle pitämään silmiä kiinni, tietäen, etten kuitenkaan nukahda kuten tarkoitus olisi. Kyseessä on työtehtävä, esimiehen määräys. Voisinko yrittää selittää hänelle, etten koskaan nuku, että en halua tuhlaa työaikaani valveilla makaamiseen koska en tarvitse iltapäiväunia? Olen mielestäni aivan riittävän virkeä ja tehokas iltaan asti. Tai ehkä voisin ehdottaa, että saisin tehdä kahdenkym-

menen minuutin ajan jotain mielekkäämpää, rentouttavaa ja minulle läheistä toimintaa, kuten vaikkapa neuloa tai kuunnella musiikkia. Epäilen kuitenkin, ettei yrityksemme johtaja ole tällaiseen suostuvainen. On siis harjoiteltava lisää.

Alan ajatella asioita, joita voisi pitää unettavina. Hiekkaranta ja auringonpaiste. Mökki ja riippukeinu. Maalaistalon heinälato sateen ropistessa kattoon. Yksikään mielikuva ei auta, päinvastoin. Mökin pihamaata ajatellessani kuulen korvissani hyttysten ininän, hiekkarannalla taas leikkivien lasten kiljunnan ja viereisellä viltillä kaljoittelevien teinien huutelun. Vinttikamarissa ja heinäladossa sieraimiini leijuu pölyn tuoksu, joka alkaa mielikuvankin kautta välittyneenä aivastuttaa. Kokeilen vielä klassikkoa, lampaiden laskemista. Näen mielessäni aidan, jota kohti juoksee lammasmaa. Yksi kerrallaan ne hyppäävät aidan yli. Yhtäkkiä lauma kuitenkin hajoo, eivätkä lampaat odota vuoroaan vaan pyrkivät aidalle kaikki yhdessä rykelmässä. En ehdi laskea niitä. Kun lauma on poistunut näköpiiristä, ei uusia lampaita näy. Tyhjän aidan tuijottaminen ei ainakaan nukuta, ja muutenkin koko ajatus lampaiden laskemisesta tuntuu stressaavalta. Avaan silmät ja nousen istumaan. On vain myönnettävä totuus: en osaa nukkua päiväunia. Nyt kun vielä osaisin kertoa sen esimiehelleni ilman, että hän luulee minun välttelevän työtehtäviäni.

Torkkusohva

On kulunut viikko. En ole yrittänyt harjoitella päiväunien nukkumista enää toista kertaa, mutta en myöskään ole saanut kerrotuksi esimiehelleni, että haluaisin tehdä rentoutumiseen tarkoitetun ajan jotain muuta. Torkkusohva on saapunut, ja kahvihuoneen pöydällä on myös opas josta en löytänyt mitään sellaista, mitä en ennestään olisi tiennyt. On minun ensimmäisten työaikaan kuuluvien päiväunien aika.

Esimies on jo nukkunut omat päiväunensa, samoin hänen sihteerinsä. Kävimme kaikki vuorotellen kurkkimassa kahvihuoneen

ovella. Yrityksemme johtaja nukkui selällään, suu auki, puristaen torkkupeittoa mytyksi sylissään. Hän kuorsasi vaimeasti. Vaikka päiväunille oli asetettu kahdenkymmenen minuutin aikaraja, esimies nukkui lähes tunnin. Herättyään hän näytti pöllämystyneeltä, ja mutisten itseksensä tassutteli torkkupeitto sylissään omaan huoneeseensa. Seuraavana vuorossa oleva sihteeri siis joutui nukkumaan ilman peittoa. Kävin jälleen kurkkaamassa kahvihuoneen ovella: sihteeri nukkui kyljellään kippurassa, kädet sylissä, korkokengät siististi sohvan viereen aseteltuna. Hän heräsi ajallaan ja kävi pirteänä kertomassa, että sohva on vapaa.

Hiukan jännittyneenä kävelen kahvihuoneeseen. Riisun kengät ja asetun sohvalle. Se on yllättävän mukava. Ajattelen, että en edes yritä nukkua, suljen vain silmät ja yritän olla miettimättä liikojia. Jos edes hetken rentoutuisi, sekin varmaan riittäisi irrottamaan ajatukset työstä.

Herään oven kolahdukseen. Huoneessa on hämärää, ja ikkunas-ta ulos katsoessani huomaan katulamppujen syttyneen. Herranen aika, paljonko kello on? Kauanko oikein olen nukkunut? Kaikesta päätellen olen nukkunut, ja vieläpä sikeästi! Kengät kädessä hipsutan työhuoneeseeni. Katson kelloa, se näyttää 18.00. Hämmentyneen ilahtuneena totean, että olen nukkunut yli kolme tuntia. Käsipeilistä tarkistan, etteivät ripsivärit ole valuneet. Laitan kengät jalkaan, lukitsen työhuoneen oven ja kävelen hissille.

Jälkisanat

Tekstini päähenkilö, päiväunien nukkumista harjoitteleva tehokas ja tunnollinen työntekijä, on fiktiivinen henkilö. Hän kuitenkin toimii samoin kuin moni meistä: noudattaa saamia ohjeita ja luottaa tutkimustietoon kyseenalaistaen samalla omat kokemuksensa. Kirjoitus perustuu aluillaan olevaan tutkimukseeni päiväunien nukkumisesta ja niiden normittamisesta. Tutkimus on osa Lapin yliopiston *New Sleep Order* -hanketta, jossa nukkumista tarkastellaan sosio-

kulttuurisesta näkökulmasta. Kirjoituksen tilanne on toki kärjistetty, mutta silti todellisuutta: *power naps* eli tehotorkut, työelämän tehostaminen päiväunien avulla ja torkkupeitot ovat osa aikamme kulttuuria.

Kirjoituksen pohjana on vuonna 2012 toteutettu laadullinen kysely ”Päiväunet ja luova työ”, jossa selvitettiin esimerkiksi päiväunien nukkumisen syitä ja jossa kysyttiin myös vastaajien omaa ”päiväunihistoriaa”. Moni kertoi kokemuksistaan päiväkodissa tai mummolassa, ja kuten kirjoituksen päähenkilölläkin, päiväunet tuntuvat herättävän vahvoja tunne- ja aistimuistoja. Olenkin kiinnostunut paitsi nukkumisen normittamisesta ja säätelystä, myös päiväuniin liittyvistä esineistä ja kuvista, muistoista, tuoksuista, väreistä ja valosta.

Olen rovaniemeläistynyt kulttuurihistorioitsija, jonka taustat ovat Helsingissä ja yhteiskuntatieteissä. Olen työskennellyt Lapin yliopistossa eri tehtävissä vuodesta 2000 lähtien, viime vuodet TAIKA-hankkeessa, jossa pohditaan työelämän kehittämistä taide- lähtöisten menetelmien avulla. Harrastan päiväunien nukkumisen lisäksi lukemista, laulamista ja tanssia.

Tuppisuu tuomiokirja: Kynäelmä jääräpäisen tutkijan ja uppiniskaisen tuomiokirjan kohtaamisesta

Kuulin tuppisuisen tuomiokirjan tarinan ensimmäistä kertaa ollessani nuori historian opiskelija. Sittenmin olen kuullut tarinan, tai jonkin sen lukuisista muunnelmista, lukemattomia kertoja. Ne kaikki alkavat kuvauksella vanhasta miehestä, joka ilmestyy kuin tyhjästä kertomaan tuppisuisen tuomiokirjan ja jääräpäisen tutkijan kohtaamisesta pahaa aavistamattomalle arkistossa kävijälle. Vanhan miehen toistuminen tarinan eri variaatioissa, niin uusissa kuin vanhoissakin, on jokseenkin omituista, sillä kuullessani tarinan ensi kerran neljäkymmentä vuotta sitten, oli kertoja jo silloin harmaahapsinen, maan vetovoimalle al(t)istunut mies. Arkiston viileiden kiviseinien kätöksessä hän jakoi kanssani tarinan hiljaa kuiskaten, ikään kuin jotakin *peläten*. En enää koskaan nähnyt tuota miestä mutta tarinan muistan vieläkin. Toistan sen teille nyt sellaisena kuin tarinan kertoja sen minulle kertoi, mitään siihen lisäämättä tai mitään siitä pois jättämättä. Koska tarinan kertoja vannoi, eikä minulla ole syytä epäillä häntä, tapauksen perustuvan tositapahtumiin, kutsun tarinan päähenkilöä, melko nuorta tutkijanalkua, vain A:ksi. Identiteetin salaaminen lienee hätävarjelun liioittelua, sillä sankarin henkilöys on jo pitkään ollut julkinen salaisuus. Oman sielunrauhani tähden jätän hänet kuitenkin nimeämättä. Tarina saa alkunsa mitättömän arkipäiväisestä, jokaiselle tutkijalle tutusta tilanteesta, lähteiden lukemisesta.

A istui, kuten hänellä tapana oli, innosta täristen arkiston uumenissa tavaamassa 1800-luvun alun tuomiokirjoja. Alku oli ollut lupaava: tuomiokirjat olivat paljastaneet auliisti salansa, laulaa luikauttaneet unohdetut kertomukset kiitollisina siitä, että joku oli valmis *vapaahteisesti* kuuntelemaan niiden tarinointia. Harjoituksen puutteesta kielivästä hienoisesta epävireisyydestä huolimatta A oli ollut erinomaisen tyytyväinen yhteistyöhön. Siksi hän silmäili hyväntuulisena edessään ollutta uutta tuttavuutta, tuomiokirjaa, joka oli etsitty ja kaivettu sokkeloisesta, silmäkantamattomiin asti ulottuvasta hyllyrivistöstä. Intoa puhkuen A avasi tuomiokirjan, selaili sitä ja etsimänsä löydettyään päästi tukahdutetun riemunkiljaisun. Löytöään tovin silmäiltyään A alkoi esittää varsin hyvin muotoiltuja, yksinkertaisia kysymyksiä, joiden tarkoituksena oli lähinnä verryttää tuomiokirjan jäykistyneet kielenkannat. Koska muut tuomiokirjat olivat, kuten todettua, osoittautuneet melkoisiksi löpöttelijöiksi, oli aukinaisen tuomiokirjan reaktio esitettyihin kysymyksiin melkoinen yllätys: se ei puhua pukahtanut vaan vastasi tutkijan taiten asetettuihin kysymyksiin pilkallisella ylenkatseella.

Uppiniskaisen tuomiokirjan epäonneksi (tai onneksi, tulkinnasta riippuen) A ei kuitenkaan vähästä säikähtänyt. Tutkijanalku kun sattui itse olemaan sisukasta, jollei jopa jääräpäistä, sorttia. Niinpä A ei ensi alkuun huolestunut hiljaisuudesta, hymähtipä vain ja kurtisti kulmiaan mukamas ankaran näköisesti. Kun kulmien kurtistelu, jota hän itse nimitti pedagogiseksi katseeksi, ei johtanut toivotunlaiseen lopputulokseen, päätteli A kysymysten olleen epäselvästi muotoiltuja. Niinpä hän muotoili kysymyksensä uudelleen, käänteli sanajärjestystä ja käytti synonyymejä. Ei vastausta. Sitten hän korotti ääntään toivoen, että hiljaisuuden syynä oli opuksen huono kuulo. Vika saattoi näet piillä siinä, ettei tuomiokirja turhamaisuuttaan kehdannut myöntää tätä ikävää, joskin ymmärrettävää ja kuuleman mukaan yleistä, vanhuuden vaivaa. Puolittain huudettu kysymys ei

kuitenkaan tuottanut tulosta, ellei sitten sellaiseksi lasketa kanssatutkijoiden kiukkuisia katseita ja harmista rypistyneitä otsia.

A alkoi huolestua. Otsaryppy syveni ja suusta pääsi epätoivoinen huokaus. Koska A:lla kuitenkin oli, erinäisistä epäilyksistä huolimatta, myös valoisat hetkensä, joina todellisuus näyttäytyi kristallinkirkaana kuvana⁶, hän arveli hetken apikoituaan keksineensä syyn tuomiokirjan vaikenemiseen. Syynä olivat tietenkin kieli- ja kommunikaatio-ongelmat! Puhuivathan opus ja A eri kieltä, tuomiokirja ruotsia ja A suomea. Omasta typeryydestään ensin kalvenneena, sitten punastuneena, A kääntyi tuomiokirjan puoleen ja puhutteli sitä nyt vuorostaan ruotsiksi. Men nej, bara tysthet. Tutkijanal-kumme joutui hämmennyksen valtaan. Jalomuotoista päättään raapien hän pinnisteli muistiaan ja mietti vuosien varrella saamiaan neuvoja. Muistui sitten mieleen eräs luennoitsija, jonka mukaan syy lähteen vaikenemiseen oli useimmiten kysymyksiä esittävässä tutkijassa. ”Pah, pötyä”, tuhahti tuohtunut tutkijamme. Vika ei voinut ollut hänessä. Hänessä kun oli vain yksi puute: liiallinen täydellisyys.

Täydellisyys ei vaan tuntunut auttavan. Koska väitöskirjan edistyminen riippui salaisuuksiaan mustasukkaisesti varjelevasta tuomio-kirjasta, oli sen tahto murrettava – keinolla millä hyvänsä. Mutta mikä oli sopiva keino? Herjaaminen? Nyrkin heristely? Karjuminen (siinä A oli erityisen hyvä)? Uhkaileminen (tulella uhkailu lieene tehokkainta)? Edellä mainittuihin taivuttelukeinoihin liittyi kuitenkin tiettyjä ongelmia. Tarinamme sankari oli nimittäin ollut aistivi-naan, että ainakin *tietyissä* akateemisissa piireissä tuomiokirjalle mes-suavaa, jalkaa polkevaa tutkijaa katsottiin kulmain alta ja että tällaista henkilöä pidettiin, no, jokseenkin tähtäneenä. Kertoivatko nämä reaktiot sitten ennemminkin tutkijasalien ja yliopistojen ahdasmieli-sestä eetoksesta ja suvaitsemattomuudesta kuin tutkijan sielullisesta häiriötilasta – se jääköön kuulijan itsensä ratkaistavaksi.

⁶ A:n myöhempinä, tuomiokirjan kohtaamista seuranneina elinvuosina ”kristallin-kirkaat kuvat” paljastuivat yhä enenevässä määrin harhoiksi, jolloin osuvampi termi lieene ”kangastus”. Tarinan ylöskirjaajan huomautus.

Niin tai näin, A oli pahassa pulassa. Jotakin tilanteen epätoivoisuudesta kieli se, että A alkoi tosissaan miettiä, josko väkivallalla uhkailu saisi itsepäisen opuksen kielenkannat laulamaan. Saattaisihan nimittäin käydä niin, että opusta selattaessa jokin niistä epäselvällä käsialalla kirjoitettujen sivujen kulmista sattuisi *ihan vaan vahingossa* pikkuisen repeämään. A oli jo käymässä voitonriemuksena tuumasta toimeen, kun hänen mieleensä johtui epämiellyttävä aatos: mahtoi-ko lähteiden kiduttaminen sittenkin olla vastoin kansainvälistä alkuperäislähdeoikeutta. Syyllistytisikö A sivuja repiessään, ei pelkästään lähteiden kidutukseen, vaan myös rikokseen alkuperäislähteitä vastaan? Ei, sitä riskiä A ei tohtisi ottaa. Orastavaa uraansa hän ei sentään ollut (vielä) valmis uhraamaan. Oli keksittävä jokin toinen tie tuomiokirjan sydämeen.

Yön yli nukuttuaan ja asiaa pohdittuaan A päätti turvautua keinoista alhaisimpaan – paperiseen⁷ viehätysvoimaansa. Hän sonnustautui pölyytyneimpään vaateparteensa ja tupsutteli paperilta ja sellulta tuoksuva ”oo de koloonia” niin, että A:n naapurit epäilivät eriskummallisen asukin aloittaneen laittoman sellunkeiton.

Vaan mitäpä sitä ei tutkija tieteen eteen tekisi. Sankaritutkijamme oli valmis myymään sielunsa vaikka pirulle – saattoihan sielun aina ostaa takaisin. Kuuleman mukaan sielustaan tosin joutui mak samaan korotetun hinnan, sillä piru taisi markkinatalouden lait kuin omat taskunsa ja osasi käyttää niitä, ja etenkin ostajan epätoivoa, hyväkseen. ”Pikku juttu”, tuumasi A. Tuohta kyllä piisaisi. Yleisesti tunnettu tosiasiahan oli, että kulttuurihistorioitsijat kylpivät rahassa. Toiset kuulemma suorastaan kierivät rahoissa, kun taas kolmannet kylpivät kera paperisten Kekkosten, Snellmanien ja Ståhlbergien, muisteli A oppiaineen iltapäiväkahvikeskusteluja. Juonensa erinomaisuudesta vakuuttuneena sellulta vienosti tuoksuva A palasi nöyhtät pölisten arkistoon. Tuomiokirjan edessä kokesteeraava A

⁷ Ilmeisesti häveliäisyssyistä tarinan kertoja käytti adjektiivia ”paperinen” historiallisesti totuudenmukaisemman ”lumppuinen” sijasta. 1800-luvun alkupuolellahan paperi valmistettiin lumpuista, ei puusta, kuten tarinan kertoja minulle väitti. Tarinan ylöskirjaajan huomautus.

joutui kuitenkin varsin pian myöntämään tappionsa: opus ei edes huomannut A:ta.

Tässä kohtaa tarinaa sen kertoja, vanha mies, vaipui toviksi muistojensa maailmaan. Sieltä palattuaan hän kertoi, että A kiidätettiin lopulta Höyrähtäneiden Historioitsijoiden Lepokotiin, laitokseen, josta ei palattu ja jossa kaiken toivon sai heittää. Ainoa lohtu oli, ettei A:n tarvinnut kärsiä seuran puutteesta. Lepokoti oli nimitään puolillaan kulttuurihistorioitsijoita, jotka silmät vinhasti päässä pyörien mutisivat mykistä lähteistä ja syytivät väliin niin hirveitä sadatuksia, ettei niitä tohdi edes toistaa. Toiveita potilaiden täydellisestä paranemisesta ei ollut, sillä lepokodin johtavan valelilääkärin, Esa Aullmanin, mukaan asukit kärsivät eriasteisesta *delirium historicumista* (lat.), historiallisista harhoista, jotka olivat luonteeltaan enemmän tai vähemmän kroonisia. A:n kohdalla toipumista pidettiin erittäin epätodennäköisenä, sillä hän kärsi keskimääräistä pahemmista harhoista. Niinpä A kuvitteli olevansa milloin Jacob Burckhardt, milloin taas Johan Huizinga. Harhoja ei haitannut edes se, että A:n keskiaikaa ja renessanssia koskevat tiedot olivat kovin puutteelliset. Tietojen vajaavaisuutta tilkitsi kuitenkin A:n mahtipontinen ego, jonka paisuminen sai messiaaniset paaviusharhat yltymään toisinaan suuruudenhulluiksi renessanssiruhinataskuvitelmiiksi.

Näiden kuvitelmien taltuttamiseksi ei ollut tehokkaita lääkkeitä eikä hoitomuotoja. Ammoisina aikoina hoidoksi oli määrätty lepo-kuureja ja vesihoidoja, mutta ne pikemminkin pahensivat kuin lievensivät potilaiden oireita. Lepokuurien aikana täydellisessä levossa kuukausikaupalla makuutettu potilas upposi yhä tiiviimmin harhakuvitelmiinsa, kun taas vesihoidot, kuten kylvyt, lietsoivat harhoja sillä seurauksella, että ammeet täyttyivät Oolannin sotaa rekonstruoivista historioitsijoista. Koska hoidot todettiin hyödyttömiksi, ne lopetettiin ja keskityttiin minimoimaan ympäristölle koituvat haitat eristämällä potilaat. Vuosien saatossa potilaiden hoito laitostui ja lepokodeista muodostui paikkoja, jonka suojiin väsyneet omaiset saat-

toivat toimittaa todellisuudentajunsa kadottaneet professorit, lehtorit, tohtorikoulutettavat sekä virttyneet ja varttuneet tutkijat.

Kaikkia vahinkoja ei kaikista varotoimenpiteistä huolimatta onnistuttu minimoimaan. Ongelmana nimittäin oli, että historialliset harhat kehittyivät useimmiten niin hitaasti, että aikainen puuttuminen oli käytännöllisesti katsoen mahdotonta. Näin ollen historioitsijoiden kokoukset, joiden todellista luonnetta he peittelivät kutsumalla niitä ”konferensseiksi” tai ”seminaareiksi” ja naamioimalla ne tieteellisiksi keskustelu- ja ajatustenvaihtotilaisuuksiksi, toimivat massaepidemioiden laukaisijoina. Todellisuudessa ”seminaarit” ja ”konferenssit” olivat agitointitilaisuuksia, joissa ruokittiin *delirium historicumia* levittämällä harhaista ideologiaa. Siksi tilaisuudet lähes poikkeuksetta päättyivät siihen, että lepokodit saivat kerralla useamman uuden hoidokin.⁸

Yhtä kaikki tällaiseen lepokotiin A kiidätettiin jokseenkin tiedottomassa tilassa. Asiasta paremmin perillä olevat tahot tietävät kertoa, ettei A:n tila ole kohentunut vaan että hän yhä yhtä surkeassa tilassa kuin sinne tuotaessa.

•

Tässä kohtaa tarinaa vanha mies vaikenen kertomuksen lopun merkiksi. Miehen ääni ja tarinan tenho olivat saaneet minut, tuolloin vielä nuoren ja vaikutuksille alttiin historian opiskelijan, hypnoottiseen tilaan, josta muistan heränneeni säpsähtäen. Muistan myös, kuinka yritin tavoittaa katseellani vanhusta ja kuinka hämmästyin huomatessani hänen olevan poissa. Kun sitten tiedustelin arkiston päivästäjältä, oliko hän nähnyt, mihin aulaan istunut vanha mies oli

⁸ Kiristyneestä taloustilanteesta, vaivojen yleistymisestä ja harhojen pahentumisesta johtuen kunnilla ei enää nykyään ole varaa ylläpitää kunnallisia lepokoteja. Tästä johtuen lepokodit on yksityistetty, jolloin ”konferensseista” on kehkeytnyt tuottoisa bisnes. Pahat kielet väittävätkin, että todellisuudessa ”konferensseja” järjestävät yksityiset lepokodit, joiden osakkeenomistajat vaativat sijoituksilleen tuottoa. Tarinan ylöskirjaajan huomautus.

mennyt, päivystäjä närkästy. Aulassa kun ei kuulemma ollut koko aamuna ollut muita kuin reissussa rähjäntynyt, istualleen nukahtanut historian opiskelija, jolla päivystäjä kaikesta päättäen tarkoitti minua.

Jälkisanat

Kiitos tarinan ideasta kuuluu 1800-luvun jälkipuolella ja 1900-luvun alussa eläneille papeille, lääkäreille ja oikeudenkirjureille, joiden kynästä syntyneisiin lähteisiin – tuomiokirjoihin, ruumiinavauspöytäkirjoihin ja kirkonkirjoihin – olen kuluneen vuoden aikana perehtynyt tehdessäni väitöskirjaa, jossa tarkastelen naisten itsemurhiin suhtautumista 1800-luvun jälkipuolen ja 1900-luvun alun Suomessa. Tarinassa kuvaan niitä tuntemuksia, joita edellä mainitut lähteet ovat herättäneet minussa silloin, kun a) ne eivät ole kertoneet siitä, mistä niiden olisi pitänyt kertoa, b) ne ovat luultavasti kertoneet siitä, mistä pitikin mutta käsialasta ei ole saanut selvää, c) olen ymmärtänyt niiden sanoman melkein mutten kuitenkaan niin hyvin, että olisin voinut muotoilla tulkintoja, d) ne ovat kertoneet siitä, mistä on pitänytkin ja joiden sanoman olen ymmärtänyt täysin mutta joiden kriittiset osat ovat tuhoutuneet tai hävinneet. Nämä tuskaiset tuntemukset, jotka lienevät tuttuja jokaiselle historian tutkijalle, kumpuavat historian luonteesta: menneisyys ei ole palautettavissa eikä sinne myöskään voi palata. Kun myös mikroskooppiin tuijottaminen on turhaa – ei historia siellä näy vaikka kuvaa kuinka suurentaisi – ei kaltaisellani kulttuurihistorioitsijalla ole muuta vaihtoehtoa kuin yrittää parhaansa mukaan tulkita menneisyydessä tuotettuja lähteitä, jotka ovat, kuten tarinan A sai karvaasti tuta, epäselviä, hajanaisia, puutteellisia ja monitulkintaisia. Tässä lähteiden monitulkintaisuudessa piilee kuitenkin myös historian viehäty: viimeistä sanaa ei voida sanoa, sillä toisenlaiset tulkinnat ovat aina mahdollisia. Lisäksi lähteisiin liittyvä toinen tutkimuksen suola, riemu, joka syntyy, kun jokin siihen saakka hämäränä pysynyt teksti

avautuu ja tutkimus nytkähtää eteenpäin aino harppauksen. Näiden tuntemusten voimalla jaksaa nekin päivät, jolloin arkiston päivystäjä kiikuttaa nenän eteen tuppisuisen tuomiokirjan...

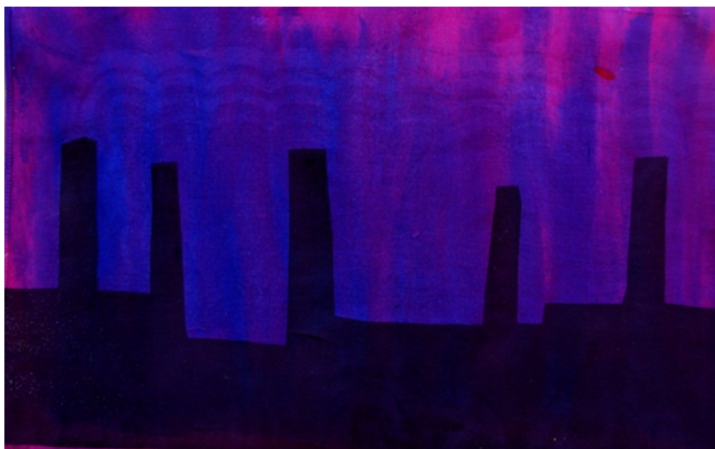
P.S. Yhtään tuomiokirjaa ei vahingoitettu tarinaa kirjoitettaessa.

Teollinen vallankumous

Alla olevat kuvat ovat saaneet alkunsa kiinnostuksesta teollistumisen historiaan. Kronologisesti etenevä kuvasarja pohjautuu sekä romanttisiin ja fiktiivisiin mielikuviin että omiin havaintoihin ja valokuviin tämän hetken Pohjois-Englannissa.



Kuva 1.



Kuva 2.



Kuva 3.



Kuva 4.

Oman tutkimukseni (1600-luvun kaupunkihistorian) ulkopuolella olen ollut aina kiinnostunut myös (erityisesti Pohjois-Englannin) teollistumisen historiasta. Tämä kuvasarja lienee saanut alkunsa vuoden takaisesta matkasta Luoteis-Englantiin, jossa tein valokuvaseretken muutamalle hylätylle tehdasalueelle Boltonissa. Myös Prestonin historia (kaupunki jossa veljeni asuu), siihen liittyvät itse ottamani sekä historialliset valokuvat vaikuttivat aihevalintaani. Monien muiden pohjoisenglantilaisten kaupunkien tapaan Preston oli puuvillakaupunki, täynnä tehtaita, savupiippuja ja työläisiä. Jo 1950-luvulta lähtien alkoi kuitenkin tehtaiden purkaminen. Nyt kaupungissa näkyy vain muutama savupiippu asutoprojektien koristeena.

Ensimmäinen kuva, *Varhainen teollistuminen*, toistaa erilaisista fiktiivisistä kuvista tutun mielikuvan synkästä teollistumisen ajan kaupungista ja nuoresta naisesta sen kantavana työvoimana. Teos on tehty monimuotoisella tekniikalla: olen maalannut kuvan guassilla, tulostanut sen silkkipaperille, ommellut sen huovan päälle, lisännyt hieman öljypastellia, valokuvannut sekä vielä käyttänyt kuvankäsittelyohjelmaa.

Toinen kuva, *Teollistumisen kukoistus*, kertoo puuvillateollisuuden kankaista ja niitä tuottavista piippujen maisemasta. Materiaalina on vanha pöytäliina, johon on ensin reaktiiviväreillä maalaamalla tuotettu tausta ja sen jälkeen painettu teollinen kaupunki sen päälle.

Kolmas kuva, *Jälkiteollinen aika*, tuo esiin perinteisen teollisuuden häviämisen. Kuvan pohjana on valokuva Boltonin laidalla sijainneen tehtaan raunioilta. Tehtaan viereiseen jokeen on jäänyt kaikenlaista roskaa ja varsin uuden näköinen kyltti kertoo siitä, että tehtaita puretaan edelleen. Kuva on tulostettu kahdennettuna kankaalle, ja sitä on tehostettu öljypastelleilla ja kuvankäsittelyohjelmalla.

Neljäs kuva, *Tulevaisuus*, vie meidät jälkiteolliseen dystopiaan. Se on saanut syntynsä tuhoa ennustavan, maailmanlopun tieteisfiktioin luomista mielikuvista, joissa luonto on hävinnyt taistelunsa. Teollistumisesta liikkeelle lähtenyt teknologinen kehitys on lopulta viemässä ihmiskuntaa tuhoon tai ainakin kurjuuteen, jota vastaan fiktion sankareiden täytyy taistella. Kuva on toteutettu reaktiivivärein kankaalle maalaamalla ja puusta kaiverretuilla painoblokeilla painamalla.

Kuvat ovat katsottavissa parempilaatuisina kirjan sähköisestä versiosta.

TUNNELMASTA TOISEEN
TARINOITA MENNEISYYDESTÄ

Viattomat

Lämmin kesäpäivä oli illassa. Kartanolla ihmiset kokoontuivat syömään, mutta kalan kuivatustyöstä rantakallioilta oli liian pitkä matka kävellä muiden seuraan. Nyt meren vilja oli levitetty lämpimille kallioille, ja punertuva valo lupasi suotuisaa säätä huomiseksi. Kalojen kuivaaja laskeutui kalliopainanteeseen, upotti jalkansa varjossa viipyvään viileään sadevesilätäkköön ja varjosti silmiään, joita kuumotti helteisen työpäivän jälkeen. Lapsi oli pyyhkinyt suomalaiset sormensa ruohikkoon ja kiivennyt hetkeksi huivin suojiin hänen rinnalleen.

Hän mutisi rukouksen, murenteli eväisleipää suussaan ja sormeili hellästi lapsen vaaleita suortuvia, joiden sekamelska rönsyli huivin mutkan yli. Sydänkesä oli hyvää aikaa heille kaikille – oli töitä, oli valoa, oli ruokaa, oli lämpöä. Talvet, menneet ja tulevat, olivat kaukana, ehkä liian kaukana ollakseen enää koskaan totta. Merenlahti väreili hiljaisena ja lämpimänä, iltaan valmistautuvat kahlaajat vaeltelivat sen rantamailla. Vihreällä saarella näkyivät lampaat laitumella, turvassa pedoilta.

Illan syvetessä merenlahden pinta punertui, ja hänen mielessään liikahteli mielikuvia toisenlaisesta punerruksesta – paksusta punaisesta verestä talvisen jokisuiston jäällä. Etäisiä kaikuja huudoista, jotka virtasivat yhtä verenpunaista hyytyäkseen ja vajotakseen avoimeen keskivirtaan. Tuntuma puisen kiulun kovasta varresta hänen kädesään, sen rusahtavasta iskusta ihmisen päähän. Lyönneistä, joita hän jakoi, koska niin oli tehtävä, ilman epäröinnin mahdollisuutta. Is-

kuista, jotka tuntuivat omassa ruumiissa vasta myöhemmin ja jotka vielä joskus muistuttivat itsestään kipeänä jomotuksena.

Unessa liikauttava lapsi ojensi kättään huivin lämmöstä viilenevään iltaan. Hän ajatteli tarinoita viattomien lasten murhasta Pyhällä Maalla. Sotilaita surmaamassa pieniä lapsia, jotka avuttomasti ojensivat käsiään suojautuakseen ja anoakseen armoa. Epätoivoisia äitejä, jotka itkivät lapsiaan. Ja äitejä, jotka raivon sokaisemina iskivät haarniskoitujen sotilaiden kimppuun, kynsivät silmät heidän päästään, löivät heitä millä tahansa käteen osuvalla.

Viime talvena kaikki tuo oli ollut hänen silmiensä edessä. Viholliset, jotka väittivät tuovansa mukanaan kuninkaan järjestyksen ja laillisuuden mutta joiden teoista lähikylien pakolaiset kantoivat ruumiissaan kauheita jälkiä. Sodan runtelemien kylien naiset, jotka olivat nähneet liikaa pelätäkseen tai epäröidäkseen enää hetkeäkään. Äidit, jotka löivät, raatelivat ja talloivat maahan niin kauan kuin heillä vielä oli jotakin puolustettavaa. Kaikkien äitien puolesta. Viattomien lasten puolesta. Menetettyjen ja vielä elossa olevien pienokaisten puolesta.

Hiljentynyt talvinen suisto oli vetänyt jään alle sen, mitä vihollisista oli jäänyt jäljelle. Kova tuisku oli haudannut jäljet. Kukaan ei ollut kysellyt yksittäisen joukkion perään. Metsätaipalilla ja sydänmailla tiedettiin tapahtuvan paljon sellaista, mitä kukaan ei voinut myöhemmin selvittää eikä näyttää todeksi. Jos vesi olikin huuhtonut rantaan jonkun kovaonnisen ruumiin, ei siitä enää voinut sanoa, oliko kuolema tullut väkivallan kautta vai onnettomuudessa. Ja lopultakin – Juditkin oli tappanut Holoferneen, lyönyt pään irti tämän ruumiista. Jumalalla oli valta muuttaa kaikki ja hyväksyä tai tuomita.

Mennyt talvi oli kaukana. Tuleva talvi oli kaukana. Iankaikkinen oli hyvin kaukana, oli vain kesähetki ja hereille valpastuva lapsi. Lapsi, joka ei olisi juossut nyt rantaheinikossa nauraen ja jota hän ei olisi ollut katselemassa, jos hänen ja muiden naisten kohmeiset kädet olisivat vapisseet talvisessa taistelussa elämästä ja kuolemasta. Sen

täytyi olla taivaan sallimaa, hän ajatteli. Ja sen vuoksi, kun hän suuntasi pienokainen sylissään kohti yösijaansa, heinikon suhinassa kahlaten, hänen huuliltaan pusertui yhtäikaa nöyrä ja luottavainen rukous:

– Tapahtukoon sinun tahtosi.

Jälkisanat

Kirjoittamani kuvaus on tulosta 1500-luvun tutkijan pohdinnoista: toisinaan tai useinkin joudun miettimään, miten paljon epävarmuutta ja kärsimystä menneisyyden ihmisten elämässä on, ja millaisia hyviä hetkiä hänen elämässään on voinut olla. Teksti ei kuvaa tiettyä historiallista henkilöä, vaan se koettaa kuvitella kärsimyksen ja ilon välillä tasapainoilevan ihmisen tarinaa, joka historian tutkimuksen valossa voisi olla mahdollinen. Samalla se pohtii, voisiko esimerkiksi rakkaus lapsiin ja halu suojella heitä olla ainakin jotenkin yhdistävä, tunnistettava piirre sekä nykyisen että menneisyyden ihmisen maailmassa. Tarina luonnostelee myös mahdollista elämäntarinaa, jossa tavallinen nainen voisi olla muutakin kuin väkivaltaisten aikojen uhri, kuitenkin oman aikansa puitteissa, ei modernin feministisenä eikä toisaalta liian mystifioituna hahmona.

Tarinaa on haettu kuvastoja, jotka ovat luultavasti olleet läsnä 1500-luvun tavallisenkin ihmisen maailmankuvassa. Yksi tärkeä lähtökohta on Betlehemin lastensurma, josta kerrotaan Matteuksen evankeliumissa. Tapausta on kuvattu keskiajan ja uuden ajan alun eurooppalaisessa kirkkotaiteessa. Taideteoksia nähdessäni olen huomannut, että ne kuvaavat paitsi vanhempien surua, myös vihaa ja vastarintaa. Vanhemmat taistelevat sotilaita vastaan ja äidit iskevät sormensa sotilaiden silmiin puolustaakseen lapsiaan tai kostaakseen näiden kuoleman. Voi ajatella, että kuvat eivät ole olleet vain raamatunhistoriaa. Ne ovat voineet kerrata sotaisia aikoja kokeneiden taideteosten tekijöiden ja katsojien pelkoja ja kokemuksia.

Kuvauksen maiseman, kalankuivatuksen keinot ja muut piirteet voi löytää esimerkiksi Mietoistenlahden historiasta, mutta tarinaa ei ole sijoitettu tarkkaan aikaan tai paikkaan. Yksi inspiraation lähde on vuosina 1595–1596 käyty nuijasota, talonpoikaiskapina, jonka taisteluita ei kuitenkaan käyty Mietoisten suunnalla. Kyse voisi olla myös jostakin muusta 1500-luvun valtataistelusta, joka toi sotilaat rannikkoseudulle. Nuijasotaa kukistavista sotilaista aikalaiset kertoivat, että heidän oli määrä nitistää ”tipu siinä missä emokin”, toisin sanoen surmata myös äidit ja lapset. Jotkut nuijasotaan liittyvät lähteet ja kansantarinoiden pätkät taas kertovat rahvaan naisista, jotka hutkivat sotilaita hengiltä esimerkiksi kiuluilla. Vihollisen sortaminen veteen, jään alle oli keino päästää hyvinkin varusteltu vihollinen päiviltä. Tarinan vihollinen voisi olla rajantakainenkin, mutta käytännössä rahvaan oli usein paras paeta myös omien joukkojen tieltä – tai varautua selviytymään miten parhaiten taisi.

Pääskyvuoren bibliomaani

Varissuolta Turkuun tultaessa kohosi entisaikaan kerrostalorivi, jonka harmaat seinät kurkottivat korkeuksiin Pääskyvuoren tornin kuppeessa. Variksilla oli tapana parveilla talojen tasakantaisilla katoilla, ja syyskuinen ahava puhalsi tuuletushormeissa ja piiskasi sadetta lasiteuille parvekkeille. Viima laskeutui vuoren rinnettä alas ja riisui vähitellen kaiken vehreyden ympäröivän koivikon yltä. Kauempana, Jaaninojan takana, päilyi himmeä havumetsä, jonka vihreyden syksyn sakeat, varjostavat pilvet olivat salakavalasti tummentaneet. Yksinäinen honka kurottautui muita ylemmäs. Sen tuuha latvus näytti lautasmaiselta ja oli kuin salaperäisen keskuksen tutka, joka yritti valvoa lähitienoon asumuksia auringon laskiessa. Suljettujen sälekaihtimien takaa karkasi vain vähäisiä elonmerkkejä, valonpilkahduksia, joita asukkaiden verkkaiset liikkeet rytmittivät, mutta tarkaavainenkaan katselija ei olisi Pääskyvuoren pimeydessä erottanut, mitä kerrostalojen rinnakkaiset elämäntarinat pitivät sisällään.

Illan hämärtyessä saattoi Talvitiellä havaita vanhuksen, joka raahusti raskaasti eteenpäin kohti edessään kohoavaa talomuuria. Kumara asento kieli hänen kantavan painavaa taakkaa. Jos häntä vastaan olisi kävellyt ja yrittänyt työntää uteliaan katseen hatun lierin katveeseen, olisi nähnyt hänen kalpeat kasvonsa ja samean katseensa. Hänen silmiinsä syttyi kipinä vasta, kun hän oli noussut kierreportaatiidenväliseen kerrokseen, avannut kaksionsa oven, lukinnut sen perässään varmuusketjulla ja päässyt vihdoin purkamaan nuhruista reppuaan. Hän kyykistyi lattialle, avasi tärisevin sormin repun

nyörit ja otti käteensä paksun niteen, jonka pehmeä selkä hyväili hänen kurttuista kättään. Silmäiltyään kirjaa tovin hän raotti sen kansia, avasi ensimmäisen aukeaman, lehteili sivuja pysähtymättä lukemaan tarkemmin, työnsi nenänsä välillä kohti keskiaukeamaa ja nuuhkaisi, sulki silmänsä hetkeksi ja antoi tuoksun virrata sie-raimiinsa uudelleen. Sitten hän jatkoi, käänteli kirjaa, arvioi sen si-dosasua, koetteli marmoroitua esilehteä, jonka täyteläinen puna sai hänet värähtämään, ja hipaisi silkkistä lukunauhaa, jonka ripsottava pää kertoi opuksen kiertäneen jo monen lukijan käsissä. Hän sulki kirjan rauhallisesti, aivan kuin arvokkaana pyhänä toimituksena, nostattamatta pölyhiukkastakaan vanhan niteen poimuista. Hän asetti kirjan hellästi lattialle, kohotti repustaan toisen teoksen ja tois-ti rituaalinsa. Näin hän jatkoi, kunnes reppu oli tyhjä ja lattialle oli kertynyt seitsemän ainutlaatuisen, koskettavan kirjavanhuksen pino.

Ripustettuaan reppunsa eteisen naulakkoon hän tarttui kirja-pinoon ja kuljetti sen työhuoneensa pöydälle. Hän avasi niteet jäl-leen yksitellen, levitti kevyesti liimaa etukannen sisäpuolelle vasem-paan yläkulmaan ja painoi paikalleen omistajamerkinsä: ”Ex libris Esko Raide.” Valmiita exlibriksiä oli pöydällä tuhansia, odottamassa tulevaa käyttöä, uusia kirjoja, jotka lunastaisivat paikkansa Pääsky-vuoren kätköissä sijaitsevassa kokoelmassa.

Esko Raide ei ylpeillyt ystävyysuhteillaan, mutta kirjoja hän oli haalinnut ympärilleen koko ikänsä. Ne olivat hänen lähimmät tove-rinsa, rakkautensa, ja silloinkin kun hän oli pettyneenä eri mieltä lukemastaan, hän antoi anteeksi mykkäkoulua pitämättä. Kirjoihin saattoi luottaa. Nuorena Esko luki intohimoisesti kaikkea mitä sai käsiinsä, antiikin klassikoista nykykirjallisuuteen, apokryfikirjoista ufologisiin tutkimuksiin. Ei ollut sellaista painomusteen kirjailemaa opusta, jonka tietoa hän ei olisi ollut altis ammentamaan. Hän saat-toi katse lasittuneena tihrutella lepattavan kynttilänvalon ääressä aa-muruskoon asti.

Lapsuudenkodissaan Eskoa oli aina kannustettu tarttumaan kir-jaan ja lukemaan kaikenlaisten huvitusten ja tanssiaisten sijaan, sillä

saihan lapsi enemmän oppia elämästä kirjallisuuden kautta kuin samanikäisten seurasta, jossa vain altistui laiskottelulle, kepposille ja ennen pitkää työn vieroksunnalle. Eskon lukuhimo ylitti kuitenkin vanhempien odotukset, jopa siinä määrin, että hän peitteli yrityksiään päästä kirjallisuuden pariin. Rientolan tanssien sijasta hän nousi kesäiltana Valkiasvuoren kalliolle tutkimaan kirpputorilta löytämiään niteitä.

Kun vanhemmat tarjosivat kesäpäivänä työarkaa kasvimaalla, Esko katosi Runosmäen sivukirjaston tuoksuvien hyllyjen väliin. Siellä hän viihtyi sulkemisaikaan asti ja kantoi vielä mukanaan pinoittain luettavaa kotiin. Kokoelmat hupenivat kuitenkin nopeasti, eikä kirjojen lainaaminen kohta tuntunutkaan enää oikealta tavalta elää lukemisen ja kirjallisuuden parissa. Lukeminen oli tuhlailtavaa. Kirjasto kannusti ahmimaan teoksia, mutta miksi pitäisi luopua siitä, mistä kerran on nauttinut? Kirjojen piti olla lähellä, ympärillä, jatkuvasti saavutettavissa, sillä niiden sisältämät ajatukset ja tunteet hehkuivat silloinkin, kun ne vain lepäsivät hyllyssä näennäisen passiivisesti, itseensä vetäytyneinä.

Esko ryhtyi kartuttamaan omaa kokoelmaa, mutta rahaa hänellä oli niukasti. Hän oppi käyttämään sanojaan niin maireasti, että lähiseudun vanhukset luovuttivat hyllystään vanhoja niteitä, jotka olivat vuosien saatossa kertyneet, rippi-, ylioppilas- tai syntymäpäivälahjoina, läksiäisinä tai kiitoksina. Sitä mukaa, kun Eskon kirjasto karttui, äityi väkevämmäksi halu omistaa kirjoja ja huolehtia niistä. Yksinäinen kirja oli korjattava talteen ja asetettava ystäviensä seuraan. Yöunetkin maistuivat paremmin, kun tyynyn alla oli nide, jonka salaperäiset merkit leijuivat suojelevana pilvenä karkottamassa kutsumattomat vieraat leposijan yltä.

Eskon intohimo kehittyi viekkaudeksi. Hän osasi tarvittaessa teeskennellä kirjojen vihaajaa ja oli valmis voivottelemaan niiden viemää tilaa ja keräämää pölyä. Toisinaan hän tunsu myyvänsä sielunsa väittäessään kirjoja taakaksi, mutta hän tukahdutti tunteensa ja jatkoi itsepintaisesti päästäkseen päämääräänsä. ”Ajattele, miten pe-

rikuntasi joutuu kärsimään, kun sinusta aika jättää”, hän lausahti. Eikä aikaakaan, kun vanhus antoi ilomielin pois joutavat niteensä. Kerran hänen käteensä osui Chateaubriandin romaani *Atala*, jonka lopussa maanpakolaisiksi joutuneet intiaanit kantavat isiensä luita mukanaan. Mitä he olisivat tehneet, jos esi-isillä olisi ollut hyllymetreittäin kirjallisuutta? Mitä noille raukoille olisi tapahtunut, jos he olisivat preerian tuiverruksessa saaneet ristikseen tonni painoisen kirjavuoren?

Vähitellen kirjoja päätyi kotiin yhä enemmän, mutta tila kävi ahtaaksi ja Eskon piti kätkeä löytönsä muualle: kesäisin hän piilotti kirjojaan metsään, mutta syksyn tullen hän siirsi ne liiterin pimeään nurkkaan, josta kukaan ei niitä löytäisi. Kaikki tämä oli vain viivytystä sille tosiasialle, että vääjäämätön lähtö kotoa oli edessä. Itsenäistyminen oli välttämätöntä, jos kirjojen harrastusta mieli jatkaa tästä eteenpäin. Kyynel kirposi hänen silmäänsä, kun hyvästijätön aika koitti, mutta suuresti hämmästyivät hänen vanhempansa, kun muuttokuorman kertyi piilotettuja kirjoja aivan odottamattomista, yllättävistä paikoista, sängyn alta pahvilaatikosta, liinavaatteiden lommasta, vaatekaapin ylähyllyltä hattujen takaa, vintin portaiden juurelta ja jopa repaleisen seinäpaperin takaa, verannan lattialautojen alta ja liiterin pimeimmästä nurkasta, jonne halkopino esti näkemästä. Hänen vanhemmilleen kaikki nämä kirjat olivat olleet näkymättömiä.

Liimattuaan exlibriksensä Esko jätti kirjat työpöydän vieressä notkuvaan pinoon. Uudet kirjat olivat hänen silmäteränsä, mutta vielä niille ei ollut paikkaa. Pääskyvuoren kaksiossa ei enää ollut hyllytilaa, mutta kaikki opukset ansaitsivat rakkautta siitä riippumatta, missä ne saivat odottaa lehteilyään. Hän tarttui kynttilään ja lähti kulkemaan liekki lepattaen olohuoneen puolelle. Vain kapea käytävä oli enää jäljellä isännän kulkea, sillä kaikki sovet oli täytetty kirjoilla. Seinien vierustoilla, huonekalujen alla ja päällä, lipaston laati-koissa ja ikkunalaudalla pursui kirjoja, ohuita ja paksuja, mustia, ruskeita, harmaita, valkoisia, nahka- ja kangasselkäisiä, suurikokoisia

ja pienen pieniä. Hän oli vetänyt verhot Kuralaan avautuvan maiseman eteen, ja hiljaisuuden keskellä hän kuuli, miten tuima tuuli viskoi sadetta pimeää lasia vasten. Kellertävä nojatuoli oli olohuoneen ainoa vapaa istuin, ja siihen Esko istahti voipuneena päivän kirjahankintamatkastaan. Hän olisi kaivannut kupillisen teetä, mutta sen keittämiseen hänellä ei ollut voimia. Asunnossa oli hiljaista, sillä hän oli elänyt yksin jo vuosikymmenien ajan.

Vanhus rakasti kirjoja yli kaiken, mutta hänen mielessään kyti myös se menetetty lempi, johon hän oli vuosikymmeniä sitten heittäytynyt. Hetkeksi hän oli unohtanut rakkautensa kirjoihin ja ollut uskoton. Vaikka hän oli vältellyt seuraa, tanssipaiikkoja ja yleisötilaisuuksia, hän oli Takakirveen tummenevassa illassa tutustunut neitoon, joka jäi lähtemättömästi hänen mieleensä. Hän oli nähnyt Leila Roineen kävelemässä Pulmussuontieltä kirjaa lukien, aivan kuin tämä olisi käyttänyt jokaisen askeleen lukemiseen, niin ettei yhtään hetkeä menisi hukkaan. Esko rohkaisi mielensä ja tiedusteli, mikä teos oli saanut neidon niin vastustamattomasti pauloihinsa. Leila tuskin kuuli kysymystä, mutta äkkiä hän havahtui ja vastasi arasti: ”Vuosisadan lapsen tunnustus.” Esko nyökkäsi, se oli Alfred de Musset’tä, ja hän lyöttäytyi Leilan vierelle. Tämä yritti jatkaa lukemista, mutta tuota pikaa he olivat uppoutuneet innostuneeseen keskusteluun. Pulmussuontieltä he jatkoivat Nunnavuorenkadulle, ja kun he ehtivät Suovantielle illan jo pimennyttyä, yhteinen intohimo sai vallan. Rakkaus kirjoihin oli yhdistänyt heidät lopullisesti.

Mikä oikeastaan on lopullista?

Hetki on tärkein. Aivan kuin tuoreeltaan painokoneesta kirkon teoksen ensimmäinen kosketus on herkin tai kuolinpesän hylättyjen muistojen seasta löytyneen kirjavanhuksen nuuhkaisu unohtumattomin. Esko ja Leila asettuivat yhteen. Silloin kirjapinojen välissä mahtui vielä kulkemaan rinnakkain. Häävuoteeksi kävi pinojen päälle laskettu runkopatja.

Avioliiton ensimmäiset vuodet sujuivat sopuisasti, yhteisten luhetkien rytmittiminä. Talvitien asukkaat eivät nuorta paria juuri-

kaan tavanneet, ja vuosi vuodelta oli muutoinkin hiljaisempaa. Auringon sarastaessa yksinäinen kulkija saattoi kiireisin askelin harppoa etäämmälle ja iltapäivisin parkuvien lasten äänet kaikuivat hetkellisesti porraskäytävässä, mutta sitten ovet tömähitivät kiinni. Pääskylvuori otti omansa. Illan hämärtyessä sälekaihtimet laskeutuivat, ja vain aavistuksenomaisia valokiiloja katosi ympäröivän metsän pimeyteen.

Esko ja Leila elivät hiljaista, niukkaa arkea, joka oli ulkonaisesti köyhää mutta sisäisesti rikasta. Kaikki varat hupenivat uusiin kirjoihin, joista he ammensivat rikkautensa. Toisinaan Eskon piti myydä muuta tavaraa tai irtaimistoa, jotta rahat eivät olisi loppuneet kesken. Kaikesta ylimääräisestä oli luovuttava, mutta mihinkä tarvitsi-kaan kolmea lautasta tai lasia, jos taloudessa asui vain kaksi vaatimatonta ihmistä, jotka eivät koskaan järjestäneet pitoja. Kerran he istuivat aterioimassa pienen pyöreän ruokapöytänsä ääressä. Esko ehdotti, että he kilisyttäisivät vesilasejaan mainioiden kirjahankintojen kunniaksi, mutta äkkiä hän perääntyi. ”Ei sittenkään, meidän voimme vahingossa rikkoa lasimme.” Hän kohotti vihreän juomalasinsa kynttilän liekkiä vasten ja tutkaili sitä mahdollisten säröjen varalta. Leila huokaisi. ”Ajattele”, sanoi Esko, ”miten onnellisia kirkkoisät tai keskiajan ruhtinaat olisivat olleet, jos heillä olisi ollut näin kauniit juomalasit, täynnä Jaaninojasta ammennettua puhdasta, raikasta vettä, sen sijaan, että he joutuivat hörppimään viininsä tinaisista tai kultaisista maljoista.” Leila naurahti: ”Meillä on kaksi kaunista lasia, ja toisemme!” Esko ja Leila syleilivät ja jatkoivat ateriointiaan. Heillä oli vain kaksi lasia, lautasta, veistä, haarukkaa ja lusikkaa, yksi kattila ja keittokulho, mutta muuta heidän elämässään ei lopulta tarvittaisikaan. Elämä oli itsessään yltäkyläistä, eikä se muuttuisi yhtään paremmaksi vaikka heidän kaappinsa olisivat täynnä kermakkoja ja sokeriasioita.

Astiakaapissakin oli kirjoja. Kaikkialle, minne tilaa syntyi, saattoi laittaa kokoelman, ja keittiöön sopivat paitsi ruokakirjat myös monenmoiset muut kirjalliset herkut, joiden ajattelemisenkin sai veden

herahtamaan kielelle. Ruuan kypsymistä odotellessa sai taivaltaa beduiiniksi pukeutuneena Saharan halki tai keinua kamelin selässä Arabian niemimaan perukoille. Ja vaikka vesi on kirjojen vihollinen, rohkaisivat Esko ja Leila mielensä ja pystyttivät kylpyhuoneeseen tiheän hyllykön, jonne he sijoittivat merikirjallisuutta. Elämän nautinnoista suurin oli levätä raukeana kuumassa kylvyssä ja matkustaa sukellusveneellä maapallon ympäri, purjehtia Finland-laivalla Kapkaupunkiin, päihtyä vieraissa, eksoottisissa satamissa ja jatkaa tutkimusretkiä kaikille maailman merille. Pääskyvuoren kaksiossa oli koko maailma, ja matkustamisen vaivalloisuuden sijasta saattoi tarttua kirjaan, istahtaa niille sijoilleen ja antaa mielensä lentää.

Pääskyvuoren rinteillä kevätuuhi taittui syksyn ahavaksi, lehdet puhkesivat, kukoistivat ja kellastuivat, ja vuodet vierivät lähes huomaamatta. Sälekaihtimien sisäpuolella aika tuntui pysähtyneen. Esko ja Leila rakastivat kumpikin lukemista ja kirjoja yli kaiken, mutta ennen pitkää Talvitien kaksiossa eläminen muuttui ahtaaksi. He eivät keksineet enää sellaisia paikkoja, koloja, soppia tai nurkkauksia, jonne hyllyjä olisi voinut rakentaa tai kirjoja pinota. Avarampaa asuntoakaan he eivät voineet hankkia, sillä kaikki varat olivat huvenneet. Silloin Leila sai ajatuksen: ”Esko rakas, olisiko mitenkään mahdollista, että luetteloisit kaikki kirjamme ennen kuin hankit uusia? Tietenkin voimme tehdä sen yhdessä. Sitten tietäisimme, mitä kaikkea meillä on.” Ajatus oli yllättävä, sillä Eskolla ei kulunut hetkeäkään kirjan olinpaikan muistamiseen. Hän pystyi milloin tahansa tarttumaan niteeseen, etsimään tukea ajatuksilleen tai tarkistamaan lauseen, jota hän oli aprikoinut. Kirjat olivat aina siellä, missä niiden pitikin olla. Koskaan ei tarvinnut epäröidä tai etsiä.

Aikansa vastusteltuaan Esko joutui myöntämään, että Leila oli oikeassa. Kokoelma on kokoelma vasta, kun se on luetteloitu. Ei voi olla sellaista kirjastoa, jolla ei ole kortistoa, sillä vasta kun vanhojen niteiden järjestys on käsin kosketeltavissa, sormin selattavissa, kokoelma on olemassa. Tätä hän ei ollut aiemmin tullut ajatelleeksi. Samanaikaisesti hänen mieleensä hiipi epävarmuus siitä, että Leilan

intohimo kirjallisuuteen saattaisi kadota ja kirjasto muuttua taakaksi, joka synnyttäisi särön heidän välilleen.

Päiviä kului, ja ajatus luetteloinnista kypsyi. Esko hankki lokerikon, johon kirjastokortit mahtuisivat. Säästääkseen kuluissa hän osti isoja pahviarkkeja, jotka hän viivoitti tarkasti ja leikkeli samankokoisiksi arkistokorteiksi. Sen jälkeen alkoi utterta työskentely, jossa hän kävi läpi kaikki Talvitien kaksion löytyvät teokset. Kokemus oli surumielinen, sillä hän muisti jokaisen niteen kohdalla keskustelut, jotka hän oli kauppiaiden tai muiden bibliofiilien kanssa käynyt, hän muisti pitkät kävelymatkat Pohjolasta Varissuolle ja Pansioon Takakirveelle ja viimeiset raskaat askeleet kohti sateen piiskaamaa Pääskyvuorta. Hän rakasti jokaista kirjaa yhtä intohimoisesti kuin ensikohtaamisen aikaan, avatessaan salaperäiset kannet ensimmäisen kerran ja kurkistaessaan niiden sisään pelonsekaisesti, vapisevin sormin. Hänet valtasi pelko siitä, että nuo ensikohtaamiset voisivat joskus päättyä, ettei hän voisi enää täydentää kokoelmaansa ja lisätä siihen uusia teoksia, harvinaisuuksia, jotka saattoi kohdata vain kerran. Otollisen tilaisuuden hetkellä piti pystyä nopeisiin päätöksiin, vain siten todellinen kirjojen keräilijä saattoi toimia. Oli oltava rohkea ja tartuttava hetkeen.

Vähitellen Eskon mielessä iti entistä vahvemmin ajatus siitä, että kirjojen haalimista piti jatkaa, vaikka samalla oli väistämätöntä, ettei uutta aineistoa voinut tuoda Talvitielle. Nämä mietteet hän kätki Leilalta ja alkoi vaivihkaa suunnitella vaihtoehtoisia säilytyspaikkoja. Hän häpesi kykenemättömyyttään tunnustaa vaimolleen kirjahimonsa määrättömyyttä. Hänestä tuntui samalta kuin kauan sitten lapsena, kun hän joutui piilottamaan kirjojaan metsään ja liiterin pimeisiin sopukoihin. Pitkillä kävelyretkillään hän alkoi etsiä hylätyjä asumuksia, autiotaloja, joita tuntui olevan kaikkialla yhä enemmän. Minne ihmiset katosivat? Esko taivalsi Kuralasta Kärsämäkeen törmäämättä vastaan tulijoihin. Hän suuntasi lapsuutensa seuduille Runosmäkeen, sieltä Pläkkikaupunkiin ja Pansioon. Hän jatkoi retkiään seuraavina päivinä ja patikoi Jyrkkälästä Uittamolle,

Puistolasta Vasaramäkeen. Lopulta hän löysi neljä autiota asumusta, joiden väki oli mystisesti kadonnut. Ihminen teki tilaa kirjoille.

Siitä päivästä lähtien Esko eli kaksoiselämää. Hän syleili kirjojen maailmaa, hamusi käsiinsä kaiken mahdollisen, nuohosi hylättyjen ullakoiden katveet löytääkseen kodittomaksi jääneitä julkaisuja, kului kellareiden pimeimmät sopukat paljastaakseen niiden kätköt ja varastoi uudet aarteensa Hepokullassa, Runosmäellä, Suikkilassa ja Vienolassa sijaitseviin autiotaloihin, kirjojen koteihin, joissa vastedes leijui tiedon ja tunteen tempaava tuoksu. Hän vietti entistä pidempiä aikoja poissa Pääskyvuorelta, uusien hankintojensa keskellä, eikä hän edes huomannut, miten vähä vähältä Leilan mieliala alkoi murentua.

Useana iltana Leila istui yksin pyöreän pöydän äärellä. Hän nosti sälekaihtimet ja silmäsi Talvitielle, mutta ketään ei näkynyt. Pilvet roikkuivat Pääskyvuoren yllä, kuten tavallisesti, ja sade lakaisi alastomien puiden peittämää rinnettä. Valmistumaisillaan oleva kortistolojui työpöydällä, johon Esko oli sen jättänyt. Tyhjät kortit odottivat pinossa.

Tultuaan vihdoinkin kotiin Esko löysi asunnosta vain kirjansa. Arkistokorttiin Leila oli kirjoittanut lyhyet jäähyväiset. Muste oli jo ehtinyt kuivua, kun Esko otti viestin käteensä, luki sanat, toisti ne mietteläänä ja asetti kortin lopulta kirjaluetelonsa sekaan, ensimmäiseksi.

Siitä lähtien Esko oli asunut yksin. Iltaisin, pitkien kirjamatkojensa jälkeen, hän istui hetken nojatuolissaan lukemassa. Vuosien mittaan hänen kätensä muuttuivat entistä ryppyisemmiksi, hiusten harmaus levisi päälleen yli ja uurteet hänen otsallaan syvenivät. Kortistoa hän ei enää pitänyt, mutta päivittäin hänen kokoelmansa karttuivat karttumistaan. Ennen pitkää Hepokullan, Suikkilan, Runosmäen ja Vienolan aarteet kasvoivat laajemmaksi kuin hänen kirjastonsa Pääskyvuorella. Kun vanhuus alkoi painaa jäsenissä, hän ei useinkaan enää jaksanut lähteä muualle saatuaan saaliinsa Talvitielle. Vuosi vuodelta kirjoja kertyi vähemmän, ja tänään tuomisina oli ol-

lut seitsemän kunnianarvoisaa kirjavanhusta. Mutta hän rakasti niitä yhtä palavasti kuin nuorempana, ja hän avasi reppunsa aina yhtä arvokkaasti, koskettelemalla ja nuuhkimalla löytöjään, jotka hän oli saanut pelastettua kokoelmiinsa Takakirveen yöstä tai Varissuon kellareista.

Tyynesti Pääskyvuoren bibliomaani nukahti nojatuoliinsa, raskaan päivätyön uuvuttamana. Hänen silmänsä sulkeutuivat kuin sälekaihtimet, joiden taakse ei kukaan voinut nähdä. Kynttilä lepatti hetken hänen vierellään, kunnes sekin väsyi valaisemaan yksinäistä kammiota ja kellahti viereisen kirjapinon päälle. Hetkessä liekki tarttui rutikuiviin niteisiin, ja tuli levisi Heinrich von Kleistin hämmentyneisiin novelleihin, tuhosi salamannopeasti Cyrano de Bergeracin kuumatkan, poltti räiskyen Cervantesin *Opettavaiset kertomukset* ja kaikki sen ilkkuriset, viiltävät sanat, hillosti Heinrich Heinen ironian ja Chateaubriandin romanttisen poltteen, ahmaisi Jean de La Fontainen eläinrunot kuin kettu juuston, kärvensi Christopher Marlowen *Edvard II:n* kuin rangaistukseksi olemattomista synneistä, ja hetkessä katosivat kaikki ne ihanuudet, joita vanhus oli koko ikänsä varjellut. Samalla hehkuva pätsi nielaisi peruuttamattomasti ne mielikuvitusmaailmat, jotka Talvitien kaksio oli uumeniinsa kätkenyt.

Hannunniitun vainioilta näki Pääskyvuoren tornin kupeella roihuavan tulipatsaan, joka heitti kekäleitä taivaalle. Turhaan yrittivät naapurit lähettää väkeä sisään pelastamaan onnetonta bibliomaania, sillä tämä oli jo menettänyt henkensä. Ainoakaan kirja ei pelastunut kurimuksesta, mutta kaikki aarteet satoivat tuhkana lähiseutujen ylle. Hepokullan, Suikkilan, Runosmäen ja Vienolan varastot jäivät isäntäänsä vailla odottamaan tulevia polvia, kirjojen rakastajia.

Jälkisanat

Historia on kirjojen tiede. Kirjoitin novellin bibliomaniasta, rakaudesta ja intohimosta kirjoihin, sillä kirjat tuntuvat näyttelevän

merkittävää osaa historioitsijoiden työssä ja arkipäivässä, myös omassani, vaikka en bibliomaanina itseäni pidäkään. Valitsin fiktion siksi, että olen jo kirjoittanut tutkimuksellisemman tekstin Gustave Flaubertin tuoreen suomennoksen *Bibliomania* (2012) kylkiäiseksi. Penkoessani Flaubertin tarinan taustoja tutustuin Johann Georg Tiinukseen ja moniin muihin 1800-luvun kirjafanaatikoihin. Novelli antoi mahdollisuuden mennä syvemmälle niihin tunteisiin, joita kirjat herättävät. Tarinaan on punottu elementtejä historiallisista lähtökohdista, kuten ajatus kirjojen varastoimisesta: *Uudessa Suometarassa* vuonna 1907 julkaistun uutisen mukaan ranskalainen Antoine Boulard täytti viisi taloa kirjoilla. Toinen taustavaikuttaja oli kiinnostus saksalaiseen romantiikkaan ja 1800-luvun alun kirjallisuuteen. Halusin yrittää kirjoittaa romantiikan tyylillä; en osaa arvioida, miten hyvin se lopulta onnistui. Novellin alku on saanut vaikutteita sellaisista klassikoista kuin Heinrich Heinen *Badherachin rabbi*, Achim von Arnimin *Ratonnaun linnoituksen hullu invalidi* ja Heinrich von Kleistin *Locamon kerjäläiseukko*. Keittiöepisodi on puolestaan saanut innoitusta Ludwig Tieckin novellista *Des Lebens Überfluss*. Yhdistin tähän vielä annoksen turkulaisuutta ja lapsuuden muistoja Kärämäeltä ja Takakirveeltä, ja tietysti myös nykypäivää Hannunniitulta, Pääskylvuoren tuntumasta. Turku on novellissa samanaikaisesti mennyt ja tuleva. Novellissa on viittaus myös vanhaan kotimaiseen elokuvaan, mutta se voi jäädä salaisuudeksi.

Veli Johannes

Heräsin hyvissä ajoin ennen matutinumia siihen, että palelin. Kurotin penkiltä viittani ja käärin sen ympärilleni ja yritin lämmittää ruumistani viileässä cellassa. Tiesin, että oli turha yrittää enää nukahtaa, mutta suljin silmäni ja annoin ajatusten vaeltaa. Olin suuren osan elämäni kirjannut ylös tarinoita ja kertomuksia menneiltä vuosilta, mutta mitä vanhemmaksi tulin, sen useammin ajatukseni kääntyivät omaan menneisyyteeni.

Ruumiissani viipyvä kylmyys ja kankeus palauttivat mieleeni ajan yli neljäkymmentä vuotta sitten. Olin yhdessä noviisitoverieni kanssa koetellut ruumistani seisomalla piinaviikolla vuorilta alas virtaavassa purossa, jota keväinen aurinko ei vielä ollut lämmittänyt. Esikuvamme oli ollut pyhä Bernard Clairvaux’lainen, joka taisteli ruumiinsa kiusauksia vastaan upottautumalla jäiseen veteen. Priorille olimme selittäneet, että halusimme kärsiä Kristuksen tavoin ja valmistautua tulevaan pääsiäiseen. Priori antoi luvan, vaikka luulen hänen tienneen, että kyse oli enemmänkin nuorten miesten keskinäisestä kilpailusta. Kiirastorstaina Mathias, joka oli joka päivä jäänyt seisomaan jokeen muiden jo lähdettyä takaisin konventin suojiin, ei ollut palannut vielä yhdeksänteen tuntiin mennessä. Noviisien opettaja lähetti minut hakemaan Mathiasta ja löysin hänen kylmenneen ruumiinsa purosta.

Kahlasin veteen ja nostin hänet rannalle ja rukoilin Mariaa ja Jeesusta ja kaikkia pyhiä herättämään hänet henkiin, mutta mitään ei tapahtunut. Itkin hänen rintansa päällä vielä illan hämärtyessä,

kun priorin lähettämä ryhmä veljiä löysi meidät. Sinä yönä palelin. Ruumiini ja sieluni olivat jäässä. En osannut vastata priorin kysymyksiin, mutta olin varma, että Mathiaksen kuolema oli minun syyni.

Olin tuntenut Mathiaksen melkein aina. Hän oli konventissa, kun tulin sinne yhdeksän ja puolen vuoden ikäisenä. Minä olin ihmisten lapsi. Kun olin ollut vasta kolmen vanha, olin kadonnut lasten yhteisistä leikeistä pyhän Martin iltana. Vanhempi sisareni oli lähtenyt hakemaan äitiä ja isää, jotka juhlivat yhdessä kylälaisten kanssa. Minut löydettiin joen rannalta, mutta olin kylmä ja eloton. Isäni itki ja äitini rukoili pyhää neitsyttä ja äitiä pelastamaan poikansa. Hän puristi minua ruumistaan vasten ja lupasi Marialle, että laittaa minut saarnaajaveljien konventtiin, jos vain saan elää. Puoli kylää kuuli lupauksen. Minut kannettiin kotiin ja käärittiin villaiseen peitteeseen ja asetettiin vuoteelle. Äiti jäi valvomaan ruumiini vierele.

Sen yön jälkeen olin merkitty. Jumalan äiti oli pelastanut minut ja oma äitini sai takaisin poikansa vain menettääkseen hänet uudelleen. Hän rakasti minua kiivaasti, niin kuin ihminen rakastaa sitä, minkä tietää tavoittamattomaksi. Äidin rakkaus oli kuin hunajaa, se oli tahmeaa ja takertuvaa mutta makeaa.

Mathiaksesta ja minusta tuli ystävät, sillä olimme saarnaajien koulun pojista ainoat, jotka asuivat konventissa. Toisin kuin minun äitini, Mathiaksen äiti ei käynyt tapaamassa häntä konventin portilla.

Me opimme laulamaan nopeasti mukana hetkipalveluksissa ja latinamme oli sujuvampaa kuin muiden poikien. Kuuntelimme veljien keskusteluja, ja he vaihtoivat kieltä puhuakseen asioista, jotka eivät kuuluneet lapsille. Kuin sammal imimme jokaisen sanan ja pian opimme ymmärtämään ja puhumaan kieltä, joka oli pyhä. Veljet kertoivat meille tarinoita pyhimyksistä ja hyvästä elämästä ja luimme itse lisää. Seurasimme pyhimysten jalanjälkiä ja harjoittelimme itsemme kurittamista. Kuin autuas Heinrich pysyimme vai

ruokaillessa ja paastosimme, kunnes priori määräsi meidät syömään lihaa. Seurasimme Dominicusta rukouksissamme ja makasimme kirkon lattialla kädet levitettyinä ja painoimme päämme aina, kun ohitimme krusifiksin.

Opiskelimme kumpikin innolla, mutta Mathias oli aina minua taitavampi. Hän luki Lombardusta jo viisitoistavuotiaana. Kun meidät hyväksyttiin noviiseiksi, Mathias muuttui. Siihen asti enkelimäinen elämä oli ollut meille jonkinlainen leikki, mutta nyt Mathias ei päästänyt hetkeksikään irti tavoitteistaan, vaan sulkeutui entistä useammin omaan cellaansa opiskelemaan. Maallikkoveljet kertoivat myöhemmin, että kun hänen ruumiinsa pestiin, löydettiin selästä niin ruoskan kuin naulojenkin jälkiä. Mathias oli kurittanut ruumistaan kuin erämaaisä, kenenkään tietämättä.

Tai ehkä minä tiesin, tai ainakin minun olisi pitänyt tietää. Kun priori ennen karnevaalia kertoi, että ottaisi minut ja Mathiaksen mukaansa Roomaan syksyllä, olin onnellisempi kuin koskaan. Pääsisin pyhään kaupunkiin, pääsisin matkalle, pääsisin yhdessä Mathiaksen kanssa käymään Pietarin haudalla ja kulkemaan katakombeissa. Mutta Mathias ei iloinnut. Hän ei halunnut puhua matkasta, ei suunnitella pyhiinvaellusreittejä, vaikka hain konventin kirjastosta oppaan ja laskin, millaiset aneet voisimme kerätä, jos viipyisimme Roomassa kuukauden.

Minusta tuntui että olin lapsi ja Mathias oli aikuinen. Minä olin ihmeiden lapsi ja täynnä omaa onneani, mutta Mathias kantoi ristiä, jota en nähnyt. Mathiaksen kuoltua menin hänen cellaansa rukoukseen priorin luvalla. Hänen paperiensa joukosta löysin vain sanat ”Johannes, Johannes, kunpa voisin kertoa sinulle”. Ne oli kirjoitettu saksaksi ja silloin tiesin. Minun takiani Mathias oli kuollut ja minun ylpeyteni tähden neitsyt Maria ei ollut herättänyt häntä henkiin.

Syksyllä priori ei lähtenyt Roomaan, mutta minut lähetettiin Baseliin, kun olin antanut lupaukseni. Jatkoin opintojani, vaikka tiesin, että Mathiaksen olisi pitänyt olla tilallani. Tein niin kuin uu-

si priorini sanoi ja noudatin sääntöjä niin tarkasti kuin mahdollista. En halunnut tehdä ainuttakaan päätöstä, vaan alistua kuin Jumalan poika isän tahtoon. Kun priori halusi lähettää minut *studium generalem* opiskelemaan, sairastuin. Neljänä vuonna peräkkäin sama toistui. Ruumiini vastusti lähtöä, se ei halunnut, että saavutan jotain mitä Mathias ei saanut. Minun piti oppia olemaan nöyrä. Myös priori ymmärsi, että minusta ei ollut oppineeksi mieheksi.

Pappisvihkimykseni jälkeen priori lähetti minut Berniin nunnien rippi-isäksi ja sille tielle minä jäin. Esimiesteni määräyksen mukaan siirryin aina sinne, missä minua tarvittiin. Aloin kirjoittaa nunnille oppaita oikeanlaisesta elämästä. Keräsin kertomuksia luostareiden menneisyydestä ja sisaret antoivat minun kopioida kirjoja, joita olivat kirjoittaneet yhteisönsä jäsenistä. Esimiesteni neuvojen mukaan muokkasin tekstejä. Poistin liian räikeät ihmeet ja korostin alistumista Jumalan tahtoon. Ruumiillisesta kurituksesta varoitin. Kirjoitin yhteisön voimasta ja siitä, miten ylpeys oli synneistä pahin. Se oli minulle helppoa, en ollut enää ihmeiden lapsi. Ainoa turvani olivat säännöt ja niiden noudattaminen.

Vuosi sitten minut lähetettiin rippi-isäksi Freiburgiin. Luostarin vanhin asukas oli omien laskujensa mukaan yli kahdeksankymmenen, viisas nainen, joka oli toiminut luostarinsa priorissana kahden vuosikymmenen ajan. Ajattelin sääntömme mestaria, pyhää isää Raimondusta ja hänen pyhää ystäväänsä Katariinaa, kun kuuntelin Annan rippejä. Huomasin kyllä, että vaikka hän ripittäytyi minulle, tulin kertoneeksi enemmän itsestäni.

Ennen lähtöäni Anna tuli ripittäytymään. En tiedä, miten hän tiesi, että minä olin vuorossa. Hän sanoi haluavansa kertoa minulle synneistä, jotka oli jo annettu anteeksi ja sovitettu Jumalan ja kirkon silmissä. Hän kertoi minulle nuoresta naisesta, joka oli synnyttänyt lapsen, vaikka ei ollut naimisissa. Nainen oli jättänyt pojan dominikaanikonventin portille, sillä lapsen isä oli konventissa veljenä.

Nainen kuuli pojastaan seuraavan kerran, kun hänet kutsuttiin priorissan luo. Pöydällä oli kirje. Poika oli kuollut, kirjoitti isä,

hukkunut jokeen kiirastorstaina. Isä syytti itseään. Hän oli kertonut pojalle tämän syntyperästä, koska pojan oli määrä ryhtyä kirkolliselle uralle. Syksyllä isä ja poika matkustaisivat yhdessä Roomaan pyytämään paavilta dispensaatiota. Poika oli kauhuissaan. Hän oli kuvitellut olevansa orpo. Hän ei enää puhunut isälleen. Ja kiirastorstaina hän oli kuollut.

Kiitin Annaa ja mutisin synninpäästön, vaikka ei hän sitä ollut pyytänyt. Seuraavana aamuna lähdin matkaan.

Nousin vuoteeltani ja otin käsiini vihkot, viimeisimmän kirjani, jonka prior oli edellisenä iltana hyväksynyt. Tiesin, että osa tarinoista oli nunnista naurettavia, mutta sellaisia tarinoita esimieheni halusivat kerrottavan naisille.

Etsin kohdan, jossa olin kirjoittanut siitä, miten molempia rippisiä tuli pitää yhtä suuressa arvossa ja olla pyrkimättä ripittäytymään aina samalle isälle. Sivun alareunassa oli vielä hieman tilaa, sillä olin aloittanut uuden kappaleen seuraavalta sivulta. Otin kynäni ja kirjoitin: ”On kuitenkin mahdollista rehellisesti sekä hyvien ja jumallisten asioiden takia tuntea kiintymystä yhtä rippi-isää kohtaan, joskin sen tulisi tapahtua niin varovasti ja vaatimattomasti, ettei kuukaan ihminen, ei Jumala eikä rippi-isä itse sitä huomaa.”

Jälkisanat

Tarina veli Johanneksesta lähti liikkeelle virkkeestä, johon kertomukseni päättyy. Se on dominikaaniveli Johannes Meyerin (1422/1423–1485) teoksesta *Das Buch der Reformatio Predigerordens* eli ”Dominikaanisäntökunnan reformin kirja”. Teos kuvaa Schönsteinbachin naisluostarin vaiheita. Kyseinen yhteisö oli Teutonien provinssin ensimmäinen observanttireformia noudattanut dominikaaninunnaluostari. Teos kertoo lyhyesti myös dominikaanireformista yleisemmin ja listaa lopuksi kaikki luostarit ja konventit, joissa vastaava sitoutuminen observanttiuteen eli alkuperäisen säännön ja konstituutioiden noudattamiseen toteutettiin samaisen provinssin

alueella. Kyseinen virke liittyy kertomukseen, jossa Meyer ohjeistaa naisia tyytymään aina kulloinkin vuorossa olevaan rippi-isään ja pitämään luostarin molempia miesohjaajia samassa arvossa.

Johannes Meyerin henkilöstä tiedetään varsin vähän. Hän päätyi dominikaanikonventtiin yhdeksän ja puolen vanhana ja häntä ei koskaan lähetetty opiskelemaan. Syyksi mainitaan hänen heikko terveytensä. Meyerista tuli nimenomaan naisluostareiden reformaattori, joka kirjoitti lukuisia historiallisia teoksia niin latinaksi kuin saksaksi. Meyer uudisti tai reformoi luostareita (mutta myös miesten konventteja) niin nykyisen Sveitsin kuin Etelä-Saksan alueella, ja hän myös kokosi naisluostareissa kirjoitettuja sisarkirjoja muokaten niitä sopimaan paremmin kirkon silloiseen linjaan, joka ei suosinut liiallista uskoa ihmeisiin tai naisten harjoittamaa ankaraa ja yksilöllistä askeesia.

Kertomukseni kehyksenä on tämä Johannes Meyer ja hänen elämästään tiedetyt yleispiirteet sekä hänen kirjoittamansa teokset. Kertomus itsessään on pohdinta siitä, miten tarinan viimeinen virke on voinut päätyä Meyerin kirjoittamaan kirjaan. Olen halunnut luoda mahdollisuuksien maailman, jossa ei olisi voimakkaita vastakainasetteluja tai kannanottoja ja jossa ihmiset olisivat omassa ajassaan ja kulttuurissaan eläviä mutta eivät niiden pakottamia. Samalla olen toivoakseni jättänyt lukijalle mahdollisuuden tehdä omat valintansa ja tulkintansa tarinan puitteissa.

Osattiin sitä ennenkin

Tämä on kuvaelma hurskaista ja viisaista miehistä, naisista ja leivonnaisista. Jos miehet todella olisivat olleet niin hurskaita kuin väitetään, naisia tai leivonnaisia ei tässä tarinassa olisi lainkaan. Se puolestaan olisi vahinko, ainakin herkkusuille.

Syyskuussa 1286 Italian niemimaan päätiet täyttyivät kahden hengen ryhmissä kulkevista dominikaaniveljistä. He olivat matkalla noin seitsemän päivämatkan päähän Rooman eteläpuolelle, Gaetaan, jossa kokoontui Rooman provinssin provinsaalikokous arkienkelien juhlan aikaan. Kokoukseen osallistui parisensataa provinssin dominikaania. Heistä kolme nousee tässä kuvaelmassa muista veljeskunnan jäsenistä erilleen: Johannes Caiazzolainen – urakiipijä ja kaikkien aikojen nuorin dominikaanien provinsaalipriori, Hieronymus Girolami Firenzeläinen – ”kaikkien tieteiden tohtori” ja Johannes Regina Napolilainen – myöhempinä vuosikymmeninä dominikaaniteologi vailla vertaa, mutta nyt hädin tuskin noviisiajan taakseen jättänyt napolilaisen aatelisperheen vesa.

Rooman provinssin johtajana Johannes Caiazzolainen toimi kokouksen virallisena koollekutsujana. Hän oli saapunut kokousta varten Gaataan jo useita viikkoja etuajassa. Ympärillä olevat konventtirakennukset olivat turhan pienet ja nuhjuiset, mutta hän oli tehnyt voitavansa järjestelyjen suhteen, eikä se ollut vähän. Mikään ei voisi mennä pieleen. Hän halusi saada aikaan kaikkien aikojen tuloksellisimman kokouksen, sellaisen, jonka päätöslauselmat, *actat*, muistettaisiin vielä pitkään. Hänen palavana toiveenaan oli, että hän saisi

veljet taakseen projektissa, jonka tavoitteena oli suuren opettajan kanonisointi. Tämä päämäärä mielessään hän oli suunnitellut kokouksen ohjelman niin, että se päättyi yhteiseen retkeen lähellä sijaitsevaan Fossanovan luostariin, missä sijaitsi opettajan hauta.

Hieronymus Girolami oli enää päivamatkan päässä Gaetasta. Häntä harmitti vieläkin, että hän oli antanut prorin maanitella itsensä matkalle. Santo Sepolcron korkeudelta asiat olivat menneet vain alaspäin. Via Cassian pullonkaulat olivat tukkiintuneet turisteista, pyhiinvaeltajista ja maalaisjullikoista, jotka kuljettivat voita, kananmunia ja vuohia ikuisen kaupungin markkinoille. Edes Santa Sabinan konventissa tarjontoa erinomainen kateenkorva ja coda alla vaccinara eivät häntä lohduttaneet, hänen muistellessa noita onnettomia roomalaisia, jotka vaelsivat ilman päämäärää surkukupaisan kehoilla kaduilla Tiberin lietteen ja eläinkunnan tuotteiden sotkeutuessa jalkoihin. Heille jäsenten verkkainen liikuttelu tuntui olevan arvo sinänsä. Jos antiikin filosofit olivatkin pitäneet käyskentelyä ajattelutyön perustana, ei roomalaisilla ollut mitään syytä kuvitella itsestään liikvoja!

Johannes Regina pohti onneaan kävellessään kahden vanhemman kollegan jäljessä Gaetan lahden rantatiellä. Pian hän tapasi monia niistä veljistä, joiden koettelemuksista, paholaisen kukistamisista, palavista rukouksista ja saarnoista hän oli kuullut esimerkillisiä tarinoita osana *Vitae fratribus* ja muita kirjoituksia, joita refektoriossa aterioiden aikana luettiin. Neitsyt Maria oli varmasti kuullut hänen rukouksensa, kun hän oli päässyt provinsaalikokouksen delegaatioon mukaan!

Huhtikuun 20. päivän tienoilla Gaetan konventtiin alkoi virrata veljiä eri puolilta Italian niemimaata ja Sisiliää. Erilaisilla aksenteilla puhuttu latina täytti pian konventin ristikäytävät. Ilmapiiri oli iloinen, nähtiinhän paljon niitä samoja veljiä, joiden kanssa oli ystävyystytty edellisessä kokouksessa kaksi vuotta sitten. Ristikäytävään oli järjestetty infopiste, jossa kaikkien kokoukseen tulleiden tuli rekisteröityä. Ennakkoilmoittautumisen perusteella kaikille oli valmistet-

tu henkilökohtainen, taitettava vahataulu, jonka välissä oli kirjoituspuikko, stylus, ja johon oli jo valmiiksi kirjattu käytännönohjeita ja kokouspäivien ohjelma.

Vanhempien veljien keskuudessa vahataulut herättivät ärtymystä. Tähänkö perustuivat provinsaalipriorin kohonneet prioraattimaksut? Eivätkö kokouksen viralliset kirjurit olleet aivan riittävät? Nuoriso sitä paitsi vain lumoutuisi uusista tauluistaan, heidän ajatuksensa harhaantuisivat riimittelemään joutavuuksia, eivätkä he enää keskittyisi siihen, mitä voisivat oppia vanhemmalta polvelta. Ajatusten harhailu oli selvästi jo alkanut, sen näki nuoren Johannekseen katseesta, johon oli toden totta tullut tietoviisas pilke. Konventin pienet kellot alkoivat soida. Oli aika aloittaa kokous.

Pienen Gaetan konventin kapitulisali täyttyi kuin Pietarinkirkko pääsiäisyönä. Nuoremmat veljet jäivät kylläkin norkoilemaan vapaaehtoisesti ristikäytävän puolelle. Heidän tarkkaavaiset silmänsä olivat huomanneet konventin viereisessä talossa sijaitsevan tavernan, joka mainosti tuontiviinejä. Merenrantakaupunki Gaetasta voisi löytyä Sisilian vahvaa nero d'avola -punaviiniä, jonka vaikutuksista he olivat aikaisemmin kuulleet vain vanhempien veljien tarinoita!

Kapitulisaliin oli jäänyt nuori Johannes. Hän oli vasta 16-vuotias ja vakaasti päättänyt antautua akateemiselle uralle. Sääntökunnan sisäpolitiikka ei häntä juurikaan kiinnostanut. Kun kokous vaelteli tunnista toiseen eri konventtien viranhaltijoiden ongelmissa, taloudellisissa vaikeuksissa tai yhteisön yleisessä rappiossa, hän antoi puheiden soljua lävitseen. Kun pöydälle taas nostettiin opintopolut, opettajanimitykset, vaihto-ohjelmat ja tohtoritutkintoon sisällytettävien opintojen laajuus, Johannes olisi osallistunut keskusteluun, jos vain suinkin olisi uskaltanut. Hän tiesi, että hänen pitäisi käyttäytyä nöyrästi ja kunnioittavasti virkaiässä vanhempien veljien seurassa. Hieronymus Firenzen konventin delegaatiosta esiintyi reetorin elkein. Eipä ihme, kerrottiinhan Hieronymuksen saavan saarnoillaan itarimmatkin Firenzen porvarit lahjoittamaan kuukauden voittonsa

uuden konventin rakennuskassaan ja itkemään myöhemmin katkerasti heikkouttaan.

Provinsaalipriori Johannes hymisi tyytyväisyydestä. Hän oli näyttänyt epäilijöille, kuinka provinssin asioita kuului hoitaa. Huonon elämän maineesta kärsivien konventtien prioreita oli läksytetty, katumusharjoitukset oli langetettu ja ongelmat siis poistettu. Kokous oli enää viimeistä silausta vaille valmis. Lopullisen onnistumisen kannalta loppuhuipentuma oli tärkein mutta myös riskialttein: Ekskursio-retkikunta oli enää muutaman peninkulman päässä Fossanovasta. Matka oli taittunut melko sujuvasti, vaikka osa veljistä olikin vaatinut, että noin kolmenkymmenen kilometrin matka kuljettaisiin perinteisten tapojen mukaan avojaloin. Johannes Caiazzolainen oli luonnollisesti tervehtinyt ajatusta ilolla mutta vedonnut aamupalvelun rukouksen yhteydessä venäyttämiinsä polviin ja ottanut muulin ratsukseen. Monet muutkin olivat valittaneet vaivojaan niin, että kävelijät olivat kulkueessa lopulta vähemmistössä. Sivusilmällä Johannes vilkaisi paheksuvasti Firenzen delegaatiota. Miksi tuon arrogantin kreikankielisiä siteerauksia viljelevän Pariisin tohtorin, Hieronymus Girolamin, piti tehdä tästäkin asiasta numero? Hän ei kulkenut vain avojaloin vaan oli sitonut myllynkivenkin kaulaansa vain korostaakseen omaa erinomaisuuttaan! Provinsaalipriori toivoi, että perillä Fossanovassa kaikki menisi hyvin. Kunpa suuren tohtorin haudalla tapahtuisi edes muutama paranemisihme. Hänhän voisi rukoilla parannusta polvilleen. Hän voisi palata kävellen Gaetaan. Sen hän pystyisi tekemään. Ihme epäilemättä tepsisi jopa Hieronymuksen käyttöön, jolloin koko Italia seisoi hänen, provinssaalipriorin, takana seuraavassa sääntökunnan yleiskokouksessa, jossa hän voisi esittää ihmeellisen opettajan kanonisaatiota. Hänelle itselleen onnistunut kanonisaatio voisi tuoda parhaassa tapauksessa kardinaalin hatun...

Viisi kokouspäivää oli takana ja Hieronymuksen vatsa alkoi olla laihana huonosta ruuasta. Geatan konventin keittäjä tarjoili luultavasti huonointa ruokaa koko sääntökunnassa, vaikka saarnaveljet

olivat levittäneet lonkeronsa jo Englantiinkin saakka. Hieronymusta ei myöskään ollut viehättänyt hikeä ja muita ruumiin hajuja henkivä dormitorio, jossa nukkui miehiä pitkin ja poikin yli kaksi kertaa sen, mitä edes eteläitalalaiset paloturvallisuusasetukset sallivat. Onneksi Gaetaan oli saapunut edellisiltana laiva Pisasta, ja merimiehet olivat tehneet mielellään mustan pörssin kauppaa lastista. Hieronymus oli hankkinut useita pulloja loistavaa Brunelloa. Myllynkivi kaulassa ei siis pelkästään ollut piikittelyä kukkoilevan provinsaali-priorin suuntaan, joka naurettavuudessaan sai Hieronymuksen karsimään koko sääntökunnan nimissä, vaan paino oli myös henkilökohtainen katumuksenosoitus yöllisestä ryypiskelystä.

Dominikaanikulkueen askellus näytti kevyeltä. Fossanovan kirkontorni kuului jo, se helkkyy gloria-sävelmää: Tuomas Akvinolaisen haudalla oli jälleen tapahtunut ihme! Veljet, mukaan lukien nuori Johannes Regina, intoutuivat puhumaan sääntökunnan suuresta opettajasta. Johannes ei kuitenkaan voinut mitään sille, että tunsikin myös maallisen uteliaisuuden – ja mahdollisesti myös jonkin muun heikkouden – ryömivän ruumiiseensa. He, napolilaiset veljet, olivat hyvin tietoisia siitä, että Fossanovan apotti oli pantu viralta paavillisten inkvisiittoreiden tutkinnan ajaksi. Apotti Petrusta syytettiin vakoilusta vihollisen, Sisilian kuninkaan, laskuun, alaisensa cellariuksen kylmäverisestä tappamisesta ja siitä, että hänellä oli naisia sekä luostarin sisä- että ulkopuolella. Petruksen oikeudenkäynti oli pidetty jo kaksi vuotta sitten, vuonna 1284, mutta kuuriassa ei kuulemma ollut tarpeeksi henkilökuntaa asiakirjojen käsittelyyn, puhtaaksikirjoittamiseen, sinetöimiseen, taittelemiseen ja niin edelleen. Petruksen tapauksen asiakirjamateriaalista oli kuuleman mukaan kirjoitettu puhtaaksi vasta kuusi metriä ja arvion mukaan työtä oli vielä jäljellä parin, kolmen metrin verran. Lopullista päätöstä pitäisi siis luultavasti odotella vielä vuosi tai kaksi. Johannes tiesi, että Petrus oli kiistänyt kaikki syytökset ja väittänyt, että kyseessä oli poliittinen ajojahti. Napolilaisten toisinajattelijoiden tulkinta asiasta oli, että Petrus oli erehtynyt kumartamaan Sisilian Aragonialaisen ku-

ninkaan puoleen ja tullut samalla pyllistäneeksi paaville. Niin tai näin, Johannes toivoi näkevänsä edes vilaukselta jonkun apotin naisista, joiden kauneutta Napolissa oli laajalti ylistetty.

Portinvartija tervehti dominikaaneja näennäisen kunnioittavasti. Hän ilmoitti, että refektorioon oli jo järjestetty virvokkeita ja pientä purtavaa pitkästä kävelystä väsyneille veljille. Refektoriossa veljiä odotti koko joukko maallikkoveljiä ja viralta pantu Petrus. Häpeilemättömän uteliaat katseet mittailivat miestä, joka näytti mainettaan pienemmältä. Petrus levitti kätensä anteliaaseen eleeseen ja ilmoitti laupiaalla äänellä, että talo tarjoaisi Tuomas Akvinolaisen – jota munkit pitivät pyhimyksenään – vaatimattoman muistoaterian veljille, joiden jäsenkuntaan Tuomas kerran oli kuulunut. Maallikkoveljet kantoivat ruokasaliin illan menua: *crostini con lardo*, *pappardelle al chingiale e coniglio*, *lasagnetta con coniglio*, *chingiale alla fiamma*, *chingiale ripieno*, *porchetta*, *porchetta*, *porchetta*. Viralta pantu Petrus toivoi myös, että dominikaaniveljet jättäisivät pienen lahjan luostarille ennen lähtöään, vain sellaisen jonka arvoiseksi he arkisen vieraanvaraisuuden katsoivat. Petruksen sanat pohjustivat surrealistisen mässäilynäytelmän viimeistä näytöstä: luostarin erikoisuutta, leivonnaista, josta luostarin nimi oli tullut tutuksi Sisiliasta Jäämerelle ja joka nautti arvostusta sääntökunnan kaikissa emoluostareissa. Dominikaaniyleisö näki lukemattoman määrän pieniä, pyöreitä ja tirisevän rasvaisia munkkeja, joilla oli kinuskinen tonsuura ja sokeritunika yllään. Vain Hieronymus kykeni nauramaan. Hän oli jo käynyt opettajan haudalla. Vanha kunnon Tuomas. Kuinka he olivatkaan nauttineet keskusteluista Pariisissa punaviinin ja etanapannun äärellä. Hieronymus unohti väsymyksensä ja sarkasminsä. Hän nauroi ensimmäisen kerran sitten Firenzen tornien jäätyä taakse. Ihmeistä päätellen Tuomas viihtyi täällä. Ehkä Tuomas oli haistanut samat tuoksut kuin Hieronymus nyt; ehkä pöydän iloja arvostanut Tuomas oli todellakin tarkoittanut sitä, mitä hänen kerrottiin sanoneen saavuttuaan Fossanovaan eräänä kylmänä helmikuun iltana vuonna 1274: ”Tämä on lepopaikkani ikuisiin ai-

koihin”. Täällä Tuomas oli turvassa ahnailta sääntökuntatovereilta, joita kiinnosti vain oman kunnian pönkittäminen Suuren opettajan maineella. Sisterssiläiset, tuo ennätysajassa rappioon ajautunut munkkikunta, puolestaan pohti vain, kuinka täyttää vatsansa huomenna. Quid multa? Mutta voiko siitä heitä syyttää? Hehän olivat rahattomia ja yhtä epäterveellistä seuraa kuin leivoksensa. Olkoot he siis kerjäläismunkkeja, kahden ajan ja ideologian embleemejä.

Jälkisanat

Tämä kuvaelma sai alkunsa eräästä keskiajan tutkijoiden kahvihuo-
nekeskustelusta. Pohdimme tulkintoja. Nostin keskusteluun mielestäni olemassa oleviin lähteisiin nähden varsin lentävän tulkinnan, josta olin lukenut juuri ennen kahvihetkeä. Tulkinnan esitti italialainen dominikaani Innocenzo Taurisano vuonna 1924. Hän pohti vuoden 1286 dominikaanien Rooman provinsin kokousta suhteessa Tuomas Akvinolaisen kulttiin. 1900-luvun alussa dominikaanihistorioitsijat julkaisivat innokkaasti artikkeleita ja kirjoja liittyen Tuomaaseen, dominikaaniveljeskunnan kenties kuuluisimpaan koskaan eläneeseen jäseneseen. Tutkimustulvaan vaikutti se, että vuonna 1923 tuli kuluneeksi 700 vuotta Tuomaan, enkelimäisen opettajan kanonisaatiosta. Mahdollisesti juhlahuumassa Taurisano esitti, että jo vuoden 1286 provinsaalikokous olisi keskustellut Tuomaan kanonisaation aloittamisesta. Samoin hän päätteli, että kokouksesta olisi tehty retki läheiseen Fossanovan luostariin, missä olisi vierailtu Tuomaan haudalla. Lopulta Taurisano päätyi myös ajoittamaan erään Hieronymus Girolamin kirjoittaman ylistyksen Tuomalle juuri tuohon vierailuun. Haudalla Hieronymus hyvin mahdollisesti – Taurisanon mukaan – olisi saanut inspiraationsa paheksua sitä, että Fossanova piti sitkeästi kiinni Tuomaan ruumiista eikä suostunut antamaan sitä dominikaaneille. Paheksuntansa hän esitti runossa, joka on säilynyt mutta jonka kirjoitusajankohtaa ei tunneta. Kokouksesta ei ole säilynyt lainakaan asiakirjoja. Muista

lähteistä tiedetään, että provinsaalinministeri Johannes Caiazzolaisen lisäksi provinsaalikokouksessa oli mukana Hieronymus Girolami.

Kerroin kollegoille näistä Taurisanon pohdinnoista. Samalla tuolin maininneeksi, että Fossanovan luostari oli juuri tuohon aikaan kurjassa tilassa. Sen apotti Petrus de castro Montis Sancti-Iohannis oli tutkittavana petturuudesta, murhasta ja siitä, että hän piti lukuisia naisia (rakastajattaria) sekä luostarin muurien sisäpuolella että läheisissä kaupungeissa. Kuten hyvin voi kuvitella, tämä kaikki johti siihen, että ystäväni vaativat minua pohtimaan, Taurisanon hengessä, millaisiksi tapahtumat taipuisivat 800-vuotisjuhlia odotellessa. ”Osattiin sitä ennenkin” siis toisin sanoen perustuu tutkimuksiini Tuomas Akvinolaisen reliikkikultista myöhäiskeskiajan Etelä-Italiassa. Henkilöt ovat todellisia; monet heihin liittämäni piirteet todennäköisiä. Petruksen oikeuskäsittelystä syntyi lopulta yhdeksän metriä pitkä asiakirja. Hän sai vapauttavan tuomion ja jatkoi Fossanovan apottina. Kerjäläismunkit puolestaan ovat anakronistista historian tulkintaa. Niiden resepti syntyi *Aboae anno domini MMXII, die Iohannis Chrysostomi*. Maistelemaan niitä päästään toivottavasti ensimmäisen kerran maailmanhistoriassa kulttuurihistorian 40-vuotisjuhlassa. Loppu onkin legendaa.

Pelon vuodet

Talvi 1813

Bedfordin sairaalaan ovi on niin suuri, että sen sulkeutuessa tuntuu kuin ilmavirta veisi mukanaan. En tahdo olla täällä. Minä, Frances Day, olen tullut tuosta ovesta järjen määräyksestä mutta vastoin tah-toani. Pelkään, että en enää avaa sitä. Pelkään, että en enää palaa. Täällä kumisee pahaenteisesti, ja vaikka sairaala on ollut tässä vain kymmenen vuotta, seinistä löyhkää jo kuolema.

Minulle näytetään siisti vuode. Uskallan hädin tuskin istua. Kipu rinnassa raastaa niin että en ole kuulla, mitä minulle sanotaan. Käsi ei toimi, sormet ovat tunnottomat kuin tallirengin kämmenet. Täällä on niin monia muitakin naisia. Vuoderivit ulottuvat silmänkantamattomiin. Ilma on paksua. Täälläkin haisee ja minua pyörryt-tää.

Tohtori tarkastelee rintaa. Hän tirkistelee hailakoilla silmillään kauan; minä katson pois. Tohtorin silmissä ei tarvitse pelätä himoa, sillä tätä rintaa ei himoa enää kukaan. Katson pois, koska en tahdo nähdä tohtorin sääliä ja inhoa. Minä olen kahdeksantoistavuotias ja näytän tuosta kohtaa samalta kuin Bedfordin markkinoilla ihmepa-rantumisia kaupustelleen Kapakala-Smithin lihamöykkyt lasipurkeis-sa.

Syökö tämä tauti minut kokonaan ennen kuin se tappaa?
– Et elä tyttöseni pitkään, jos rintaasi ei leikata pois, tohtori sanoo. Hän koettaa olla isällinen, huomaan, mutta hänen äänessään on uh-

kaa. Pelottaa. Olen nähnyt parantajien veitset. En voi sallia sellaisen tunkeutuvan lihaani. Minä kärsin nämä tuskat ja kuolen hitaasti mutta lihaani ette leikkaa. Pelkään veistä enemmän kuin hiipivää kuolemaa. Jospa se tottelisi tahtoani ja pysyisi kuitenkin poissa.

Kesä 1809

Minulla on pienet, kapeat mutta vikkelät sormet niin kuin neljätoistavuotisilla neidoilla on. Kun minulla on neula kädessä, loihdin mitä vain. Sormeni ovat pehmeät ja valkeat, vielä ne eivät ole saaneet känsiä liiasta pitsin tekemisestä. Katselen sormiani kun ne kiitävät ja synnyttävät kuvion kuvion perästä. Äkisti pikkuveli säntää taakseni ja kaataa minut melkein tuoliltani. Ärähdän hänelle, eikö hän ymmärrä, että tienestini tarvitaan näinä huonoina aikoina.

Ärähdän hänelle kuitenkin, koska pelästyn. Huomasin joku aika aiemmin oikeassa rinnassani marmorikuulan kokoisen patin. Se on kipeä. Pelkään, sillä tiedän, mitä se voi tarkoittaa. Ei ole kauaa, kun naapurin vaimo kuihtui pois tuskissaan ja löyhkäävänä niin, ettei häntä voinut käydä katsomassa kuin hetken kerrallaan, henkeään pidätellen sittenkin. Rinta valui hirveää nestettä alituisen ja siteiden vaihtajat pyörtyilivät.

Minä pelkään niin, että käteni alkavat täristä aina kun antaudun ajattelemaan. Suljen silmäni, hengitän syvään, unohdan. On pakko unohtaa tämä pelko.

Kevät 1810

Minun on helpompi hengittää. Pattini on pysynyt pattina. Se on hiljaa, ehkä se kuuntelee. Ehkä se totteleekin minua eikä kasva ja tapa minua. Koetan olla ajattelematta sitä, etten suututtaisi sitä ajatuksillani.

Saan tehtyä paljon pitsiä ja saan niin paljon rahaa, että voin maksaa isän lääkäriin. Meillä riittää nyt leipää. Olen niin taitava, että

tehtailija kävi pyytämässä palvelukseensa, karautti vaunuillaan ovelle. En halua jättää isää enkä pikkuveljeä, teen tätä kotona sittenkin. Tehtaalle olisi pitkä matka. Täällä kotikylässä Goldingtonissa on pienenpieniä, mutta sittenkin mukavaa varsinkin nyt, kun Thomas on katsellut minua takaisin, ujosti, mutta hymyillen.

Kevät 1812

Minä en anna tätä Jumalalle anteeksi. Miksi hän rankaisee minua tällä tavalla? Kun Thomas kysyi minulta sen kysymyksen, jota olen vuoden varronnut, olin niin onnellinen että liitelin kuin tuulihaukka taivaalla. En tohtinut kertoa vielä kenellekään, olemme liian nuoria ja meidän oli määrä saada tarpeeksi rahaa kasaan, jotta voimme muuttaa omaan kotiin. Liinani ovat jo pitsein koristetut, ja nyt tämä.

Rinnassani on suuri kasvain. Se on paisunut nopeasti. Se kiristää ihoa ja sen päällä on kummallinen löyhä lisäke. Olen kokeillut kaikkia linimenttejä, joita toiset ovat osanneet minulle suositella ja kuullut jo satoja kertoja sääliittelyt: voi niin nuori ja tuhon oma. Minä en anna tätä Jumalalle anteeksi. Miksei hän salli minulle onnea? En tiennyt syntieni olevan näin suuria.

Syksy 1813

Aika mataa. Tuskat ovat valtavat, mutta uskon, että uusin lääkkeeni auttaa. Se polttaa kurkkuani, joten se varmasti polttaa pois myös tuon kamalan kasvannaisen. Mietin onnettomuutta usein: olisinko selvinnyt, ellei sitä olisi tapahtunut? Jos en olisi juuri silloin puodin ovella kääntynyt, jos en olisi juuri silloin osunut siihen kirottuun laatikkoon. En tahdo takaisin sairaalaan. Kuolen tähän, omalle vuoteelleni.

Sanoin Thomasille, että minusta ei taida olla hänelle vaimoksi, mutta hän ei uskonut. En ole nähnyt häntä päiväkausiiin, joten ehkä

hän alkaa uskoa, katsella muita. En tiedä, kumpi on pahempi tuska, tämä Jumalan rangaistus, tämä kuolemaa kutsuva hirviö rinnassani vaiko se, etten saa Thomasia enkä tulevaisuuttamme. En saa sijata lakanoitani häävuoteeseemme.

Asiat eivät ole hyvin, sillä en pysty tekemään pitsiä. Sormeni, ennen niin kapeat ja valkeat ovat nyt paksut kuin tammen oksat. Pikkuveli ruokkii meidät, mutta minunkin täytyy voida tehdä työtä. Pelkään että kasvain vie henkeni, mutta pelkään myös että tämä pelko vie järkeni. Bedfordiin on avattu uusi hullujenhuone. Sinne en tahdo.

Alkupalvi 1815

Thomas tulee ovesta kuin tuulispää. Ulkona on kylmä, mutta hänellä on päällään vain nuttu. Pelästyn, mutta hän suorastaan hihkuu. – Fran, Bedfordissa on uusi lääkäri, taitava välskäri, ihan Lontoosta! Thomas on ottanut tavarakärryt ja kuljettaa minut niillä tämän uuden tohtorin luokse kaupunkiin ja selittää innokkaasti matkalla, miten heidän naapurinsa vaimo oli saanut parannuksen omaan syöpäänsä tuolta tohtorilta parissa viikossa.

Tämä tohtori ottaa mieluusti vastaan omassa kodissaan. Hän on ehtinyt saada sen jo kotoisaksi; ehkä hän on vuokrannut sen kalusteineen kaikkineen. Tohtori on nuori, mutta oppineen näköinen. Hänellä on pehmeä, suostutteleva ääni. Minun ei auta muu kuin jälleen kerran avata napit ja näyttää hänelle koko kauhistus. Thomas katoaa häveliäästi eteiseen.

Tohtori Youngin ilme ei värähdä kun hän näkee valtavaksi turvonneen, muodottoman rintani. Kun haluttomasti kerron hänelle, että koko rinta tuntuu olevan taudin vallassa, että kasvain tuntuu pyrkivän ihosta ulos ja että rinnasta valuu silloin tällöin tippa verta, hän kuuntelee rauhallisesti, aivan kuin hänellä ei olisi kiire mihinkään. Hän näyttää empaattiselta. Kerron hänelle tuskista, toimimat-

tomasta kädestä ja hän vain nyökkäilee, kirjoittaa jotain silloin tällöin muistiin.

Kevät 1815

Tohtori Young on viikkokausia puhdistuttanut ruumistani miedolla elohopea-annoksella, ulostuslääkkeillä ja iilimadoilla. Olen voinut huonosti, oksentanut ja sylkenyt. Iilimadot täytyy kiinnittää säännöllisin väliajoin rinnan sivuun ja lähelle kainaloa. Ne ovat iljettäviä ja sattuvat niin hirveästi, että haluan huutaa ääneen, mutta uskon, että ne pelastavat minut nyt. Tohtori Young puhdistuttaa ruumistani veistä varten, sillä olen päättänyt. Minä tahdon Thomasin, en kuolemaa.

Jälkisanat

Goldingtonilaisen pitsintekijän Frances Dayn tapaus on ollut yksi koskettavimpia tutkiessani viime vuosina rintasyövän historiaa pitkällä 1700-luvulla. Menneisyyden potilaiden tapaukset ovat tulleet iholle, aiheuttaneet kipuja tutkijalleen. Francesin kovin nuori ikä, vuosikausia jatkuneet ankarat kivut ja se, miten sairaus esti häntä harjoittamasta ammattiaan, tuntuvat minusta erityisen ankarilta.

Frances Daysta olen lukenut hänen lääkärinsä Samuel Youngin julkaisemasta teoksesta, jossa hän esittelee potilaskertomuksiaan. Kuten tarinani vihjaa, sankarittareni ei ollut ainoa rintasyöpäepäilytapaus samalta kylältä. Francesin tautihistoria käy pääpiirteissään ilmi Youngin kertomuksesta, ja olen tarinassani noudattanut ajankohtia niin tarkasti kuin olen voinut. Frances astui Bedfordin jyhkeään sairaalaan vuonna 1813, mutta kirjautui lopulta ulos saamatta apua. Hän oli kieltäytynyt kirurgisesta operaatiosta. Tauti eteni ja lopulta hän päätyi kaikkea mahdollista apua etsittyään Samuel Youngin potilaaksi. Young selvästi koki nuoren potilaansa tilan voimakkaasti, sillä hän kuvaili Francesin tilan olleen tuolloin surkuteltava. Hänen

määräämänsä hoidot ovat ne, jotka olen tarinassani kuvannut. Youngin teos meni painoon ennen kuin Frances Day leikattiin, mutta Young lopettaa oman kuvauksensa optimistisesti, sanoo olevansa varma myönteisestä lopputuloksesta. Ehkä hänen hyvä suostuttelunsa sai Francesin pään käännettyä ja muutettua pelon elämänhaluksi.

Olen etsinyt Frances Dayta myös kirkonkirjoista. Ne ovat Englannissa säilyneet valitettavan satunnaisesti, joten hänen jäljilleen on ollut mahdotonta päästä täydellä varmuudella. En kuitenkaan ole löytänyt merkintää hänen kuolemastaan nuorena, mikä herättää minussa toivoa siitä, että hän sai kunnon elämän. On myös mahdollista, että hän on se samainen Frances Day, joka kirkonkirjoissa avioitui Goldingtonissa Thomas Smithin kanssa. Francesin nimi ei kuitenkaan ole harvinainen ja sukunimenä Day oli tuossa pienessä kylässä tavallinen, joten varmuudella ei voi sanoa, onko kyse samasta naisesta. Tämä avioitunut pariskunta sai ainakin kolme lasta, Johnin elokuussa 1819, Sarahin lokakuussa 1821 ja Thomasin helmikuussa 1828. Tarinassani on romanttisia häivähdyksiä, koska haluan kovin mielelläni ajatella, että Francesilla ei ollut syöpää vaan hyvälaatuinen kasvain ja että hänen tarinallaan olisi onnellinen loppu. Ehkä tämä päähenkilöni on juuri se rouva Frances Smith, joka kuoli kirkonkirjojen mukaan kypsässä kuudenkymmenenkolmen vuoden iässä tammikuun 11. päivänä 1858.

Häät

Morsiamen kiharat valuvat esiin hunnun alta. Hiuksia ei ole tarvinnut kähertää juhlaa varten; lapsena sairastettu tulirokko vei aikanaan kaikki hiukset, ne jäivät tukkoina kampaan. Ne kasvoivat kuitenkin takaisin entistä vahvempina ja kauniimpina, kiharaisina. Hääpukua käytti jo isosisko omissa häissään.

Sulhanen on niin nuori, että naimisiinmenoon on pitänyt pyytää erikoislupa. He ovat tavanneet tansseissa sota-aikana. Eihän sodan aikana olisi saanut tanssia mutta tanssittiin kuitenkin. Paitsi sulhanen, joka aina seisoi sivussa ja vain katseli tanssijoita. Tuli kuitenkin aina mukaan.

Sulhanen pitää hanurin äänestä. Lapsena hän päätti, että hänestä tulee hanuristi tai autonkuljettaja. Tuli autonkuljettaja, kenraalin autonkuljettaja. Bensiiniautolla voi ajaa Helsingistä Turkuun tunnissa ja kolmessa vartissa. Hän on ajanut, ja se on ennätys, johon muut eivät ole pystyneet.

•

On vuosi 1946. Sota on takana. Kaikilla ei ole siitä halua puhua mutta sen paino viipyy vielä liki. Liian monta taloa ilman poikia. Tulokkaita menetetyistä maasta outoine puheenparsineen. Nimiä, joita ei mainita ääneen, sillä niiden lausuminen on kuin loitsu, joka kutsuu luokse kaiken nielevän lamaannuksen. Muistamisen aika ei

ole vielä. Jotta voisi muistaa, on ensin pakotettava itsensä unohtamaan. Niin voi jatkaa elämistä.

Nyt omenat ovat jo kypsyneet ja putoilevat nihkeään maahan. Lapset kävelevät vielä avojaloin. Ainakin ne, joilla on niin monta sisarusta, että kenkiä on käytettävä vuorotellen.

•

Vuonna 1946 Toivo Kärki kiertää maata tuoreen orkesterikokoonpanonsa kanssa. Solistina laulaa 28-vuotias Henry Theel. Halu tanssia on suuri, sen on Kärki yhtyeineen huomannut. Tanssilavat ja seuratalot täyttyvät innokkaista tanssijoista. Perunajauhojen liukastamilla lattioilla tanssitaan väsymystä tuntematta. Hartaudella silitettyjä kauluspaitoja, pyhämekkoja, siskolta lainattuja tanssikenkiä, jotka ovat hiukan liian suuret – kun niiden kärkiin tunkee pumpulia, pysyvät ne jaloissa. Hiusvettä, hikeä, huolella punattuja huulia.

Syyskuisena lauantaina on vuorossa uusimaalaisen maaseutupitäjän Seuratalo. Yhtyeen ollessa jo paikkakunnalla saapuu tieto koontumiskiellosta. Paikkakunnalla on havaittu kurkkumätää eikä konserttia saa järjestää. Puhelinkeskuksen innokkaan sentraalisantran välityksellä saadaan tietää, että naapuripitäjässä olisi samana päivänä häät. Suostuisiko orkesteri esiintymään häissä ruoka- ja juomapalkalla?

•

Pari on vihitty. Kirkosta siirrytään punamullalla maalatulle työväentalolle. Sinne on kirkolta vain vähän matkaa ohi hautojen ja mäkeä ylös. Juhlisiin on avoin kutsu, kaikki ovat tervetulleita. Ja työväentalo täyttyykin juhlijoista – onkohan heitä laskenut kukaan? Vieraat onnittelevat. Äidin silmät ovat kuivat mutta halaus on kouristuksen kaltainen. Onnittelijoiden joukossa on outoja kasvoja. Miten Henry Theel on tänne joutunut, ihmettelee morsian itseksensä. Ja Toivo

Kärki hanurinsa kanssa? Sukulaiset ovat järjestäneet hääparille yllätyksen. Tulivat soittamaan. Häälahjaksi suostuvat soittamaan kaksi tuntia, kertoo sulhasen sisko, hän se orkesterin paikalle järjesti. Nämä ovatkin kunnon häät.

Ja yhtye soittaa. Toivo Kärjen uusi sävellys ”Harmaat silmät” saa häissä ensiesityksensä. Kappale levytettiin samana vuonna. Morsiamenkin silmät ovat harmaat. Hääparilta kysytään häävalssia: mitä soitetaan, nyt saa toivoa. Mutta kun sulhanen ei tanssi, ei edes omissa häissään. Tanssitaidostaan tunnettu sulhasen veli tulee apuun. Kyllä hän tansittaa morsianta kun kerran oikea orkesterikin soittaa. Morsian pyytää ”Kielon jäähyväisiä”. Se on ensimmäinen kappale, jonka hän saa mieleensä.

Toivo Kärki yhtyeineen soittaa tasan kaksi tuntia, ei hetkeäkään enempää. Tämän jälkeen soittajat sulautuvat hääväkeen. Häihin etukäteen pyydetty paikallinen hanuristi marisee, ettei suostu soittamaan ammattilaisten kuullen. Hänkö nyt ryhtyisi kilpailemaan Toivo Kärjen kanssa?

•

Onko tämä onnea, miettii nuori nainen häidensä jälkeen käden vielä kerran viipyessä hääpuvun sileällä miehustalla. ”On se. Nyt, juuri nyt, olen onnellinen.”

Jälkisanat

Tarina kertoo isovanhempieni häistä. Olen kuullut hääkertomuksen useita kertoja, se on yksi isoäitini lempitarinoista, ja jo pitkään olen halunnut kirjoittaa siitä jotakin. Monesti olen istunut tuntikausia isovanhempieni kertomien muistojen ympäröimänä. Nyt olen kirjoittanut yhden muiston kirjalliseksi tarinaksi. Olenko näin tehnyt siitä oman muistoni? Suullisten muistojen kirjoittaminen tarinaksi on tietysti mielessä väkivaltaa. Muistot ovat virtaavia, ne uhmaavat

ajan lakeja ja hämärtävät menneen ja nykyisen välistä rajaa. Tarinak-
si kirjoittaminen jähmettää ne. Osittain tämän vuoksi kertomus on
niukka. Tuntui, että jos yritän kertoa ja kuvitella liikaa, jotakin sär-
kyy. Halusin säilyttää kertomuksessa jotakin muistojen kaltaista, vä-
lähdyksenomaista. Kertojana olen mukana tapahtumissa enkä kui-
tenkaan ole.

Itselleni isovanhempieni häätarinassa kiteytyy monta sodanjäl-
keistä Suomea määrittävää elementtiä: väkevä halu katsoa eteenpäin,
pian sodan jälkeen syntyneet suuret ikäluokat (isäni syntyi noin
vuosi häiden jälkeen), iskelmämusiikin lumo ja maata kiertäneet or-
kesterit, ihmisten halu tanssia. Toivo Kärjen orkesteri ja solisti Hen-
ry Theel esiintyivät häissä sattuman seurauksena, kuten tarinassa kir-
joitan. Ilman lähistön epidemiaa ja kokoontumiskieltoa isovanhem-
pieni häät olisivat olleet vain häät muiden joukossa. Kärki orkeste-
reineen olisi esiintynyt alkuperäisen aikataulunsa mukaan ja jatkanut
matkaansa. Ottamalla vastaan soittokutsun häihin ilman palkkiota
he kuitenkin tekivät näistä maalaishäistä unohtumattomat, antoivat
lahjan, jonka morsian muistaa kirkkaasti vielä 66 vuoden jälkeen.
Hän voi milloin tahansa astua tuohon hetkeen ja olla jälleen 22-
vuotias.

Sirpa Kelosto

Ovet

Kuvani juhla kirjassa ovat syntyneet suurimmaksi osaksi vahingossa, en ole tarkoittanut niistä mitään sarjaa. Kun puheeksi tuli juhla kirjain tekeminen kulttuuri historiaan, ajattelin, että voisin osallistua siihen joillakin kuvilla.



Sisäpihan ovi Canal Grandelle päin, Galleria Giorgio Franchetti alla Cà d'Oro, Venetsia.



Varaston ovi, Vinian kylä, Toscana.



Majakan ovi, Utgrynnan, Merenkurkku.



Kalastajamökin ovi, Utgrymanin saari, Merenkurkku.



Venevajan ovi, Valassaaret, Merenkurkku.



Kellarin ovi, Arvidssoninkatu 1, rak. 10, Turku.

Ensimmäiseksi mieleeni tuli Pesarossa, Italiassa ottamani, kirjan kannessa oleva kuva, joka oli mielestäni harvinaisen onnistunut. Kuva on otettu APS-filmikameralla heinäkuussa 2011. Kuvassa on Pesaron kaupunginmuseon sisäpihalla ollut ovi. Seuraavaksi mieleeni juolahti Venetsiassa marraskuussa 2008 ottamani kuva Galleria Giorgio Franchetti alla Cà d'Oro palatsin ovesta. Palatsin osittain katetulle sisäpihalle astuessani silmiini osui vanha kulunut ovi, jonka takana oli Canal Grande. Vesi oli muutama tunti aikaisemmin peittänyt sisäpihan lattian, oli aqua altan aika. Aurinko paistoi kirkkaasti oven raoista, ja mieleeni tuli Helene Schjerfbeckin Ovi-maalaukset; tämä kuva on pastissi Schjerfbeckin maalauksesta. Kuva on otettu siskoni digikameralla, kun omasta kamerasta oli filmi jo loppu. Tästä innostuneena aloin ajatella, että ehkä ovi-sarja olisikin hauska teema ja niin muistin heinäkuussa 2006 Vincin kylässä, Italiassa, ottamani varaston oven kuvan. Siinä on mukavasti keltaista ja sinistä väriä. Kuva on otettu kävelymatkalla Vincin kylän keskustasta Leonardo da Vincin kotitaloon omalla APS-filmikamerallani. Kesällä 2012 tuli Vaasan seudulla majakkamatkalla ollessani mieleen, että ovisarjaan voisi ottaa joi-takin mielenkiintoisia kuvia lisää. Niinpä Utgrynnanin pienestä majakkasaaresta pääsi sarjaan sekä ruosteinen majakan ovi että kalastajamökin ovi. Valassaarilla oli vielä kauniisti kulunut venevajan ovi ja otin siitäkin kuvan. Kaikki majakkamatkan kuvat on otettu siskoni digikameralla. Miettiessäni vielä kuvia muistin, että olen talvella 2006 kuvannut kulttuurihistorian omalla järjestelmäkameralla, filmille, Arwidssoninkadun talon ympäristöä ja taloa, ennen kuin kulttuurihistoria muutti sieltä pois. Olin ottanut kuvan myös kellarin ovesta. Mielestäni se sopii sarjaan mainiosti, etenkin kun se on talvikuva, jollaisia ei sarjassa muuten ole. Tätä kuvaa on vähän editoitu, editoinnin on tehnyt kulttuurihistorian jatko-opiskelija Otto Latva, joka editoi muutkin paperikuvat esitettävään muotoon.

Minulla ei henkilökohtaisesti ole ollut omistuksessani kuin yksi kamera, APS-filmikamera, johon nyt on jo vaikea saada filmiä ja kamera on jonkin verran jo rikkikin. Marraskuisella matkalla Venetsiassa 2008 kameran zoomi-painike hajosi, mutta se ei haitannut kuvien ottamista, vähän vain hidasti zoomailua. Nyt kamerassa on jo muitakin vikoja ja viimeiset kuvat tällä kameralla otin keväällä 2012. Enää en aio sitä käyttää.

Kuvaan toisinaan mielelläni mutta olen vähän liian kärsimätön. Otan kuvan ja sitten vasta mietin kuvakulmaa. Nyt on tietenkin jo helppoa, kun käytössä on digikamerat, mutta itse olen enimmäkseen kuvannut filmikameralla. Toiveeni on,

että joskus osaisin ja jaksaisin kuvata matkalta päiväkirjamaisen kertomuksen. Yritän välillä löytää matkakohteista toisenlaisen näkökulman, nähtävyyden sijasta kuvaan esimerkiksi ihmisiä, jotka kuvaavat nähtävyyttä tai kuvaan suoraan ylöspäin kaunista kattoa, patsasta tai muuta korkeaa kohdetta.

Kuvat ovat katsottavissa parempilaatuisina kirjan sähköisestä versiosta.

KERTOMISEN MONET TAVAT

Valoa kohti

Pimeys

Kiirehtäviä askeleita, kiehuvan veden porinaa, hiljaista kiihtynyttä keskustelua. Supistus repii taas selkää. Puristan märkää lakanankulmaa. Huudan sisäänpäin. Tokinainen kätilö kieltää ponnistamasta. ”Ei tämä täältä vielä tule”. Kauko käskee hakea lääkärin paikalle. ”Ei tässä lääkäreitä tarvita, kyllä yksi lapsi maailmaan saadaan ilman-kin”. Udun läpi kuulen Kaukon huudon: ”Nehän menee kohta molemmat”. Kauko vetää tallukat jalkaansa ja paiskaa ulko-oven kiinni mennessään.

Viileä ilmavirta havahduttaa minut hereille. Väsyneenä yritän kääntyä selälleni. Kauko kiirehtää luokseni, kiskoen kosteita kintaita kädestään. Siirtää tukan pois otsaltani, hipaisee ohimennen kämmensyrjää. Kaukon käsi on vielä viileä. ”Jaksa kultani”, hän kuiskaa. Lääkäri tarkistaa tilanteen. Perätila, painelee lujaa vatsaani. Liian heikot supistukset, lapsi on otettava ulos pihdeillä. Kylmä metalli osuu reiden sisäpintaan. Kavahdan. Vaivun takaisin turvalliseen pimeyteen.

Kynttilän liekki lepattaa ikkunanpuitteista käyvästä vedosta. Lumivallit ulottuvat salusiinin reunaan. Pitelen käsissäni harmaita töppösiä. Pienen pienet kantapäät huolittelin taiten, etteivät hierontaisi ohutta ihoa. Tyhjä syli. Pieni tyttöni pihdin kuvat otsassa vietiin

Sammakkolammille, yhteishautaan. Papilta pyysimme siunaamista, mutta ei sitä kastamattomalle suotu.

Mammalta tuli kirje. Eihän tuo koskaan kiireiltään kerkeä kirjoittamaan, mutta huolehtii nyt minusta, kyselee kuinka jaksan. Käskee olla rauhallinen ja pysytellä vuoteessa, vaikka tuntisinkin itseni terveeksi; ettei vaan tulisi mitään ikävää. Mamma kehottaa olemaan surematta. Luoja on määrännyt surunsa kaikille ja Luoja on määrännyt myös lapseni elämän matkan. Elämää pitää ajatella vaan eteenpäin. Kohta tulee joulukin. Mamma lupasi lähettää lisää postaatteja, että meillä olisi edes jotain syötäväksi.

Lepattava liekki

Pimeää. Kynttilän valossa koetan kirjoittaa. Pieni kylmä kammari, ei edes omaa hellaa. Ei tässä paikassa ole hyvä olla. Pyydän Kaukoa järjestämään meille jostain huoneen, jossa voimme olla yhdessä, me kaksi ja kasvava vatsani. Ehkä selviäisin vielä jonkun aikaa kylällä. Voisin olla päivät jossakin sivummalla, poissa tehtaan läheltä, ettei tarvitsisi pommituksia pelätä. Yöt ovat vielä niin pimeät, ettei Kaukon tarvi jatkuvasti käydä mäellä koneiden tuloa vahtimassa. Voitaisiin maata peiton alla vierekkäin, lämpimässä. Päivisin on kuulemma ollut jatkuvia hälytyksiä. Viime viikollakin olivat pudottaneet useampia pommeja ja kaksi siviiliä muutti maalaisliittoon. Eihän tässä enää kauan taida mennä, kun ”poika” jo vaatii minua olemaan paikoillani. Jatkuva hyppääksessä olo ei lapsen kanssa onnistuisi, joten joutuisin jo ehkä pianikin kylältä lähtemään.

Kaukon ja minun elämä on ollut pelkkää aattelemista. Aina ensitapaamisesta lähtien on jotain odotettu. Nyt matkustusluvat säätelävät eloamme. Minua pelottaa täällä mökissä, en oikein tiedä kuinka olla. Tämä on niin lähellä rajaa. Jos lähtö tulee, niin eihän minulla ole edes ruokakorttia mukana. Rahaakin vain muutama ropo. Tuntuu, että kaikki on niin toivotonta. Kaukosta olen huolissani.

Tuntuisi paljon turvallisemmalta jos olisimme yhdessä. Ikävä on kova.

En minä kauppalaan sitten ehtinyt. Pieni poika syntyi pimeässä pirtissä kynttilän valossa. Isäntä haki mamman apuun, ja yhdessä talon emännän kanssa saivat autettua lapsen maailmaan. Katselen jouhipatjalla nukkuvaa. Ei tuo tiedä maailman pahuudesta mitään. Pojan tuhina pikkuisen auttaa, kun ikävä oikein yllättää. Saisi tämä sota jo loppua.

Harmaata

Talvi tuli tänä vuonna äkkiä. Meinasin kynnöt jäädä tekemättä. Maitoannokset ovat pienentyneet niin, ettei enää riitä pojalle ruoka. Täytyykö tuo lähettää maalle. Siellä saisi maitoa talon lehmistä ja voitakin varmasti antaisivat, mitä omista yli jää. Taitaisivat itseltäänkin nokareen ottaa, niin hyvää huolta pojasta pitäisivät. Mutta ikävähän sitä tulisi. Suren jo nyt, että täytyy pojasta erossa olla, mutta en minä taida enää kauan jaksaa pientäni hoitaa. Vatsani kiristelee jokaisesta nostosta. Elämä tuntuu olottomalta. On harmaan pimeää, ikuista harmautta.

Tuli äkinäinen lähtö kotoa, ennemmin kuin olin ajatellut. Pimennetyt joenvarren ikkunat piilottavat sisälleen talvenkohmeita pommituksiin varautuneita, nukkuvia. Kuukin on piiloutunut pilvenreunan taa kuin suojatakseen jäällä liikkuvaa. Pysäytä! Käperryt yhä tiukemmin itseni ympärille potkukelkan istuimen reunalla. Vingun. Sattuu, polttaa ihan sisuskaluja myöten. Kauko pyyhkii lumisella kintaalla hikistä otsaani. Jatketaanko? Ei, ole vain siinä, Auta! Huudan pimeyteen. Kauko koettaa kääriä filttiä tiukemmin ympärilleni. Kohottaa istumaan, että saisi kelkan taas vauhtiin. Tunnen makean, tunkkaisen veren hajun. On lämmin ja palelee, vapisen kauttaaltaan. Kauko kiirehtää. Sairaalanmäelle on vielä matkaa. Joen uomassa puhaltava tuuli jäädyttää kyyneleet.

Minut kannetaan sisälle sairaalaan. Märät vaatteet tarttuvat ihoon. Kauko poimii maahan pudonneen huivin. Asettelee pääni alle kovaa alustaa pehmentämään. Väsyttää, mutta pitää jaksaa. Ponnistan, yhä uudestaan. Ei, ei taas! Ikkunasta kajastaa aamun harmaa valo. Kauko silittää nyyttiä sylissään. Ei anna minulle katsottavaksi. ”Ei tästä tytöstä eläjäksi ole”, toteaa lääkäri kuivasti ja lähtee huoneesta jättäen meidät keskelle hiljaisuutta.

Kunhan vaan tämä sota nyt loppuisi ja saisin pojan maalta kotiin. Eihän tuo kohta enää edes tiedä kuka on äiti ja kuka on isä. Liekö sielläkään enää niin turvallista. Olivat pommittaneet lähikylää. Sairashuone ja puutarhurin mökki olivat saaneet täysosuman. Puutarhurin rouva ja tytär olivat kuolleet. Omassa ikävässäni käyn Sammakkolammilla tyttöjäni katsomassa. Pojan kädet kaulallani helpottaisivat matkan ikävää.

Kajo

Kylmä! Jouluna oli pakkasta nelisenkymmentä. Pöydäkulmalle nostetussa vesiämpäriissä kiiltelee jääkiteitä. Tähänkö minun pitäisi lapseni tuoda? Sehän jäätyy ja kuolee nälkään ennen ensimmäistä aamunkoittoa. Minä olen niin huonossa lihassa. Jaksanko edes synnyttää?

Olemme Kaukon kanssa päättäneet, että tätä uutta lasta minun on lähdettävä Helsinkiin hakemaan. En minä enää usko, että pientä täällä saadaan minusta elävänä ulos. Pelkään, että minulta tämäkin lapsi viedään, etten elossa olevaa saa maailmaan saatettua. Pelkään niin. Osaisivat ehkä isossa sairaalassa paremmin auttaa, jos juuttuu taas kiinni. Kylällä naiset puhuivat, että Helsingissä on sellainen erikoissairaala, Naistenklinikka. Siellä minuakin osataan varmasti auttaa. Kirjoitin jo Irma-tädille kirjeen. Hän on löytänyt Helsingistä hyviä ihmisiä, ihan tavallisen työläisperheen, joka on luvannut ottaa minut vaivoikseen. Viikonlopuksi olen sopinut kaupunkiin menon. Linjurilla pääsen Pitkäjärvien luo, ihan perille asti. He vievät minut

sitten laitokselle, kun aika koittaa. Käskivät ottaa mukaan vaatteita ja filtin lapselle, ettei palellu kotiin tullessa. Ruokakortit tarvitsen itselleni. Eihän kaupungista saa ruokaa enää edes salaa ostamalla. Olemme Kaukon kanssa koko syksyn laittaneet rahaa syrjään. Eihän sitä paljon ole, riittääkökään kaikkeen? Ehdinköhän saada matkustuluvan ajoissa?

Ei ehditty Helsinkiin. Tätikin oli iloinen, että kaikki hoitui täällä kylillä. Lisään puita uuniin. Tulen kajossa katson pyykkikopassa tuhisevaa. Ei tullut tyttöä tähän tupaan, poika tuli. Eihän sitä koskaan tule eikä tapahdu mitä toivoo. Mutta kyllä me aletaan tykätä tuosta ihan yhtä paljon kuin isommastakin pojasta. Tyttöjäni minun vain on niin ikävä. Eihän näitä, sydämen alla kasvaneita pois hennoksi antaa. Mutta mikä pojalle pitäisi nimeksi pistää? Johan Taavi, Eemil, Seppo – mikä olisi nätti ja sellainen joka sopisi sekä pienelle pojalle että isolle miehelle? Täti lupasi tulla katsomaan lapsukaista kesällä, silloinhan se jo varmaan nauraa. Kyllä me jotenkin selvitään.

Lämpö

Mamma on minusta niin huolissaan. Jaksanko? Onneksi kylmä talvi alkaa olla takana ja kevätaurinko antaa jo hieman lämmöstä lupaa. Ruokatavarat alkavat olla vähissä. Ei tahdo kortillakaan enää mitään ruokaa saada. Annokset ovat niin pienentyneet, ettei niillä oikein selviä. Minulla ei maito riitä. Tummatukkainen pikkuruinen poikani, uusin tulokas ei jaksakaan imeä. Isompi veli tulee avuksi, jotta maito ei aivan ehdy. Istun keinutuolissa vauva sylissäni. Isoin poika seisoo vieressä, silittää veikan tukkaa. Pienempi, vasta vuosikas kiikkaa ylös puristaen hameenhelmaa nyrkissään, käsinojasta ottaa tukea, kiipeää rinnalle ja tönii pikkuista sivuun, hamuaa rinnan suuhun ja imee. Pitää maidon elossa.

Maalta lähetivät potaattisäkin, johon olivat piilottaneet isolle pojalle kengät. Sellaiset vanhalla kapealla lestillä tehdyt, remmein yhteen solmitut, viritykset. Käskivät uunin sytykkeeksi käyttää,

jolleivät muuhun kelpaa. Löytyi säkistä pari karamelliakin, kun pohjiin etsi. Velipoika oli tuonut rintamalta lomille tullessaan tuliaisia. Junassa oli saanut viimeisillä rahoillaan ostettua, ja lähetti nyt minulle. Olen kuulemma niin hyvin pitänyt hänet sakariinissa sodan ajan. Ajatteli että minäkin ansaitsen jotain makeaa, elämäni ilostuttamaan.

Sota vain jatkuu. Veljet ovat vielä kaikki hengissä, vaikka keuhkotauti, nälkä ja tarkka-ampujat välillä pelästyttävätkin. Ihme on, että olen kaikki läheiseni saanut pitää. Mammakin on kärsinyt kelta-taudista. Sen kylkeä korventaa ja on välillä kovinkin heikkona. Sis-kot ovat vuoroin kuumeessa ja korvat kipeinä. Pappa jaksaa olla yhtä äkäinen kuin ennenkin. Kauko satutti talvella terveen käden sormet hiomakoneeseen. Olisi se ollut, jos häneltä olisi toinenkin käsi mennyt, toinen kun on vain tynkä. Milläs sitä olisi eletty?

Valo

Kävin tänään kaupungissa, lääkärissä, velipoika kyytimiehenä. Minulla kävi kerrankin tuuri: Olin jonossa kolmantenatoista. Viimeisenä pääsin sisään vastaanotolle, yhdeksän jäi vielä jälkeeni. Lääkäri lupasi kyllä asian järjestää niin, ettei näitä lapsia enää tule. Sanoi, että olen muuten ihan terve ihminen, mutta sydän ei enää kestä synnytystä. Ei minun sydän kestäisi enää yhtään pientä kylmää tyttölästä sylissäni pidellä. Tiedä sitten kuinka käy. Huomenna lupasivat ottaa sisälle. Unohdin kysyä montako vuorokautta siellä viipty.

Mamman luona oli kirje Kaukolta odottamassa: ”On vain kovin valitettavaa, että Sinä rakas jouduit vielä kerran, Toivottavasti tämä on viimeinen, potemaan minun tähteni. Tuntuu siltä kuin meidän täytyisi, ja olisi täytynyt jo vuosia sitte asua yöt eri taloissa. Minä usko-in, että tällaista ei enää tulisi tapahtumaan minun aikamani. Toi-von, että Sinä pääsisit pian kuntoon ja jottei mitään odottamatonta tapahtuisi. Olen miltei oppinut rukoilemaan yksinäisinä hetkinä toivoen rakkaimmalleni pikaista tervehtymistä ja edes jonkun verran

kevyempää tulevaisuutta, että nämä jokavuotiset ”sairaudet”, joita et ole omasta tahdostasi saanut potea, loppuisivat tämän jälkeen.”

Loppuuko tämä kärsimys? Sali on kylmä. Vilunväristys, ehkä pelkokin vapistuttaa. Onko tämä nyt oikein? Tällä tavalla itseään ajatella. Mutta sanoihan se lääkärikin, että rouvan oman voinnin kannalta tämä on välttämätöntä. Pääni ylle ilmestyvät tuikean näköiset silmät. Suuni eteen asetetaan jotain. Kitkerä haju saa voimaan pahoin. Ääni käskee laskea kymmenestä alaspäin. Olo on kevyt, käyn valoa kohti.

Avaan tuvan oven. Kielo nostaa kädet ja horjuu vastaan. Nojaa jalkaani, pyyhkii nenänpieltä takkini helmaan. Vaalean untuvatukan lomassa leikkii iltapäivän aurinko. Pieni tyttöni, valoni.

Jälkisanat

Kirjoittamani novelli, *Valoa kohti* pohdiskelee, millainen mahdollisuus väitöstutkimukseni kertojilla, nykyhetkessä eläköityvillä, ikääntyvillä ihmisillä oli ylipäättään syntyä. Suorittaessani vuonna 2002 Kulttuurihistorian perusopintoihin kuuluvaa Suomen kulttuurihistorian kurssia kirjoitin esseen *Torpan Tyttö*. Silloin, kymmenen vuotta sitten, haastattelin vuonna 1916 syntynyttä Tesjoelta lähtöisin ollutta torpparin ja piian tytärtä. Sain tuolloin käyttööni torpan tytön ja hänen puolisonsa kirjeenvaihdon vuosilta 1934–1941. Myöhemmin, torpan tytön, novellini päähenkilön, jo kuoltua työpöytäni alle päätyi pahvinen matkalaukku, joka piti sisällään puolisoiden sekä lähisukulaisten välillä käytyä kirjeenvaihtoa vuodesta 1934 aina vuoden 1952 olympialaisiin asti. Olen aika ajoin lueskellut yksittäisiä kirjeitä mutta keväällä 2012 luin läpi laukun koko sisällön. Novellini tarina löytyi tuosta vanhasta ruskeasta pahvimatkalaukusta. Yhdeksi keskeiseksi teemaksi lukemissani kirjeissä ja Torpan tytön haastattelussa nousivat raskaudet, lapsen odottaminen – toivo, suru, pettymys, hapuileva uusi toivo ja ilo. Lähdin työstämään tätä tematiikkaa historian tutkimuksen keinoin valiten näkö-

kulmaksi naisen, novellin päähenkilön, lisääntymisterveyteen liittyvät mahdollisuudet ja rajoitteet 1930-luvun lopun ja 1940-luvun aikana.

Ajallisen kontekstin luomisessa käytin apuna Kymenlaakson paikallishistoriaa kuvaavia teoksia sekä runoilijoiden, Eila Hirvosen ja Katri Janhusen runokirjoja, joissa kuvataan sodan aikaista elämää Voikkaalla. Tuon ajan lisääntymisterveyteen liittyvien kysymysten ja haasteiden äärelle pääsin *Duodecimissa* 1930- ja 1940-luvuilla kirjoitettujen, synnyttämistä ja nuketusta koskevien artikkeleiden sekä James Harpolen kirjan *Lääkärin muistikirjasta* (1944) avulla. Työkälunani käytin myös tutkijan mielikuvitusta. Olen käyttänyt novellisasa suoria lainauksia kirjeistä, koska halusin tuoda esiin ajalle tyypillistä Kymenlaakson murrealueen sanastoa, kuten esimerkiksi tokinainen – nykyään sanottaisiin ehkä itsepäinen.

Kirjoitusprosessin aikana pohdin moninaisia ”ehkä” ja ”saattaisi olla” -mahdollisuuksia. Tutkijana tein valintoja ja tulkintoja rakentaen yhden mahdollisen menneisyyden. Tarina oli käytettävissäni olleiden lähteiden perusteella mahdollinen tuossa ajassa tässä tarinassa eläville ihmisille. Historian monitulkintaisuus mahdollistaisi myös toisenlaisen tarinan kertomisen. Jokainen uusi lähde, uusi kirje, uusi haastattelu saattaisi muuttaa tarinan toiseksi, yhtä mahdolliseksi menneeksi. Novellin avoin loppu on kuin historia itse. Ehyttä, valmista tarinaa ei ole, vaan historia houkuttelee pohtimaan, mitä sitten tapahtui?

Sinivuorille kiipeämässä

1936: Helsingin Työväenyhdistyksen juhlasali

Helsingin Työväenyhdistyksen juhlasali on ääriään myöten täynnä ja yleisö taputtaa innokkaasti, kun kansanedustajaehdokas Kaisu-Mirjami Rydberg kävelee kohti puhujalavaa. Sen yläpuolella lukee isoin kirjaimin: USKOMME: TYÖVÄENLUOKKA. EVANKELIUMI: TAISTELU. Ja pienemmällä: Heinäkuun 1. ja 2. päivänä iskee köyhälistö. Lujittamalla järjestöä taistelet fasismia vastaan. Liity Sosialidemokraattiseen puolueeseen.

– Toverit, Kaisu-Mirjami aloittaa ja luo silmäyksen yleisöön.

– Seuraavissa vaaleissa ratkaistaan monta elintärkeää asiaa. Niistä tärkein on työmiehen toimeentulo ja turvallinen elämä. Mutta työmiehen elämä ei ole yhteydessä pelkästään siihen poliittiseen ja taloudelliseen kehitykseen, mitä omassa maassa tapahtuu, vaan hänen tulevaisuuteensa vaikuttaa myös se, mitä tapahtuu muualla maailmassa. Jos fasismi voittaa ja uusi suursota syttyy, tuo se kurjuutta, nälkää ja kärsimystä jokaisen elämään.

Keskiluokkaisen, porvarillisen nuoruuden viettänyt ja vasta vähän aikaa sitten sosialidemokraatteihin liittynyt puhuja ei tunne paikalle tulleista työläisistä montakaan. Harvat tutut piirteet kuuluvat Akateemisen Sosialistiseuran ja Tulenkantajien Seuran uusille ystäville. Ja pylväsohralle, Etsivän keskuspoliisin miehelle, joka seuraa heidän tekemisiään, istuu työväentalolla aina saman pylvään vieressä ja pikakirjoittaa kaiken, mitä puhutaan.

Kaisu-Mirjamia jännittää aluksi, mutta alkuun päästyään hän huomaa lähes nauttivansa yleisölle puhumisesta. Hänellä ei ole vielä kovin paljoa kokemusta politiikasta, yleisölle esiintymisestä kylläkin; hän on näytellyt ja lausunut opiskeluvuosinaan. Hän kohdistaa katseensa yleisöön:

– Meidän on taisteltava joukkovoimamme vahvistamisen puolesta. Järjestykää! Liittykää omaan ammattijärjestöönne ja sosialidemokraattiseen puolueeseen!

Kaisu-Mirjami vaistoa samanimielisyyttä yleisön joukossa ja vie puheen uusiin teemoihin:

– Joukkovoimaa tarvitaan myös kansainvälisen rauhanliikkeen lujittamiseen. Joukkovoimaa tarvitaan siihen, että työpäivää voitaisiin lyhentää ja palkkojen alentaminen estää, sillä työläisten pitää päästä tyydyttämään kulttuurinnälkänsä ja kehittämään itseään.

Kuulijat terästävät korviaan, tällainen puhe on uutta. Yleensä työväentaloilla puhutaan vain työstä, leivästä ja nälästä, ja se nälkä on todellista nälkää. Mutta nykyään, kun jyrkkä poliittinen puhe on kiellettyä, ovat Rydberg ja hänen kaltaisensa kouluja käyneet toverit alkaneet puhua kulttuurinnälästä ja sen tyydyttämisestä. Onko tämä herrasväen oikkuja vai mahdollisuus naamioida poliittinen toiminta kulttuuritoimintaan? Siitäkö on kyse? Herrasväkeä tämä Rydberg on, sen huomaa hänen vaatteistaan ja puheistaan. Hän kirjoittaa *Suomen Sosialidemokraattiin* teatterista ja kirjoista. Hyvät puhujanlahjat hänellä on, ei tee mieli jutella omista asioista vierustoverille, niin kuin silloin, kun puhuja on paperinmakuinen kirjaviisas.

Kaisu-Mirjamin puhe etenee hänelle itselleen läheisimpään aihepiiriin, kirjallisuuteen. Hänen sointuva äänensä kantaa yli salin:

– Hyvät toverit, kuten ranskalainen kirjailija André Gide on kirjoittanut: 'Taipukoot kaikki hedelmiä kantavat oksat käsiäsi ja huuliasi kohti. Murtukoot edessäsi kaikki muurit, kaatukoot aidat. Avartukoon sydämesi, niin ettei se enää täyty kateudesta ja vihasta vaan rakkaudesta. Tulkoon osaksesi jokaisen auringonsäteen, jokaisen tuulenhenkäyksen hyväily, kaikki onni.' Tämä on uuden maa-

ilman, sosialistisen maailman ihmisen ihannekuva. Se ei ole saavutamaton. Se on jo hyvin lähellä meitä.

Miten kaunista ja sydämeen käypää, ajattelee moni kuulija. Joilakin on pala kurkussa, kyllä Rydberg puhuu hyvin. Ja oikeassa hän on, kyllä työläisellekin kuuluu onnellinen elämä, ei vain herroille. Pulavuosien työttömyys ja leipäjonot ovat vielä muistissa, samaten työnantajien mustat listat. Moni tuttu istuu linnassa poliittisesta toiminnaasta. Ja kuitenkin on sosialismi niin lähellä, ihan rajan takana, siellä se on toteutettu työläisten parhaaksi.

Kaisu-Mirjami valmistautuu puheen loppunaisuun. Työväenliikkeen puheessa sen pitää olla väkevä, jotta kuulija virittyy taistelutunnelmaan, oli Kaisu-Mirjamia opastettu. Siinä pitää olla agitatiota ja vihaa, kärsimystä ja uhrivalmiutta. Niitä työväenliike on jäsensiltään edellyttänyt ja periaatessa edellyttää nytkin, vaikka parlamentarismia noudatetaankin. Sitä edellytetään myös häneltä, vaikka hän on vielä poliittinen untuvikko. Kaisu-Mirjami vetää henkeä, keskittyy ja katsoo yleisöön vaativasti:

– Mutta meidän on taisteltava se maailma itsellemme. Meidän on nyt vihattava hellittämättä, herkeämättä sotaa, fasismia, kapitalismia, horjumattomana rintamana taottava niiden kohottamaa muuria, joka vielä peittää meiltä uuden maailman. Meidän vihamme ja meidän taistelumme, meidän kärsimyksemme, ehkä meidän henkemmekin on tie siihen uuteen, sosialismin maailmaan, uuteen humanismiin, uuteen ihmisrakkauteen. Toverit: Taipukoot kaikki hedelmiä kantavat oksat käsiämme ja huuliamme kohti.

Yleisö räjähtää aplodeihin. Kaisu-Mirjami palaa paikalleen. Sydän hakkaa, veri kohisee suonissa, posket kuumottavat. Kuinkahan se meni – hyvin? Häneen luodaan rohkaisevia, rohkeita katseita, nyökyttelyä, päättäväistä hymyä. Tässä hän nyt istuu heidän ympäröimänään – hyväksymänään? Näitä ihmisiä varten ja näiden kanssa hän haluaa rakentaa parempaa huomista.

Pylväsohrana pikakirjoittaa taukoamatta. Hänen pitää saada EK:lle menevään raporttiin Rydbergin puheen sisältö tarkasti, vaik-

ka vieraskieliset nimet ovat vaikeita ja runoja on hankala saada oikein ylös. Hänen pitää kirjoittaa luonnehdinta yleisön reaktioista ja lista paikalla olleista kommunisteista. Erityisesti hänen pitää tarkkaila, milloin puheet ovat tarpeeksi räikeitä kiihotuslakien oikeuttaman syytteen nostamiseksi ja ketkä puhujat saavat kuulijat poliittisesti kiihottumaan. Tämä Rydberg saa. Hän kirjoittaa lopuksi:

Imostus nousi ”itse” Kaisu-Mirjami Rydbergin noustessa puhujalavalle. Hänen puheensa oli totuttuun tapaan ylevätyylistä eikä poliittisesti mitenkään erityisen räikeää. Puhuja poistui lavalta myrskysten suosionosoitusten saattelemana.

Rydbergin tarkkailua on ehdottomasti jatkettava, sillä vielä ei ole tarpeeksi todisteita syytteen nostamiseksi häntä vastaan kommunistisesta kiihotuksesta tai maan ja valtiopetoksen suunnittelusta.

1940 elo-syyskuu: Vapaan Sanan toimitus

– Herra auta minua säilyttämään järkeni valo, mutisee Kaisu-Mirjami juuri perustetun sanomalehti *Vapaa Sanan* toimituksessa.

– Jos tänne ei heti saada lisää väkeä, minut saa kyllä kyörätä hujenhuoneelle Lapinlahteen.

Lehteä kasataan talkoovoimin, Kaisu-Mirjami pitelee lankoja käsissään ja tekee tekstiä niin paljon kuin pystyy ja ehtii. Uusi sosialistinen oppositiolehti on alkanut ilmestyä SDP:n vasenta laitaa edustaneen eduskuntaryhmä kuutosten vetämänä, ja se on saanut hyvän kannatuksen lukijoiden keskuudessa. Seuraava numero on vietävä vielä tänään painoon. Päivänpolitiikkaa kommentoivat jutut on jo saatu avustajilta, mutta kirjoittamatta ovat vielä Kaisu-Mirjamin omat tekstit kulttuuri- ja lastenosastoon sekä päivän pakina, josta lukijat ovat kovasti pitäneet. Eikä siinä kaikki, Kaisu-Mirjamilla on myös kansanedustajan tehtävät hoidettavanaan. Hän pääsi edellisenä vuonna eduskuntaan, toisella yrittämällä.

Ei tässä työtahdissa sinällään ole mitään uutta Kaisu-Mirjamille. Viimeiset vuodet ovat olleet yhtä haipakkaa – loputonta puheitten pitämistä, juttujen kirjoittamista ja artikkeleiden ja näytelmien kääntämistä. Toimitustyötä päivisin ja teatterityötä iltaisin, kun piti olla mukana, missä ikinä jotain edistyksellistä tapahtui. Mutta hauskaa-han se oli ollut yhdessä toisten kanssa. Heillä on hyvä porukka: Kati ja Armas, Cay, Elvi ja Mauri, Jarno, Lena ja Arvo, Maija ja Ahti, Tapio, Nyrki, Helmer ja Leila, Aira, Raoul ja Irja... He ovat yhdessä toveripiiri, siellä ovat myös ystävät ja rakastetut, nykyiset ja entiset, sillä ihmissuhteet ovat koko ajan liikkeessä; nuoria kun ollaan.

Seitsemän vuotta hän on nyt ollut mukana radikaalien touhuissa. Kansanrintaman synty Ranskassa oli ollut heille lähtölaukaus toimintaan. He kiinnittyivät kansainväliseen liikkeeseen lujasti ja tunsivat edustavansa samoja päämääriä täällä kaukaisessa, oikeistolaisessa Suomessa. Mutta sitten oli alkanut Espanjan sisällissota, järkyttävä kaikessa julmuudessaan. Se oli ollut esinäytös siihen, mitä oli pelätty ja minkä tuloa oli yritetty estää kansainvälisellä rauhanliikkeellä ja fasisminvastaisella toiminnalla.

Suursota oli alkanut ja Suomi oli joutunut mukaan. Kaisu-Mirjami ei voinut uskoa, että Neuvostoliitto olisi aloittanut sodan Mainilan laukauksilla. Miten koko maailmanrauhan turvaaja olisi niin voinut tehdä? Sen täytyi olla propagandaa, niin kuin muutamaa vuotta aiemmin tiedot Stalinin hirmuteoista. Kaisu-Mirjamin vasta omaksuttuun marxilaiseen maailmankatsomukseen ei mahtunut kritiikkiä suurta esikuvaa kohtaan. Ja nyt sota oli saatava pikimmiten loppumaan, Suomi irrotettua sodasta. Oli päästävä jatkamaan työtä sosialistisen yhteiskunnan saavuttamiseksi. Ystävyyttä Neuvostoliittoon oli lujitettava. Ihmisiä oli rohkaistava, lukijoihin vaikutettava. Työtä oli tehtävä tauotta.

Kaisu-Mirjami ottaa käyttöönsä lehtityössä myös runon keinot. Hän sijoittaa *Vapaan Sanan* sivuille kirjoittamansa pasifistisen runon ensimmäisen maailmansodan uhrien muistolle. Sen nimi on ”Elokuu”. Elokuu on nytkin, Verdunin tapahtumista on 24 vuotta, su-

kupolven mitta. Lukijat kyllä tavoittavat hänen ajatuksensa symboliikan – hulmuavan punaisen lipun.

Katsot aurinkoista peltomaisemaa – värit niin kuin ennen: vehnä kellertää, punaisena hiekkaharjun laitaan horsmain lieska lyö. Sato kypsyy: elokuu.

Näet leikkuukoneet yli mantereen – vilja niin kuin ennen: elti miehen ikään sukupolvi, jonka lapsuusuniin jylisivät tykit Verdunin.

Katsot aurinkoista peltomaisemaa – näet: hulmahtaen yli manteeiden, yli joukkohautaan poljettujen kerran horsmain lieska, lippu elokuun.

Kaisu-Mirjami ripottelee poliittisten juttujen lomiin irrallisia, rohkeasevia lauseita. Ernst Tollerilta, saksalaiselta, vasemmistolaiselta näytelmäkirjailijalta hän ottaa sanat:

Ollakseen rehellinen, täytyy tietää. Ollakseen urhoollinen, täytyy ymmärtää. Ollakseen oikeudenmukainen, ei saa unohtaa. Kun raakalaisuuden ies painaa, täytyy taistella, eikä saa vaieta. Ken sellaisena aikana vaikenee, hän pettää inhimillisen kutsumuksensa.

Juuri tästä on kyse heidän toiminnassaan, he uskovat, että nyt on toimittava, he eivät voi ummistaa silmiään tosiasioilta, he eivät voi pettää omaa vakaumustaan. Kaisu-Mirjami vetoaa lukijoihin:

On jäänyt toivo paremmasta huomispäivästä, jonka lippua kantaa eteenpäin tietoisten, tietoisuuteen heräävien ihmisten suuri, voimakas joukko.

Sitten alkaa tapahtua. Suomen Sosialidemokraattinen puolue julkaisee syyskuun lopussa kirjoituksen: Hajoitustyöntekijöiden kanssa välit selviksi. Se tarkoittaa eduskuntaryhmä kuutosia, heidät erote-

taan puolueesta – Wiik, Helo, Sundström, Räisänen, Ampuja ja hän, Rydberg. *Vapaata Sanaa* kielletään levittämästä. Miten lehden nyt käy, millä se rahoitetaan? *Vapaa Sana* pienenee numero numerolta, on säästettävä tila kaikkein tärkeimmille poliittisille kirjoituksille. Huhut kiertävät puolueessa. Kuutokset on murskattava, sanovat tannerilaiset, maltillisen suunnan edustajat.

Lastenosastoon Kaisu-Mirjami kirjoittaa:

Lapset, nyt on niin jännät ajat, että melkein lupaan kirjoittaa seikkailuromaanin!

Vuoden 1940 viimeiseen numeroon hän sijoittaa rohkaisun sanansa lukijoille:

Läpi pimeyden ja jään - - meidän on kyettävä tajuamaan, toverit, että päivä kerran taas valkenee. Työväenliikkeen tietoisina taistelijoina meidän täytyy kestää vaikean ajan ahdistuksessa ja punistuksessa. Tieteellisen marxilaisen sosialismin suuret teoreetikot ovat meille antaneet murtumattoman pohjan, jolta ponnistamme lannistumatta, vaikeuksia säikkyttä. Sosialismin päivä on tuleva. Mutta ennen sitä hajoitakaa väsymättä pimeyttä ympäriltänne. Viekää sosialismin sanaa läpi yön ja jään työtätekevän kansan suurille joukoille.

1941: Valtiollinen poliisi

Valtiollinen poliisi on ollut tietoinen kuutosten erottamisesta jo ennen kuin nämä itse saivat kuulla asiasta, sillä poliisilla on hyvät välit Sosialidemokraattisen puolueen oikeaan laitaan – tietoja vaihdetaan puolin ja toisin. Tammikuun loppupuolella 1941 Valtiollinen poliisi salakuuntelee kansanedustaja Wiikin ja Räisäsen puhelinkeskustelua. Siitä selviää, että nämä yrittävät tehdä vielä yhden numeron *Vapaata Sanaa*, ja se painetaan Tukholmassa. Kaisu-Mirjami lähtee

Ruotsiin, ja pistää lehden valmiiksi, sanotaan puhelussa. Turun tullilla Valtiolliselta poliisilta käskyn ottaa korrehtuurit pois Rydbergiltä, ellei niissä ole tarkastusviraston hyväksymisleimaa.

Kaisu-Mirjami lähtee matkaan ja satamassa hänelle tehdään perusteellinen ruumiintarkastus. Hänen pitää riisuutua ilkiastomaksi peräti neljä kertaa.

– Tämä on kuulkaa kyllä hävyttömyyden huippu, kivahtaa Kaisu-Mirjami.

– Ei sillä saatanalla mitään ole, kiroavat tullimiehet. Korrehtuurit oli lähetetty kuriiripostina hyvissä ajoin ennen Kaisu-Mirjamin matkaa.

Vielä ennen kesää Valpo pyytää sisäasianministeriötä harkitsemaan kuutosten pidättämistä ja henkilökohtaisen vapauden rajoittamista. Syyteaineistoa on nyt kertynyt riittävästi myös Kaisu-Mirjami Rydbergille. Sen mukaan hän on saanut aineistoa SKP:ltä ainakin vuodesta 1937 alkaen. Hän on ollut vuosien mittaan äärimmäisen vasemmistosuunnan kannattaja ja nauttinut kommunisteihin lukeutuvien erikoista suosiota. Ruotsalaisten virkaveljien lähettämästä raportista selvisi, että Rydbergin käydessä Tukholmassa *Vapaan Sanan* painatusasioissa hänen piti samalla järjestellä salaisen kommunistisen lehden ja kirjallisuuden painattamista ja Suomeen lähettämistä. Näillä matkoilla hän on ollut yhteydessä Ruotsissa illegaalisesta toiminnasta epäillyn henkilön, toimittaja Johanssonin kanssa. *Vapaa Sana* on painettu syndikalistisen sanomalehden *Arbeteren* kirjapainossa ja kustannettu Ruotsin kommunistien keskuudessa kerätyillä varoilla.

Kesällä 1941 Sisäasiainministeriö tekee Valtiollisen poliisin selvityksen perusteella päätöksen pidättää kuutoset ja sijoittaa nämä turvasäilöön tasavallan suojelulain nojalla. Pidätystä seuraisi oikeudenkäynti, jossa kuutosia syytettäisiin valtio- ja maanpetollisesta toiminnasta. Muut kuutoset pidätetään, mutta Rydbergin olinpaikkaa ei tiedetä.

Viimeinen kesä 1941: meren rannalla

Kaisu-Mirjami viettää kesää 1941 Espoossa, meren rannalla, erään tuttavansa huvilalla. Hän piileskelee viranomaisia yhdessä Arvo Turtaisen kanssa. Hän tietää tulewansa ennen pitkää pidätetyksi ja miettii, mitä tehdä. Lähtisikö pakoon Ruotsiin ja pelastaisi nahkansa? Mutta mitä hän voisi Ruotsissa tehdä? Hänen koko elämänsä on täällä, yhdessä muiden kanssa, häntä yhdistää toisiin tovereihin yhteiskohtalo. Osa on jo vankilassa, heidät kaikki vangittaisiin. Kaisu-Mirjami miettii, kuinka he kestävät. Hänet yhdistetään syytteissä myös kommunisteihin, mutta näitä hän ei koe tuntevansa. On outoa jakaa aatteen vuoksi kohtalo ihmisten kanssa, jotka eivät henkilökohtaisesti merkitse mitään.

Mutta hän ei halua aivan vielä joutua pidätetyksi. Hän haluaa nauttia viimeisestä kesästä, auringosta, merestä, vapaudesta. Hän makaa auringossa lämpimillä kallioilla ja ui lokkiluodolle, päivetty kuparinruskeaksi. Lentokoneet lentävät ylitse, ja kun rannikkopatteria ampuu ulkosaaristossa, tuntuu, että koko luoto keinuu. Vai keinuuko koko maapallo, sodan runnellessa sitä ja maankannen kirjautuessa ihmisen vereen?

Kaisu-Mirjami haluaa voimistua, hän syö kala- ja lihasoppaa ja juo vastalypsettyä maitoa, koska vankilassa voi joutua näkemään nälkää. Hän makaa vinttihuoneessaan ja ajattelee, mitä hänelle tapahtuu, kuinka pahana pidetään sitä, mitä hän on tehnyt. Ammutaanko hänet, vai pelkästään vangitaan:

Jos ammutaan niin ammutaan. Sodassa ammutaan päivittäin lukemattomia ihmisiä. Yhteislaulukseen kuolee silmänräpäyksessä. Rintamalla voi jäädä kitumaan. Jokainen teloituspilutoonaan kuollut on elävä vastalause. Jos vangitaan niin vangitaan. Saksassa ja vasallivaltioissa istuu vankiloissa tuhansittain ihmisiä. Yksikään vankilaan teljetty fasismien vastustaja ei muutu mykäksi. Hänen olemassaolonsa puhuu. Ääni on sitä voimakkaampi, mitä useampi teljetään vankilan. Minulla

ei ole mitään kaduttavaa, ei mitään hävettävää. Viekööt kun vievät. Mutta, millaista on vankilassa? Pelkäänkö sitä, kestänkö? Ehkä pelkään, mutta varmaan myös kestan. Kaikkien on kestävä...

Elokuun lopussa hän palaa Helsinkiin. Seuraavana aamuna tulevat poliisit. Ovikello soi lakkamatta.

– Jos ette avaa, ovi murretaan. Täällä on poliisi. Täytyy avata. Helvetin akka, ruvetkaa murtamaan.

Kaisu-Mirjami menee avaamaan. Hän ei ajattele mitään eikä tunne mitään. Hän on yhtäkkiä aivan turta ja välinpitämätön. Mutta kämmenet hikoavat. Hän avaa oven. Valtiollisen poliisin miehet tunkeutuvat sisään. Heitä on viisi ja he ryhtyvät tekemään kotietsintää. Raportti siitä on valmis jo samana päivänä. Pienimmätkin yksityiskohdat on kirjattu ylös:

Ilmoitus 3323. Ilmoitus koskee kansanedustaja Kaisu-Mirjami Rydbergin pidätystä ja kotietsintää hänen asunnossaan Hakanieminkatu 7 A 35:ssä.

Käsilaukku: punakantinen almanakka

Olohuoneen kirjahylly: V.I Lenin: Imperialismi, vihkonen Lauluja Suomen työväelle. Egon Erwin Kischin reportaaseja: 1500-2000 kappaletta makuuhuoneeseen pakattuna.

Olohuoneen pöydällä: ulkomaanpassi, sähkösanoma englanninkielellä, Elvi Sinervon vaatekortti.

Olohuoneen työpöydän laatikko: Muistilehtiö, Työväen taskukirjat 1938-1939, Almanakka 1932, pieni harmaa muistikirja. Neuvosto-Venäjän lähetystön kutsukortteja, edustajiston henkilökunnan käyntikortteja venäjänkielellä. Kaksi pöytäkirjakonseptia Vapaan Sanan johtokunnan kokouksesta. Kolme puhetta.

Rydberg huomautti, että hänellä on kaikki puheensa tallella, joita on pitänyt eri tilaisuuksissa eri vuosina, joten niitä voidaan verrata teidän muistiinpanoihinne.

Jäävuodet 1941–1944: Hämeenlinnan naisvankila

– Te poliittiset, jotka olette pahempia kuin huorat ja varkaat, opitte nämä linnankonstit helpommin kuin muut vangit, sanoo vartija Kaisu-Mirjamin sellitoverille, joka on juuri syönyt monisivuisen, filosofian historiaa käsittelevän luntan.

Pitää paikkansa, he oppivat ne heti vankilaan tultuaan, ja monet työläistovereista tiesivät ne jo ennestään. Tämä ei ole ensimmäinen kerta, kun suomalainen äärivasemmisto istuu linnassa. He oppivat naputtamaan morsetusta putkiin ja pattereihin, järjestämään opintopiirejä sellissä ja työhuoneella ja kokouksia saunassa. Vappuakin he viettävät, marssivat ringissä linnan kävelypihalla pää pystyssä ja rinta rottingilla – heidän vakaumustaan ei murreta.

Kaisu-Mirjami käyttäytyy muodollisesti hyvin vartijoita kohtaan, mutta tekee linnankonsteja hänkin. Vankilan säännöt ja vartioiden asenteet aluksi ihmetyttävät, loukkaavat ja kiukuttavat. Sitten alkaa sopeutuminen, selviytyminen siinä yhteisössä, jossa toisilla on valtaa ja toiset sen kohteina. Hänkin kirjoittaa salapostia – kielioppi-lunttia, ruotsin, englannin ja saksan käännöstehtäviä, runoja omista tunteuksistaan, ja laittaa ne kiertämään osastolle.

Salaisista luntista arvokkaimpia ovat uutisluntat maailmantapahtumista. Niitäkin hän kirjoittaa ja kierrättää. Vankilan muurien sisäpuolelle on vaikea saada tietoa sodan tapahtumista, vielä vaikeampaa on oman paikan hahmottaminen maailmanpolitiikan myllerryksessä. Lahjotut luottovangit ja vartijat ovat kuriireja. Heidän kautta hän pitää yhteyttä ulkomaailmaan ja yllyttää muitakin tekemään niin.

Rakas ystävä Elvi kirjoittaa vielä enemmän salaa: kokonaisen näytelmän, runokokoelman ja monta lukua romaaniin – lyijykynän pätkällä vessapaperille. On siinä Elvillä pureskelemista, jos jää niistä kiinni. Mutta ei Elvi jää; hän jää kiinni voikukkien syömisestä nälkäänsä, siitä, että kurkistaa ikkunasta ulos, vaikka se on kiellettyä, siitä että hän huutaa ja nauraa. Vankila on paikka, jossa ei varsinkaan saa nauraa, se on vankilan vallan uhmaamista.

Mutta missään ei naureta niin paljon kuin vankilassa, sen tietävät kaikki linnassa olleet. Vangin nauru on naurua järjestelmää vastaan. Ja naurattajista hauskimpia on Kaisu-Mirjami. Hän vitsailee, näyttellee, matkii, tanssii ja venkoilee. Hän luo hyvää tuulta ja pitää yllä optimismia. Niin synkkää päivää ei olekaan, ettei Kaisu-Mirjami vakuuta käänteeseen parempaan olevan juuri tulossa. Kaisu-Mirjami on suosittu toveri yhteisellissä ja työhuoneella.

– Kaisulla on ruuvit lujasti ja paikat kunnossa, sanoo Elvi. Moni muu on samaa mieltä.

Kaisu-Mirjami pitää järjestystä yhteisellissä, selli on koti vankilassa. Jollain kummallisella tavalla siihenkin kiintyy, sen pitää olla siisti ja kaikki paikallaan. Hän hoitaa kuntoa hyppyharjoituksilla, tappaa luteita ja syö vitamiinipillereitä. Hän jakaa niitä toisillekin. Työhuoneella hän tekee täydellisen valikoiman luonnenukkeitä erilaisine ilmeineen. Tietääkö kukaan, mitä hän sisimmässään ajattelee? Helena käy katsomassa häntä ja näkee, että vankilan merkit näkyvät hänessä sittenkin.

Kaisu-Mirjami pitää itseään koossa hyvillä muistoilla, niillä, jotka liittyvät intiaanikesään Englannin kanaalin rantahietikolla ennen suursodan syttymistä ja viimeisen kesän aurinkoisiin päiviin Lokki-luodolla ennen vangitsemista. Aluksi hän näkee unia valtameren tyrskyistä, jotka lyövät rantaan ja sinisistä vuorista, jotka siintävät horisontissa. Hän muistaa sinisen taivaan ja sinisen meren, vapaan tuulen, ja riimittelee runon:

*Lokin siipi salakirjoituksin
aamuin päivin peittää pilvikarsinan,
jonka omakseni aitaan kattoon taivaan
kalterit ja kehys selli-ikkunan.*

*Nousuusi vyöryy julistuksin, merituuhi kantaa kansan napinan.
Vapaa ajatus on lasti joka laivaan, sireenien huuto lippu kapinan.*

Mutta öistä tulee pian raskaita. Kaisu-Mirjami lakkaa näkemästä unia valtamereistä ja sinivuorista. Hän valvoo ja tekee tiliä elämästä ja ihmisistä, ystävistään, rakastetuistaan. Hän muistelee porvarillisen nuoruutensa ystäviä ja pohtii, oliko tehnyt sittenkään oikein katkaistessaan näihin välit ja lähtiessään mukaan vasemmistolaiseen toimintaan. Mutta uuden sosialidemokraattisen identiteetin rakentaminen oli ollut niin kokonaisvaltainen murros hänen elämässään, että hän oli halunnut aloittaa kaiken puhtaalta pöydältä. Koko hänen ajattelutapansa oli kymmenen vuotta sitten uudistunut. Teoria ja käytäntö, jokapäiväinen elämä, ihmiset ympärillä olivat vaihtuneet toisiksi.

Kaisu-Mirjami miettii, mitä on elämässään tehnyt, mitä olisi voinut tehdä toisin, mitä vielä joskus pystyisi tekemään, sillä hän pääsee kyllä aikanaan pois vankilasta. Nyt on vain kestettävä. Silti joskus pelottaa ja tulee syyllinen olo. Syntyy runo:

*Kuinka voisin vanhoa,
että en olisi pelännyt
pettänyt
tehnyt häpeällisiä tekoja
pelastaakseni ainoan elämäni.*

*Kun istuin vankilassa ja kuulin kerrottavan pettureista,
vihasin heitä
heidän heikkoutensa takia.
Vihasin itseäni,
sillä unessa olin onnellinen siitä,
että minulle oli käynyt hyvin
eikä kuoleman vaaraa ollut.*

Kaisu-Mirjami tekee tiliä myös poliittisesta vakaumuksestaan. Mikä on hän poliittinen vakaumuksensa? Hän on tähän asti toiminut va-

semmistososialistina, mutta tuomittu kommunistina. Onko hän lähenemässä kommunisteja? Uskooko hän kommunismin olevan mahdollinen myös Suomessa? Täyttäisikö hän kommunistien kovat vaatimukset? Hyväksyttäisiinkö hänet joukkoon?

Kaisu-Mirjami tuntee, että askel sosialidemokraatista kommunistiksi on valtava. Se olisi kilvoittelu, vuorelle nousu. Se olisi kasvua hyväksi ihmiseksi, sellaiseksi, joka olisi valmis uhraamaan kaikesta, henkensäkin, paremman tulevaisuuden vuoksi. Ehkä hän pysyisi siihen, sitten, vankilan jälkeen. Mutta se edellyttäisi, että hän löytäisi paikkansa kommunististen työläistovereiden luota.

Hänen siihenastisen elämänsä huippukohtia ovat olleet matkat kansainvälisiin rauhankongresseihin Geneveen, Brysseliin ja Lontooseen tapaamaan vasemmistolaisia lehtimiehiä ja kulttuuriväkeä. Heihin hän on tahtonut kuulua, heidän parissaan viihtynyt. Hänelle oli riittänyt, että hänenkaltaisensa intellektuellit toimivat yhdessä työläisten kanssa paremman tulevaisuuden puolesta. Kulttuuri- ja lehtiväen sitoutuminen aatteeseen ei sittenkään ollut yhtä syvälläkäyvä kuin kommunististen työläistovereiden. Näiden päämäärä on myös toinen kuin sosialidemokraateilla – kommunistit ajoivat Suomeenkin yksipuoluejärjestelmää, samanlaista kuin Neuvostoliitossa.

Uusi vaihe, Kaisu-Mirjamin kolmas elämä, alkaa, kun hän ystävystyy vankilassa Hertta Kuusisen kanssa. Tämä alkaa johdattaa häntä eteenpäin kohti kommunistista ajattelutapaa. Kaisu-Mirjami kirjoittaa runon:

*Edessä jono vuorten, vuosien
Kompastun, sanon: olen kelvoton.
Verissä polvin nousen, jatkan,
kädessä sauva, käsi veljen.*

*Jään paineen kesti alkukallio.
Jos väsyn, vaeltaja, toiset tiellä pysyy,
ei vuori vaihdu, huiput samat on.*

1944 syksyllä: vapaudessa

Sodan päätyttyä poliittiset vangit vapautetaan. Kaisu-Mirjamin elämä sykkii kiihkeänä. *Vapaa Sana* alkaa jälleen ilmestyä, SKDL perustetaan ja SKP saa lain voiman. Suomi-Neuvostoliitto-seura alkaa rakentaa kansojen välistä ystävyyttä. Radion johtajuus pyritään saamaan omille, Kansankulttuuri oy alkaa julkaista vasemmistolaista kirjallisuutta. Kaisu-Mirjami pääsee eduskuntaan SKDL:n listoilta, hän on mukana lehtityössä ja käy puhumassa poliittisissa tilaisuuksissa. Tukholmaan hän matkustaa marraskuussa:

– Minä en tullut tänne kertoakseni erilaisista pienistä neulanpistoista, joilla Suomen vankilaviranomaiset ja typerät vartijat vankeusajanani yrittivät lävistää hyvin parkittua nahkaani.

Hän painottaa, että vankilassaolo merkitsi hänelle ideologisesti ja poliittisesti rikasta kasvua. Hän näki siellä ollessaan myös vankilalaitoksen sisältäpäin, sen kaikki epäkohdat – ihmisarvon riiston, omanarvontunnon ja itsekunnioituksen nujertamisen.

– Me vaadimme inhimillisen, modernin tieteen pohjalta luotujen periaatteiden käyttöön ottamista vankeinhoitokysymyksiä järjestettäessä. Me emme totisesti ole kuluttaneet hukkaan vankilavuosiamme ja nyt me alamme puhua.

Eduskunnassa hän laittaa alulle vankilauudistuksen, vaikka tulee viemään vuosia ennen kuin se valmistuu.

Valtiollinen poliisi muuttuu punaiseksi Valpoksi, eikä se enää kerää tietoja kommunisteiksi epäilyistä. Sen sijaan siellä käyvät vankilaan tuomitut tutkimassa itsestään tehtyjä mappeja. Kaisu-Mirjamin tuntema pylväsohrana saa katsella uuden työn itselleen.

Maailmankirjat tuntuvat olevan sekaisin – äärivasemmistolaisista on yhtäkkiä tullut yhteiskuntakelpoisia kansalaisia. Kaisu-Mirjamikin saa yhtenä kolmesta suomalaisesta lehtimiehestä Yhdysvaltain ulkoministeriöltä kutsun lähteä parin kuukauden kiertomatkalle Yhdysvaltoihin.

1945/46: siniset vuoret

Kaisu-Mirjami näkee Yhdysvalloissa sekä ihailtavaa että kritisoitavaa. Tavallisten ihmisten ja edistyksellisten kirjailijoiden, lehtimiesten ja tiedemiesten Amerikasta hän pitää. Voittoa tavoittelevista liikemiehistä hän ei pidä, kuten ei pidä näkemästään rotusorrosta ja ihmisten eriarvoisuudestakaan. Kaisu-Mirjamin näkemys Yhdysvalloista on mustavalkoinen, hän on ennalta ajatellut, että Yhdysvalloissa kaikki on ihmisen tekemää – tehtaat ja rautatiet, kaupungit ja viljelylakeudet. Luonto yllättää hänet. Matkakirjaansa hän kirjoittaa:

Nyt keinuvat tajunnassani niiden ympärillä, niiden läpi, vuorijonojen viivat, villin maiseman rytmi, värit, joita ei voi unohtaa.

Amerikan kauneus paljastuu hänelle ensiksi lentokoneesta, kun hän näkee korkealta maan kohokartan. Hän katselee illan violetissa ilta-valossa vuoria, joiden kuviot ovat kuin simpukankuoren uurteet. Maisema puhuttelee häntä, sen kauneus avautuu uudella tavalla, ikään kuin verho häviäisi silmien edestä:

Järkytykset, joita maailman kauneus minulle tuotti matkan aikana, pakottivat myös tunnustamaan, että vasta nyt lohkeili ja suli sisäläni monen talven jää. Kieltäydyin myöntämästä itselleni ja muille, että olin jäätnyt, turtunut möhkäle silloin, kun taivasta leikkasivat kaitoihin viipaleisiin kalterit, ja puukengät paukkuivat rautaisilla kiertoportaila.

Amerikan talvinen valo tuntuu Kaisu-Mirjamista ihmeelliseltä. Joh-tuuko se siitä, että hänestä on taas tullut elävä ihminen, vai kuvitte-leeko hän vain. Matka etenee Pohjois-Kaliforniaan. Hän kirjoittaa matkakirjaansa:

*Pehmeälinjaiset vuorikukkulat vaihtuvat yhtenäen vaivaistammea kasvaviin vuoriin. Toisinaan on näkyvissä paljas kallio tai sora, värit muuttuvat lakkaamatta: kirkaasta, hennosta vihreästä tummaan vihreään, sinipunaiseen, siniseen, keltaiseen, ruskeaan. Tai-
vaan väri on alati sama: häikäisevä, syvä sininen.*

Yhtäkkiä Kaisu-Mirjami käsittää:

– Nämä, näitä ne olivat, hän sanoo autonkuljettajalle, horison-
tissa näkyvät hänen lapsuutensa unelmien ja vankilavuosien unien
siniset vuoret. Määrätynmuotoiset, aina samanlaiset, sellaiset, joita
hän ei koskaan ollut nähnyt missään, vain mielikuvissaan. Nyt ne
olivat hänen edessään.

Tämän jälkeen ei mikään olisi enää samaa. Menneet vankila-
vuodet liukuvat kauemmaksi, mieli täyttyy iloisella odotuksella. Mi-
tä tahansa voi vielä tapahtua.

Jälkisanat

Matkansa jälkeen Kaisu-Mirjami Rydberg toimitti vuoden ajan va-
semmistolaista kulttuurilehti *40-lukua*, siirtyi sitten Suomi-
Neuvostoliitto Seuran lehden päätoimittajaksi. Vuonna 1954 hänes-
tä tuli Kansankulttuuri oy:n kirjallinen johtaja. Hän julkaisi Yhdys-
valtoja käsittelevän matkakirjan lisäksi runokokoelman, näytelmän
ja novelleja. Hänen viimeinen teoksensa, *Katselin Kiinaa*, ilmestyi
postuumina. Poliittiselta vakaumukseltaan hän pysyi kommunistina
elämänsä loppuun asti. Hän kuoli 54-vuotiaana 1959.

Tämä tarina perustuu – sitaattien osalta mahdollisimman sana-
tarkasti – Kaisu-Mirjami Rydbergin omiin kirjoituksiin, runoihin ja
puheisiin. Keskeisiä lähteitä ovat:

Kaisu-Mirjami Rydbergin puheet ja lehtileikkeet, Kaisu-Mirjami Rydbergin ko-
koelma, Kansan Arkisto

Kaisu-Mirjami Rydbergin henkilömappi, Etsivä keskuspoliisi/ Valtiollinen poliisi, Kansallisarkisto

Alm Karin: *Alkukallio. Runoja*. Tammi, Helsinki, 1946.

Rydberg Kaisu-Mirjami: Viimeinen kesä. *Demokraattisen kansan joulu* 1945.

Rydberg Kaisu-Mirjami: *Katselin Amerikkaa*. Tammi, Helsinki, 1946.

Tekeillä olevassa väitöskirjassani tutkin suomalaisen vasemmisto-
älymystön, sen piirin, johon Kaisu-Mirjami Rydberg kuului, intel-
lektuelli-identiteetin prosesseja. Vauhdikkaat käänteet ja dramaattiset
tapahtumakulut ovat jääneet arkistolähteisiin ja ryhmään kuulu-
neet ovat myös itse elävästi muistelleet nuoruuttaan kirjoitelmissaan.
Ne houkuttavat myös tutkijaa irtautumaan tieteellisen kirjoittami-
sen käytänteistä vapaampaan ilmaisuun, kertomaan tarinaa yksilöi-
den – tässä tapauksessa Kaisu-Mirjami Rydbergin näkökulmasta,
hänen kokemustaan tavoitellen. Minua kiehtovat tilanteet, joissa
vasemmistointellektuellien korkeat unelmat ja elämän kovat reali-
teetit joutuivat törmäyskursille. Mitä silloin liikkui heidän mielis-
sään? Miten he jäsensivät oman paikkansa elämässä? Miten he pää-
sivät jatkamaan sitä kriisien jälkeen?

1930- ja 1940-lukujen maailmaa en voi sellaisenaan tavoittaa,
mutta lähteiden ja mielikuvituksen avulla pyrin kohti mahdollista
tulkintaa. Fiktiivinen ja dokumentaarinen aines rakentuvat tekstissä
kerroksittain, yksilön kokemusta esiin nostamalla tavoittelen ylei-
semminkin vasemmistointellektuellin maailman hahmottamisen ta-
paa. Aikoinaan yleinen mielipide tuomitsi jyrkästi vasemmistointel-
lektuellien pyrkimykset; itse he puolestaan kultasivat menneisyyt-
tään ja monet nuorempien polvien vasemmistolaiset sankarillistivat
heitä. Nykytutkijana pyrin näkemään heidät tästä päivästä taakse-
päin katsoen, omaa aikaansa vasten suhteellistettuina ja uudelleen
tulkittuina, ilman arvottamisen painolastia, mutta heidän ihmisenä
olemisen kokemustaan kunnioittaen.

Aihepiiristä lisää, ks. Koivisto Hanne: *Politiikkaa, erotiikkaa ja
kulttuuritaistelua. Kirjoituksia suomalaisesta vasemmistoälymystöstä 1930-
luvulta*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Helsinki
2011.

Kirjurin päivä

Toinen syyskuuta 1963 kun lähdin etsimään yliluutnantin polkupyörää en vielä tiennyt, että puiston tiilikirkko oli jäänyt venäläisiltä kesken silloin, kun Euroopan juoksuhaudat tarvitsivat täytettä. Sen sijaan tiesin, että tätä yli varuskunnan leviävää leivän tuoksua, tätä syksyn puraisemaa aurinkoa ja tätä lasten ilon ääntä en unohtaisi koskaan. Ensimmäisenä koulupäivänä oli kerrottava kesästä kaikki, heti.

Hetken kuunneltuani kävelin eteenpäin, ohi koulun, Huokausten sillalle. Se oli osa tämän varuskuntakaupungin legenda. Siinä tytöt olivat katseellaan seuranneet vartiomiehen ohi kasarmille yhä kauemmas etääntyvää poikaa, huokaisten ja seuraavan tapaamisen mahdollisuutta ajatellen, varusmiespolvesta toiseen.

Legendan toinen polttopiste oli Pusupuisto Linnoituksen alla, siellä mihin ensin ruotsalaiset ja sitten venäläiset olivat rakentaneet valleja, suojaksi itselleen, toisiaan vastaan. Hattujen surkea sota oli täällä kaikkein surkein. Antautumisen valkoisella vilkuttaneet ruotsalaiset ampuivat neuvottelijat ja raivostuneet venäläiset polttivat koko kaupungin, tappoivat väkeä kaikenlaista ja veivät mukanaan. Nyt vallien suojassa, valtaviin lehmusten alla, ei muisteltu noita valistuksen vuosisadan valistumattomia. Nyt, kesän leppeinä iltoina ja talven pakkasissakin toisiinsa kietoutuneet parit kulkivat yhä syvemmälle vallien uumeniin.

Sinne alas, linnoitukselle päin minäkin olin menossa, en kuitenkaan salaiseen tapaamiseen vaan etsimään sitä polkupyörää. Neuvo

oli, että se ja muutama muu viikonlopun syövä tarvekalu voisi löytyä Patriasta. Tehtävä oli sama melkein joka maanantai, paikatkin melkein samat ja tavarat. Viina ja ravintolan ilot kuljettivat kanta-peikoista monia, sota-ajan vaikutus näkyi. Patria oli ravintoloiden ykkösen, puutalossa, korkean kivijalan päällä siinä puiston kulmassa, kuin muistona jostain kaukaa. Portsari tunsikin minut jo hyvin, vaikka 17-vuotiaana en itse olisi edes ravintolaan päässyt, enkä tietenkään sotilaspuvussa. Nyt hän jo huikkasi, että ei, ei ole mitään semmoista, jota voisin sieltä löytää. Kyllä yliluutnantti ja kersantti ja väpeli olivat siellä olleet, pitkän illan, loppuun saakka, mutta kaiken omansa olivat vieneet mukanaan.

No, Kasinolta voisi katsoa. Siellä oli lauantaina kesän lopettajaiset, ehkä seurue oli päätynyt sinne. Mutta ei sielläkään mitään ollut. Kasinon puisto oli kaunis kuin Tshehoville tehty, mutta ei se vain hauskoja mieleen tuonut. Ensimmäisellä iltalomalla, joskus kesäkuun lauantaina istuin penkillä parin rakuunan kanssa enkä huomannut, kun kaksi kesävänskää kulki ohi. Haukku oli aikamoinen. Hyvä etten joutunut heti kasarmille lähtemään. Sinne juttu oli kuitenkin kiirinyt. Maanantaiaamuna koko eskadroona ripitettiin sotilaskurin puutteesta ja uhattiin poistumiskielloilla, jos tyyli ja taso eivät kohene.

Nyt oli kello jo niin paljon, että polkupyörä oli unohdettava ja lähdepostia. Se oli mäen päällä, sankarihautojen vieressä. Siellä oli kesällä vannottu sotilasvala, juhlallisesti, talvi- ja jatkosodan kunniauhriin vedoten. Lappeen vanha kirkko oli täyttynyt rakuunoista, jotka vain hetki ennen olivat vielä alokkaita. Nyt kuljin kuitenkin ohi, kasarmille, jossa keskuskentän reunassa vastaan tuli hevosvetoinen tykkipatteri, kuin ironisena kommenttina rakuunapataljoonalle, joka jalkautettiin pian sodan jälkeen ja hevoset vaihdettiin polkupyöriin. Nyt siis hevosten kanssa pelasi tykistö, eivät enää rakuunat muuten kuin paraatissa ja huvia ratsastaen.

Esikunnassa minua odotti paketti, joka piti viedä eskadroonaan, joku kirja ja päällä tyyli leima: ”Erittäin salainen. Ei varusmiehille.”

Minua nauratti tämä armeijan järki. Olin kesällä ihmetelty, kun en päätynyt aliupseerikouluun vaikka olin keskikoulun käynyt ja palikkatesti, joka oli tärkeä peruste, oli mennyt parhaiten koko pataljoonassa. Kirjurina asia sitten selvisi. Alokasluettelossa oli kaksi punaista ruksia, helsinkiläinen ylioppilas ja minä, ja alla selvennys: ”Poliittisesti epäluotettava, ei suositella aliupseerikouluun.” Poliittisesti epäluotettava? Olihan isä, Tali-Ihantalan ja Summan soturi, kyllä valtuustossa vasemmalla puolella, SKDL:n riveissä, mutta en minä mitenkään politiikassa ollut, paitsi vappumarssilla, koko perheen kanssa. Helsingin pojan ruksi oli vielä epämääräisempi. Kysyessäni hän muisteli, että isoisä oli kyllä tehnyt Tammisaaren retken joskus itenäisyyden aamunkajossa. Sitä yhdessä ihmeteltiin, että mistä nämä tällaiset ruksit papereihin tulivat, ja kyllä se lukemalla ja kyselemällä sitten selvisi: nimismiehet niitä piirsivät, parhaan tietonsa mukaan. Niin että siis epäluotettava, ja nyt kuskasin erittäin salaista kirjaa, joka myöhemmin oli ihan julkisesti levällään vääpelin pöydällä. Jotain aseista siinä luki ja oli kuviakin. En paremmin perehtynyt.

Iltapäivällä oli vuorossa jalkapallo. Pataljoonan joukkueella ja minulla sen maalivahtina oli jäljellä vielä loppuottelut. Harjoiteltiin vanhalla leirikentällä, lentokentän vieressä. Sen historiasta ei kasarmilla paljoa juteltu. Ei kerrottu, että se oli ollut valtavien ratsuleirien pölyävänä näyttämönä monet Venäjän vallan kesät, että sen reu-nassa oli ollut keisaripaviljonki ja keisariasema ja sitten myös ortodoksinen leirikirkko, hieno puinen pitsiluomus, joka itsenäisessä Suomessa oli tarpeettomana ja ryssäläisyyden jäänteenä purettu. Rakuunapataljoonan historia oli Breitenfeltissä, ei Lappeenrannan leirikentällä.

Illalla menin työväenopistoon, runopiiriin ensimmäiseen koontumiseen. Paikalla oli kuusi naista ja vetäjänä mies, kaikki minua paljonkin vanhempia. Jotenkin tuntui heti vähän vieraalta. Muut sanoivat että heihei ja kysyivät kesän kuulumiset. Ymmärsin, että he olivat kai jo kauankin yhdessä runoja lausuneet. Minä en ollut. Vetäjä selosti ensin, miten syksy tulisi kulkemaan ja kääntyi sit-

ten minuun: ”Sinä kun olet uusi täällä, niin näytäpä meille.” Olin valmiiksi ajatellut, että otan ensin jotain varmaa, ei liian modernia. Valintani oli Kailas, 50-luvun myöhäispuberteettisen jokapojan tunnemyrsky. Tytöt turvautuivat silloin Meriluotoon ja Harmajaan. Minulle Kailaalta tärkein ja tilanteeseen hyvin sopiva – niin ajattelin – oli Karavaani. Siis aloin, jännittäen ja tottumattomuuttani skandeeraten: ”Tien lapsia olemme, matkaan eksyneitä, karavaaniheimoa retkellä elämän...”. Ilmeet typeryivät enkä päässyt loppuunkaan, kun vetäjä kiitti ja sanoi että riitti. Sitten hän siirtyi muihin, ja ymmärsin, että esitykseni ei ollut huippusuoritus eikä muutenkaan tuntunut siltä, että tämä piiri oli minua varten.

Tauon aikana poistuin hiljaa ja menin kulman taakse, kanta-paikkaani, vanhaan kahvila Opelaan. Siellä kokoontui joka ilta nuorten joukko keskustelemaan ja kehittymään. Ujona tunsin itseni vieraaksi, enkä varusmiehenä ja muualta tulleena muutenkaan päässyt sisään näihin luokkakokouksiin, mutta ilmapiiri oli hyvä. Istuin, niin kuin aina, nurkkapöytään ja kaivoin laukustani luettavaa, Saarikoskea, joka oli mielessäni ohittanut Kailaan jo kauan sitten, mutta jota en uskaltanut runopiiriin viedä. Ehkä olisi pitänyt, vaikka ei sekään olisi tainnut auttaa. Piiri oli sulkeutunut jo paljon ennen minun tuloani. Mutta siinä nyt istuin, kahvilaan paenneena, Saarikoskea hiljalleen lukien. Päällimmäisenä oli *Mitä tapahtuu todella?* Siinä runoilijasta tulee kommunisti ja hän ihmettelee: ”nykyään ei ole niin korkeaselkäisiä tuoleja kuin ennen / korkeaa runoutta on minä odotan rahaa”. Seurailin samalla, miten 60-luku asettui Opelan nuoriin.

Sitten palasin kasarmille, jossa odotti iltahartaus. Koko eskadroona kokoontui käytävälle ja kuunteli jonkun puheen. Virttä en laulanut, kun ajattelin että on väärin jos uskonnoton osallistuu uskonnon riittiin. Sen sijaan muistelin yhtä kesän päivää, jolloin oli kolmenkymppin helteessä juostu miinojen kanssa, juostu hurjasti ajavien panssarivaunujen perässä ja harjoiteltu niiden tuhoamista. Kun illansuussa tultiin kasarmille, vääpeli kyseli vapaaehtoisia veren-

luovutukseen. Aika moni ilmoittautui – minä en – mutta kun lähdön aika tuli, porukkaa oli vain vähän. Tästä vääpeli suuttui ja ilmoitti, että nyt lähtevät kaikki. Niin me sitten marssittiin rottakoululle eli Kanta-aliupseerikoulun lasarettiin vuodatettaviksi. Minä en ollut verta koskaan luovuttanut, ja jotenkin sitä pelkäsin. Pahempaa oli kuitenkin se, että nestetasapaino oli päivän jäljiltä kokonaan sekaisin, eikä minusta irronnut kuin puoli pussia ennen kuin oli niin sanotusti taju kankaalla. Takaisin kasarmille tullessa näkyi, että monille oli käynyt samoin. Melkein jokaista puuta vasten oli jonkun jalat pystyssä. Silloinkin päivä päättyi ilthartauteen, keskustelulle, jossa oli koomistakin katsella, kun alokkaita kaatui kuin keiloja kentän nurmeen ja kannettiin sivuun.

Mutta nyt ei ollut kesäilta eikä oltu keskustentällä, rakuunamonumentin ympärillä. Nyt oltiin vanhan venäläiskasarmin kivisellä käytävällä valmiina poistumaan tupiin ja unen varjoihin kuuntelemaan kahdenkymmenen nuoren miehen kohisevaa hiljaisuutta. Huomenna lähdetäisiin kolmeksi päiväksi Taipasaaren metsiin ja kirkolle ihmettelemään, minkälaisia vihollisia siellä koukkailisi kimppuumme. Idästä ne eivät kuitenkaan tulisi vaan ties mistä, kaikkialta.

Jälkisanat

Kirjurin päivä on muistelmaluontoinen teksti, jonka lähtökohtana on oma varuskunta-aikani Lappeenrannassa Uudenmaan Rakuunapataljoonassa kesäkuusta 1963 helmikuulle 1964. Tavoitteenani on luoda väläys siihen, minkälaisia ulottuvuuksia tuon ajan varusmiespalveluun ja armeijaan liittyi ja miten se kosketti kirjallisuuteen ja kulttuuriin suuntautuneen 60-lukulaisen nuoren miehen maailmaa. Tietenkin puhun myös itse kaupungista, siitä minkä keskellä tuo kaikki tapahtui. Siinä, niin kuin armeijankin kuvauksessa, olen käyttänyt apuna erilaista alaan liittyvää kirjallisuutta.

Aidon ja jäljitelmän tuolla puolen: Lady Gagan autenttisuudesta

"It's not that I've been dishonest, it's just that I loathe reality."

– Lady Gaga, *Marry the Night: The Prelude Phatétique* (2011)

I

Kopio

Pop-tähdelle aitoudesta voi tulla kirjaimellisesti elämän ja kuoleman kysymys. Näin tapahtui, kun Mark Chapman ampui John Lennonin The Dakota Buildingin eteen. Hän perusteli tekoaan sillä, että Lennonista oli tullut juuri sitä mitä J. D. Salinger kuvasi sanalla *phony*.

Kenenkään ei tarvitse epäillä Lady Gagan aitoutta, koska hän on lähtökohtaisesti keinotekoinen.

Madonna on soittanut vuoden 2012 kiertueellaan pätkän Lady Gagan kappaleesta "Born This Way" (2011) osoittaakseen sen olevan plagiaatti hänen "Express Yourself" (1989) -sävellyksestään. Madonnan kateellisuuden motivoima syytös perustuu väärinkäsitykseen. Lady Gaga on aivan tietoisesti kopion kopion kopio. Hän on suttuinen moniste, joka valokopioi itseään uudestaan ja uudestaan turmeltuen jokaisesta kerrasta lisää. Hän on jäljennetty käsikirjoitus, joka ei edes perustu mihinkään alkutekstiin.

Gagan musiikki siteeraa rutiininomaisesti Madonnaa, David Bowieta, Queeniä, Abbaa, Bruce Springsteeniä, Kate Bushia. Hä-

nen tuotantonsa kierrättää populaarikulttuurin historian puoliksi kompostoituneita riffejä ja biittejä. Lady Gaga on jonkinlainen halitsematon yhdistelmä Kate Bushin lavashow’n sofistikoitunutta visuaalista nokkeluutta ja Sabrina Salernon italodiskon halpaa eroottisuutta; Gagan ”Boys Boys Boys” (2008) pohjautuu suoraan jälkimmäisen hittiin ”Boys (Summertime Love)” (1987). Musiikillisten, sanoituksellisten, tuotannollisten ja koreografisten viittausten loputtomista kudoksista syntyy eräänlainen vaivoin yhtenäiseksi kokonaisuudeksi kursittu Frankensteinin hirviö, jonka jäsenet eivät ole keskenään yhteismitallisia. Kulttuurintutkijat kutsuvat tällaista luomusta nimellä *bricolage*.

Lady Gagan musiikki on tuotettu sitä varten, että se voitaisiin pakata häviöllisesti MP3-muotoon ja kopioida sitten loputtomiin vertaisverkoissa tai striimata YouTubesta mobiililaitteisiin. On absurdia olettaa, että tällaisilla binääritiedostoilla voisi olla sellaista benjaminilaista esineellistä auraa kuin vaikka The Beatles -yhtyeen 1960-luvun vinyylipuristeilla on. Lady Gagan levyjä ei voi keräillä. Niitä vain kopioidaan palvelimelta toiselle loputtomasti. Siksi hänen musiikkinsa kuuluu olennaisesti 2000-luvun jälkiguttenbergiläiseen kulttuuriin ilman jälkeäkään sentimentaalisesta retroilusta.

Lady Gaga on aidon ja jäljitelmän tuolla puolen. Hän on väärennetty seteli, joka ei kuitenkaan muistuta mitään tunnettua valuuttaa. Gaga ei voi myydä itseään, sillä hän on aina ollut kaupan. Paradoksaalisesti hän on siksi autenttisempi kuin vaikkapa Johnny Cash, jonka täytyy alati pullistella ja todistella olevansa aito. Silti Johnny Cash vain *esittää* kovaa jätäkää.

Kun autenttisuutta täytyy erikseen perustella, se on jo menetetty. Aitous on valhe, jota fanit uskottelevat toisilleen.

II

Minä ja Gaga

Käytin kerran Lady Gagan musiikkia esityksessäni. Soitin hänen kappaleensa ”Monster” (2009) samalla kun tarjoilin yleisölle syötäväksi palasia omasta maksastani: ”He ate my heart, he a-a-ate my heart.” Esityksen jälkeen eräs toinen performanssitaiteilija kysyi minulta, kuinka saatoin käyttää jotakin niin mautonta osana taideteosta. Rajalinja populaari- ja korkeakulttuurin välillä on ehkä jo ylitetty, mutta alakulttuurit kokevat kaupallisen viihteen edelleen uhkaavana.

Toinen tärkeä kohtaaminen Lady Gagan kanssa tapahtui elokuussa 2012 Hartwall Areenalla, kun seurasin hänen *Born This Way Ball* -kiertueensa esitystä. Lady Gaga komensi 11 000 päistä yleisöä nousemaan ylös ja tanssimaan: ”This isn’t a church. This is an Electric Chapel.” Kokemus todella muistutti kirkossa käymistä: istumapaikoilla ollut yleisö nousi aina käskystä seisomaan, kun lavalla tapahtui jotain tärkeää ja istui taas sen jälkeen. Uskonnon esteetisoinnin ja esteettisen uskonnon teema jatkaa eteenpäin saksalaisen romantiikan *Kunstreligion*-ajatusta.

Konsertti myös alkoi vieraannutetusti, sillä koko ensimmäisen kappaleen ajan oli epäselvää, kuka lavalla olevista tanssijoista on Lady Gaga. Laulaako hän itse vai tuleeko tämä nauhalta? Ketä edes olen tullut katsomaan? Oikeastaan videoiden Gaga tuntui *todemmalla* kuin lavalla ollut laulaja.

III

Luonnollisuudesta

Runoilija ja modernismin varhainen teoreetikko Charles Baudelaire (1821–1867) havaitsi *Modernin elämän maalarissa* (*Le Peintre de la vie moderne*, 1863), että luonnollisuuden ja autenttisuuden ihanne on keskeisesti 1700-luvun valistuksen tuottama. Tuolloin nimittäin

luontoa alettiin pitää kaiken moraalisesti hyvän ja esteettisesti kauniin alkuperäisenä lähteenä. Jalon villin ihanne sai aatelmiehet luopumaan raskaista meikeistä ja peruukeista. Tämä johti vähitellen moderniin miesihanteeseen, jossa miehisyyks perustui puuteroitujen peruukkien sijasta ehostamattomuuteen ja luonnollisuuden vaikutelman luomiseen. Ulkonäön keinotekoisuudesta huolehtiminen sminkkaamalla jäi naisten vastuulle.

Katolilainen Baudelaire huomauttaa, että luonto on kuitenkin perisyntien vallassa. Se on langennut ja likainen. Luonto herättää ihmisissä tarpeita, jotka johtavat pahuuteen. Vain protestantilla on otsaa puolustella luonnollisuutta. Baudelairen mukaan todellinen moraalinen hyveellisyys on aina keinotekoisia, sillä se on vapauden ja kulttuurin tulosta eikä perustu spontaanien luonnon tarpeiden toteuttamiseen. On selvää, ettei myöskään New Yorkin italialainen Lady Gaga (oik. Stefani Germanotta, s. 1986) voisi olla protestantti. Hänen inhonsa luonnollista kohtaan on hartaan katolilaista.

Lady Gagan korostettu katolilaisuus on tietenkin peräisin hänen esikuvastaan Madonnasta, jonka läpimurtona voi pitää kaksimielisesti Neitsyt Mariaan viittaavaa *Like a Virgin* -albumia (1984). Kuten musiikkitieteilijä Erik Steinskog on tuonut esiin, Lady Gaga flirttaillee *Born This Way* (2011) -levyllään kuitenkin myös varsin kerettiläisten ja gnostilaisten teemojen kanssa. Gaga nostaa esiin kristinuskon marginalisoituja reunahahmoja kuten Judas tai Magdalan Maria. Silti singlelohkaisu ”Judas” päättyy julistukseen: ”Jesus is my virtue, and Judas is the demon I cling to.”

Born This Way ja siihen liittyvä kiertue *Born This Way Ball* puolustavat näkyvästi seksuaalivähemmistöjen oikeuksia sateenkaaren värisine yksisarvisineen. Jännittävää kuitenkin on, että Lady Gaga tekee tämän kaiken katolisen uskon *sisältä*. Kysymys on siis kirkkopolitiittinen: Jumala on luonut ihmiset sellaisiksi kuin he ovat. Tällöin luomisen järjestys kiepsahtaa yhtäkkiä korkeimmaksi arvoksi, johon hän ristiriitaisesti vetoaa. Tähän myös albumin nimi viittaa. Lady Gagalle on tyypillistä jatkuva heittelehtiminen keinotekoi-

suuden ja aitouden välissä, joka saa nämä käsitteet menettämään merkityksensä.

IV

Kyborgi

Born This Way Ball kiertueen elokuinen esitys Hartwall Areenalla alkoi 1980-luvun cyberpunk-estetiikkaan viittaavalla puhuvalla konepäällä, joka on lainattu *The Max Headroom Show* (1985) tv-sarjasta. Puhuva pää edusti jonkinlaista Lumikin ilkeää äitipuolta tai Gagan kontrolloivaa yliminää, joka hänen täytyi esityksen kuluessa tuhota. Levyn kannessa ja myös kiertueen esityksissään Lady Gaga tuottaa itsestään kyberneettisen koosteen, jossa hän on puoliksi ihminen, puoliksi moottoripyörä. Yhdistettynä levyn nimeen *Born This Way* tästä syntyy vaikutelma siitä, että hän on syntynyt puoliksi koneeksi. Kirjassaan *Valituksen dialektiikka* (*Dialektik der Aufklärung*, 1944) Max Horkheimer ja Theodor W. Adorno vertasivatkin masakulttuuria teolliseen sarjatuotantoon. Gagan takana on fordistisesti aikataulutettu mekaaninen koneisto, joka tuottaa kuin liukuhihnalta tietyn kaavan mukaisia hittejä. Myös Gagan kiertueen esitykset on käsikirjoitettu minuuttiaikataulun mukaan, jossa on varattu kaavamaisesti aikaa laululle, väljuonnoille, yleisön kanssa kommunikointiin ja tietenkin kaksi enakkoon valittua encore-kappaletta. Käytetty mekaaninen kuvasto tuo kuitenkin esiin, että artisti on itsekin hyvin tietoinen koneellisuudestaan.

Lady Gagan tavalle laulaa on tyypillistä käydä jatkuvaa neuvottelua luonnon ja kulttuurin tai ihmisen ja koneen rajasta. Hän on kuin E. T. A. Hoffmanin (1776–1822) laulava mekaaninen nukke Olympia. Gaga ei nimittäin käytä sävelkorkeuksien korjaamiseen tarkoitettua Auto-Tune ohjelmaa siksi, että hän peittelisi sillä puutteellista laulutaitoaan. Lukuisat livetaltioinnit osoittavat, että hän on erinomainen laulaja, joka ylittää suvereenisti monien kollegoidensa kapasiteetin. Lisäksi hän on erinomainen pianisti. Silti Gaga käyttää

Auto-Tunea niin runsaasti, että monille on järkytys huomata hänen todella *osaavan* myös laulaa ja säestää itseään konserttiflyygelillä. Järkytys on samankaltainen kuin nähdessä Jackson Pollockin maalauksessa esittävää öljymaalauksia tai kuullessa Arnold Schönbergin teoksia tonaalisia sävellyksiä. Lady Gaga haluaa sävellyksensä kuulostavan siltä *ikään kuin* ne olisi sävelletty Protoolsissa copy-paste-tekniikalla, vaikka ne ovat itse asiassa pianolla läpisävellettyjä. Pop-musiikin substanssina on melodia ja Lady Gagan melodiat ovat kauttaaltaan oivaltavia ja aikaa kestäviä.

Auto-Tune ei siis paikkaa Lady Gagan virheitä vaan se on hänelle pikemminkin itsetarkoitus. Se on instrumentti, jolla ihmisäänen luonnollisuus voidaan halutessa peittää ja kadottaa. Keuhkojen lämmin puhallus voidaan viilentää kylmän koneelliseksi ja abstrahoida digitaaliseksi. Gaga käyttää ”Telephone”-kappaleessa (2009) efektiä, jonka voi kuulla silloin kun huonossa kentässä oleva kännykkä vääristää ihmisäänen ohimenevän hetken ajan tunnistamattomaksi siritykseksi. Auto-Tune mahdollistaa laulavan kytkennän eliön ja koneen välillä. Myös Lady Gagan videoissa toistuu 1980-luvun cyberpunk-kuvasto, samanaikainen unelma ja dystopia ihmisen koneellistumisesta ja koneiden inhimillistymisestä.

Lady Gagan koneellisesti pahoinpidellyt kertosäkeet tekevät änkytyksestä taidetta: ”po-po-po-pokerface” – ”pa-pa-pa-party!” Pelkkien tavujen toistaminen peräkkäin syövyttää sanojen merkityksiä johtaen huomion merkitystä merkitsijään. Usein puhutaan perinteen kriittisestä toisin toistamisesta. Gagan tapauksessa pitäisi kuitenkin puhua pelkästä toistamisesta. Ranskalainen filosofi Gilles Deleuze on huomauttanut, että tällainen puhdas toisto on samuutta korostavan platonisen metafysiikan kannalta kaikkein turmiollisinta. Pelkkien tavujen änkyttäminen on voimakkainta kritiikkiä, mitä logosentrismii vastaan voi esittää. Tässä suhteessa Lady Gaga voisi olla myös Lady Dada, sillä niin lähellä hänen kollaasinsa ovat Tristan Tzaran poetiikkaa.

V

Estetismi

Lady Gagan yhteydet *fin de siècle* -dekadenssiin, estetismiin ja symbolismiin ovat ilmeisiä. Koreografoissaan Lady Gaga on mielellään kokeittu ja keimailija. Flirttailu on puhdasta estetismää. Sitä ei pidä sekoittaa iskemiseen, jolla on selvä päämäärä. Flirttailulla ei ole mitään käytännön tarkoitusta; siksi se on taidetta jota tehdään Immanuel Kantin määritelmän mukaisesti *ohne Interesse*. Oscar Wilden ja muiden 1800- ja 1900-luvun vaihteen raukeiden esteettien tavoin Lady Gaga ei suostu alistamaan pukujensa esteettistä arvoa moraalisten arvostelmien kohteeksi. Hän voi pukeutua vaikka raa'asta lihasta valmistettuihin vaatteisiin. Eettiset tuomiot eivät kuulu muodin alueelle, jota määrittää yksin kauneus ja hyvä tai huono maku. Lady Gagan liha-asun aiheuttama kohu osoittaa lähinnä sen, että ihmiset kyllä ihailevat puheissaan luontoa, mutta viime kädessä he eivät halua missään tapauksessa nähdä paljaita orgaanisia kudoksia. Lady Gaga on ehkä joskus mauton mutta hän ei ole taatusti hajuuton!

Vaatteet ja hatut muuttuvat muutenkin Lady Gagan päällä proteeseiksi, joiden mittasuhteet saattavat olla kolossaalisen vääristyneitä. Hänen valtavat mekkonsa tai hattunsa ovat kooste siitä, mikä on läpi historian näyttäytynyt toiseutena länsimaiselle maskuliiniselle rationaalisuudelle. Ne yhdistävät 1960-luvun camp-estetiikan 1700-luvulla muotiin tulleisiin groteskiin, arabeskiin ja orienttiin. Hänen asuilleen on tyypillistä ornamentin ja koristeellisuuden ylikorostuminen, jota on tavattu pitää tarkoituksenmukaisuutta korostavassa estetiikan perinteessä feminiinisenä ja orientaalisena piirteenä – jonaakin toisena. Viimeinen asia, joka Gagan vaatteista tulee mieleen, on maskuliininen funktionalismi, sillä niissä voi vaivoin kävellä. Videoissaan Gaga leikittelee paljon bondage-kuvastolla: korsetin kaltaiset korostetun feminiiniset vaatteet vaikeuttavat hänen liikkumistaan ja sitovat hänet pakotettuihin asentoihin.

Yhteyttä eurooppalaiseen *fin de siècle*en ilmaisee sekin, että Lady Gaga on tatuoinut käteensä pitkän saksankielisen sitaatin symbolisti-runoilija Rainer Maria Rilken (1838–1906) kirjeestä Franz Xaver Kappusille 17. helmikuuta 1903:

Prüfen Sie, ob er in der tiefsten Stelle Ihres Herzens seine Wurzeln ausstreckt, gestehen Sie sich ein, ob Sie sterben müßten, wenn es Ihnen versagt würde zu schreiben. Dieses vor allem: Fragen Sie sich in der stillsten Stunde Ihrer Nacht: Muss ich schreiben?

Koitelkaa itseänne: ulottuvatko kirjoittamisenne juuret sydämenne syvimpään kammioon, kysykää itseltänne, olisitteko valmis kuolemaan, jos Teiltä evättäisiin kirjoittaminen. Tätä kysykää ennen kaikkea muuta ja tehkää se yönne hiljaisimpana hetkenä, kysykää: Täytyykö minun kirjoittaa? – Suom. Liisa Enwald.

Kuten yhdysvaltalainen germanisti Jennifer Hoyer on huomauttanut, Lady Gagan ensimmäinen levy *The Fame* (2008) perustuu kokonaisuudessaan Rilken runoissaan kehittelemälle *der Ruhm* -motiiville. Kyseessä on teemalevy, jonka kappaleet käsittelevät tavalla tai toisella suosiota ja mainetta, jonka tavoittelu kasvaa rilkeläisiin metafysisiin mittoihin: tästä *The Fame* nimen määräinen artikkeli. Jo Pindaros ja muut antiikin runoilijat pyrkivät kuolemattomaan maineeseen, joka antoi kristillistä transsendentssia varmemman takeen oman nimen ikuisuudesta jo maan päällä. Lady Gaga on kuvannut itsensä myös vampyyrinä, joka pyrkii saavuttamaan kuolemattomuuden imemällä toisten verta.

Myös krokotiilinkyyneleet *Monster Ball Tour* (2011) videotallenteen alussa kertovat, että Lady Gagan maine on täysin riippuvainen faniensa tunnustuksesta. Itsevaltiattaren tavoin hän ei voi kuitenkaan koskaan olla varma saamansa tunnustuksen aitoudesta: fanithan voivat myös hurrata hänelle vain miellyttääkseen häntä. Hartwall Areenalla Gaga saattoi ensin paasata minuutteja siitä kuinka tärkeitä

fanit ovat hänelle ja lopettaa puheensa: "I don't give a fuck. Do you give a fuck? Does Jesus give a fuck?" Lady Gaga pyrkii muistamaan asiat niin, että ne sopivat kertomukseen, jota hän itse haluaa rakentaa itsestään: "When I look back on my life, it's not that I don't want to see things exactly as they happened. It is just that I prefer to remember them in an artistic way. [...] Memories are not recycled like atoms and particles in quantum physics. They can be lost forever." (Lady Gaga, *Marry the Night: The Prelude Phatétique*)

VI

Vääristäminen

Ei ole tietenkään sattumaa, että Lady Gaga on New Yorkin italialainen. Hänellä on eurooppalainen alkuperä, mutta yhteys vanhan mantereen perinteeseen on häiriintynyt ja katkonainen. Hänen sävellyksensä pelaavat europopin tai ajoittain euroviisujen säännöin. Hän flirttailee eurotrash-estetiikan kanssa laulaen ranskaa tai joskus jopa siansaksaa:

I don't speak German, but I can if you like.

Ich schleiban austa be clair

Es kumpent madre monstere,

Aus-be aus-can-be flaugen,

Begun be uske but-bair.

("Scheiße", 2011.)

Gagan suhteessa Eurooppaan on kyse simulakrumista eli kopioi-
dessa turmeltuneesta jäljitelmästä. Platon kuvaa *Sofistissa* kahta
kreikkalaista veistosta. Ensimmäinen pyrkii olemaan täysin uskollinen
kohteelleen. Toisen yläosa taas on suhteettoman suuri, mutta se
näyttää kuitenkin ensimmäistä paremmalta, jos sitä katsotaan tavalliseen
tapaan alhaalta päin. Voiko olla sattuvampaa kuvausta Lady
Gagan ihmiskehon suhteita vääristävästä plastiikasta?

Lady Gaga on performanssi sanan monessa mielessä. Hänen uransa koostuu erillisistä teoista, joiden takana ei ole mitään samana pysyvää minuutta. ”The Edge of Glory” (2011) kappaleen videon raskas ehostos, sukkanauhat, musta nahka ja niitit vaihtuvat hetkessä *A Very Gaga Thanksgiving* (2011) tv-ohjelman konservatiiviseen il-tapukuun ja luonnolliseen meikkiin (*contradictio in adjecto*). Gaga voi halutessaan astua konserttiflyygelin taakse ja esittää eroottisesta diskokappaleesta täysin salonkikelpoisen sovituksen, joka ei varmasti häiritse pyhäpäivänä televisiota katsovaa yhdysvaltalaisyleisöä. Nyt hän kertoo, että kappale onkin kirjoitettu kuolleen isoisän muistolle ja *glory* alkaa saada katolisen *glorian* piirteitä. Uransa alussa Lower East Sidella kokaiinia nuuskannut burleskitaiteilija palaa nyt Upper East Sidella käymäänsä tyttökouluun ja esiintyy luokan priimuksena.

Saksalaisessa estetiikassa tällaista kokonaisvaltaista esitystä on perinteisesti kutsuttu termillä *Gesamtkunstwerk*, kokonaistaideteos. Termi on peräisin Richard Wagnerilta ja kuten kulttuurihistorioitsija Kimi Kärki on painottanut, stadionrockin estetiikka rakentuu usein juuri musiikin, videokuvan ja teatterin yhdistelmälle. Erik Steinskog onkin kutsunut Gagaa 2000-luvun Wagneriksi. Tosin Wagnerhan ei itse esittänyt omaa musiikkiaan vaan toimi korkeintaan kapellimestarina. Gaga on jotain enemmän, hän on dionyysinen. Wagnerin voimakentässä ollut saksalainen filosofi Friedrich Nietzsche kuvasi tätä ilmiötä kirjassaan *Tragedian synty musiikin hen- gestä* (*Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik*, 1872):

Laulaen ja tanssien ihminen ilmaisee itseään korkeamman yhtey- syden jäsenenä: hän hukkaa oppimansa kävelyn ja puheen ja on tanssimaisillaan itsensä ilmalentoon. Hänen eleistään huokuu tai- kuus. [...] Ihminen ei ole enää taiteilija, hänestä on tullut taidete- os: tässä huumen vavistuksessa paljastuu koko luommon taidevalta alkuykseyden korkeimmaksi riemutyödytykseksi. – Suom. Jarkko S. Tuusvuori.

Wagnerille kokonaistaideteos tapahtui teatterilavalla eikä hän itse osallistunut siihen. Olisi hyvin vaikea kuvitella Wagner tanssiin ja laulamaan omaa musiikkiaan. Lady Gaga taas on sikäli kokonaistaideteos, että hän on tehnyt vartalostaan, pukeutumisestaan ja oikeastaan koko elämästään taideteoksen.

Tässä mielessä ei ole yllätys, että Lady Gaga on kutsunut itseään performanssitaiteilijaksi. Tätä titteliä on tietenkin yritetty evätä häneltä, koska naisten mahdollisuutta olla taiteilija epäillään muutenkin koko ajan implisiittisesti. Performanssitaiteen eräs taustajuonne on kuitenkin burleskissa. Lady Gagan tausta New Yorkin neoburleskipiireissä saattaa myös auttaa ymmärtämään hänen tapaansa esiintyä toisinaan lähes alasti. Burleskille ja muulle karnevalismille on myös tyypillistä, että kaikki korkea ja ylevä vääristetään kuin tivolin peilissä.

Vääristäminen ei kuitenkaan tarkoita samaa kuin valehteleminen. Se merkitsee epäuskottavien mittasuhteiden antamista asioille.

Jälkisanat

Tiedän että tässä juhlakirjassa julkaistu esseeni herättää lukijassa kysymyksiä. Miksi 1800-luvun alun saksalaisesta varhaisromantiikasta väitöskirjaansa valmisteleva tutkija kirjoittaa Lady Gagasta? Voidaanko kuvitella kahta toisistaan kauempana olevaa asiaa kuin Friedrich Schlegelin saksalainen metafysiikka ja 2010-luvun lööppijulkis? Kiinnostuinkin itse asiassa alun perin Lady Gagasta luettuani eräästä keltaisesta lehdestä, että hänen lempirunoilijansa on Rainer Maria Rilke. Ymmärsin että vaikka Gaga on ehkä kirjoittanut sanoituksia Britney Spearsille, hän itse on jotakin aivan muuta. Jos siis on olemassa yhteys saksalaisen romantiikan perinnön ja yhdysvaltalaisen pop-tähden välillä, sen täytyy olla Gagan kuuluisa Rilke-tatuointi. Kuunneltuani tämän jälkeen muutamia viikkoja Ladyn Gagan musiikkia mikään muu musiikki (olipa se sitten Madonnaa tai Mahleria) ei enää oikein kuulostanut mitään. Siitä hetkestä asti

halusin kirjoittaa jotakin Lady Gagasta ymmärtääkseni paremmin hänen merkittävyytensä. Tässä suhteessa esseeni on myös kunnianosoitus kulttuurihistorialliselle näkökulmalle. Useimpien ihmisten ensivaikutelma Lady Gagasta on sama kuin omani: hän on pinnallinen. Kaikkein pinnallisimmiltakin vaikuttavien nykyilmiöiden alta paljastuu kuitenkin koko länsimaisen kulttuurihistorian syvä pohjavirta silloin, kun asioiden pinta rikotaan. Innostunut kulttuurihistorioitsija kykenee löytämään mielekästä tulkittavaa lähes mistä tahansa historian pinnalla kuohuvasta ilmiöstä, sillä hän erottaa myös pinnan alla olevat syvemmät virtaukset ja hitaammin muuttuvat tasot. Sen vuoksi tekstini herättää ehkä vähemmän kysymyksiä niissä, jotka tuntevat kulttuurihistorian perinteen ja oppihistorian. Kulttuurihistorioitsijalle pelkkä tatuointi voi pitää sisällään kokonaisia vuosisatoja.

Accidents

*Sometimes I need to take a walk
Become a stranger in the crowd
Always searching for your eyes,
Free from the blindness people follow*

*I know I have been here before
I swear that sometimes you were with me
In different times we witnessed places
Returning there I'll always find you*

*Every night I see them come,
The accidents will happen
People truly live their lives
In a random godless game*

*'Have no fear' I said to you
But is there fear in my heart?
Fear of being cast aside
Fear of being loved*

*Fear of being able to
Show my deepest feelings
Fear of being there for you
When I am feeling cruel*

Olen populaarikulttuurin tutkija, koordinaattori ja puoliammattilainen muusikko, joka on vaikuttanut mm. yhtyeissä Reverend Bizarre, Orne, Lord Vicar ja E-Musikgruppe Lux Ohr, niin kitaristina, lauluntekijänä kuin tuottajana. Tässä teoksessa julkaistu teksti on sanottu vetämäni, 2007 perustetun Lord Vicar -yhtyeen vielä levyttämättömään kappaleeseen 'Accidents'. Yhtye soittaa raskasta rockia, 1970-lukulaista matalaviritteistä doom-metallia. Yhtyeen nimi-kin viittaa tietynlaiseen saarnaavuuteen, Herra Kirkkoherra avaa maailmaa ja sen uskomuksia kriittisellä tavalla. Studiokäsittelyn kappale saa maaliskuussa 2013 – se tulee yhtyeen kolmannelle pitkäsoitille *Gates of Flesh* – joten toistaiseksi teksti on olemassa vain kuten se on tässä kirjassa julkaistu, itsellisenä. Nyt teksti on vielä rampa, se ei ole osa sitä kokonaisuutta johon se kuuluu.

Kun 'Accidents' saa musiikillisen ilmaisunsa, siitä tulee jotain enemmän, sen tulkintahorisontti muuttuu olennaisesti toisenlaiseksi. Sanat sitoutuvat musiikkiin, musiikin rytmiin, sen avaamiin tunteisiin; sanojen paino muuttuu eläväksi ja niiden sisäinen totuus ja tulkinta tulevat, levyn teemaa mukaillen, lihaksi. Kappale pohjautuu unen logiikkaan ja ihmisten välisiin suhteisiin. Laajemmalla tasolla se kertoo kaipuusta menneeseen ja pettymyksestä ihmisten kyvyttömyyteen kontrolloida itseään. Ihmisten kohtaamiset ovat aina ”onnettomuuksia”, myös hyvässä mielessä.

Kirjoittajat

Meri Heinonen, FT, tutkijatohtori
Kari Immonen, FT, professori, emeritus
Marjo Kaartinen, FT, professori
Kari Kallioniemi, FT, dos., yliopistonlehtori
Sirpa Kelosto, toimistos sihteeri
Hanne Koivisto, FL, lehtori
Annikka Konola, FM, tutkija
Kimi Kärki, FL, tutkija, koordinaattori ja
puoliammattilainen muusikko
Anu Lahtinen, FT, dos., yliopistotutkija, tietokirjailija
Riitta Laitinen, FT, dos., akatemiutkija
Asko Nivala, FM, tutkija, koordinaattori
Heli Rantala, FM, tutkija
Pälvi Rantala, FT, tutkija
Marika Räsänen, FM, tutkija
Anu Salmela, FM, tutkija
Hannu Salmi, FT, professori
Reima Välimäki, FM, tohtorikoulutettava